

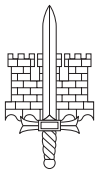

Maanpuolustuskorkeakoulu

Laivastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa

Jouko Pirhonen

Maanpuolustuskorkeakoulu

Laivastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa

Jouko Pirhonen

Suomalaisen sotataidon klassikot

© Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

Kannen kuva:

Vartiomoottorivene VMV9 saapuu Ulko-Tammion tukikohtaan
14.7.1942 / SA-Kuva

Kuvat:

Puolustusvoimat/Kuvakeskus, Ilmari Pirhonen, Jarkko Iire,
Esko Illi & Björn Gottberg

Toimittaneet:

Petteri Jouko, Aki Piesala, Eelis Turjanmaa & Juuso Säämänen

Taitto:

Eetu Rehmonen

ISBN 978-951-25-2616-1 (sid.)

ISBN 978-951-25-2617-8 (pdf)

Painopaikka:

Juvenes Print

Tampere

2015

SISÄLLYSLUETTELO

PETTERI JOUKO ESIPUHE	1
JUUSO SÄÄMÄNEN TAKTIKKAA MAASTON MUKAAN JA VÄLINE OLOSUHTEITA VARTEN – JOUKO PIRHONEN MERIVOIMIEN KEHITTÄJÄNÄ	4
ESKO ILLI KOMENTAJAKAPTEENI JOUKO PIRHONEN DIPLOMITYÖ KESTÄÄ AJAN HAMMASTA	32
JOUKO PIRHONEN LAIVASTOTOIMINTA SAARISTOTAISTELUISSA SUOMEN OLOSUHTEISSA	47
I. Saaristomme taistelualueena ja sen merkitys laivastomme toiminnalle.	50
A. Saaristomme taistelualueena.	50
B. Saariston merkitys puolustajan laivastolle erikoisesti voimasuhteita tasoittavana tekijänä.	52
II. Laivaston tehtävät saaristotaisteluissa.	54
A. Vihollisen saaristoon tunkeutumisen estäminen.	54
B. Vihollisen etenemisen estäminen saaristossa.	55
C. Vihollisen hallussa olevan saaristoalueen valtaus.	56
D. Kauppamerenkulun suojaaminen.	57
III. Laivaston saaristotaistelutoiminnan erikoinen luonne.	58
A. Yleiset toimintaperiaatteet.	58
B. Tukeutuminen ja liikuntavapauden turvaaminen.	61
C. Saaristomaaston vaikutus alusten ja taisteluvälineiden taktilliseen käyttöön.	62
1. Tykistöase ja alukset.	63
2. Torpedoase ja -alukset.	65
3. Sukellusveneet.	67
4. Sulutukset, miinat, syvyyspommit ja savutus.	68
5. Maihinnousuerikoiskalusto saaristo-olosuhteissamme.	72
6. Raketti laivastoaseena saaristossa.	73
7. Saariston vaikutus tutkan käyttöön.	74
D. Talviolosuhteiden vaikutus laivaston saaristotoimintaan.	76

IV. Laivaston yhteistoiminta muiden aselajien kanssa saaristotaisteluissa.	77
A. Yhteistoiminta rannikkojoukkojen kanssa.	77
1. Yhteistoimintamuodot.	78
2. Johtosuhteiden järjestely.	82
B. Yhteistoiminta maavoimien kanssa.	83
C. Yhteistoiminta lentojoukkojen kanssa.	83
V. Laivastomme saaristotaistelutoiminnan tehostaminen.	84
A. Laivaston saaristokäyttöisyyden lisääminen.	84
B. Toimenpiteet tukeutumisen, merikartoituksen ja väyläpalveluksen suhteen.	87
C. Koulutus.	89

ESIPUHE

Miten alivoimainen voi olosuhteissamme pärjätä? Tämä kysymys lienee raastanut Jouko Pirhosen mieltä hänen laatiessaan diplomityötään vuonna 1947. Tilanne oli merivoimien kannalta sysimusta. Laivasto oli riisuttu käytännössä kaikista hyökkäyksellisistä asejärjestelmistä Pariisin rauhansopimuksen seurauksena, ja merivoimien operaatioalueen katkaisi suurvallan miehittämä suurtukikohta Porkkalassa. Tulevasta ei ollut varmuutta. Silti oli yritettävä jotakin: yritettävä ylläpitää vähäisiäkin resursseja ja tutkia tulevaa parempien aikojen toivossa.

Jouko Pirhosen diplomityö laajentaa vuonna 2012 aloitetun Suomalaisen sotataidon klassikot -sarjan merelle. Näin ollen sarjalle asetettu ensimmäinen välitavoite – julkaista tekstejä kaikista puolustushaaroistamme – on saavutettu. Pirhosen tutkimus sijoittuu aikaan, jolloin diplomitöitä käytettiin hyödyksi täysipainoisesti. Sotakorkeakoulussa hänen vuosikurssillaan laadittiin kaiken kaikkiaan toistakymmentä diplomityötä, joiden otsikot ja sisältö liittyvät puolustusjärjestelmän jonkin osa-alueen kehittämiseen. Esimerkiksi Leevi Välimaa pohti tulevaisuuden sotaa pessimistisen sävyisessä tutkimuksessaan. Komentajakapteeni Kullervo Killinen taas arvioi tulevaisuuden merivoimia ja majuri Leo Ahola ilmavoimien kehittämismahdollisuuksia.

Pirhosen työ pelkistyy lauseeseen ”taktiikka maaston mukaan ja väline olosuhteita varten”. Laajennettakoon maasto nykytermein taistelutilaksi ja olosuhteet kattakoot myös kyberulottuvuuden. Toimintamallimme tulee yhä nivoutua jossain määrin taloudellisesti edullisiin ratkaisuihin ja erityisolosuhteidemme hyväksikäyttöön. Materiaali, henkilöstö ja käyttöperiaatteet luovat yhdessä perustan suorituskyvyillemme.

Diplomityössä on sisällön lisäksi asenteellinen opetus jälkipolville. Huolimatta vaikeasta aikakaudesta kirjoituksen sävy on odottavan optimistinen. Terveellä optimismilla ja innovatiivisuudella on tilauksensa myös tämän päivän puolustusvoimissa. Pää ja ajatukset voivat olla pilvissä, mutta jalkojen on syytä pysyä maassa.

Miten Pirhonen on päättänyt johtopäätöksiinsä? Pirhosen työn lähtökohdat ovat varsin käytännönläheiset – sotakokemukset ja suomalaiset olosuhteet. Suomalainen saaristo muodosti ja muodostaa erityislaatuisen toimintaympäristön, mikä edellyttää erityislaatuista meripuolustusta. Tuloksiinsa Pirhonen pääsi todennäköisesti yhdistelemällä omia sekä kollegoittensa kokemuksia ja havaintoja muiden tekemiin tutkimuksiin ja näkemyksiin. Pirhosen lähdeaineisto on parasta, mitä tuohon aikaan oli saatavissa.

Pirhosen työtä arvioi kaksi eri sukupolven meriupseeria. Pitkän uran merivoimissa tehnyt ja merivoimia vuosina 1997–2001 komentanut vara-amiraali Esko Illi kuvaa artikkelissaan merivoimien kehitystä sodan jälkeen sekä arvioi Pirhosen diplomityössään esittämien näkemysten toteutumista merivoimissamme. Kapteeniluutnantti Juuso Säämänen maalaa kuvan Pirhosen sotilasurasta ja asemoi Pirhosen tekstin aikakauden kontekstiin. Lukijalle päättyy siis kuva olosuhteista, jotka todennäköisesti vaikuttivat Pirhosen näkemyksiin hänen laatiessaan tutkimuksensa sekä analyysi niiden toteutumisesta ja vaikuttavuudesta.

Vertailemalla alkuperäistekstiä ja vara-amiraali Esko Illin kommentaarikirjoitusta syntyy myös mielikuva järjestelmätason kehittämisen vaatimasta ajasta. Pirhosen näkemysten toteutuminen kesti vuosikymmeniä ja edellytti pitkäjänteisen määrätietoista kehittämistä. On hyvä muistaa, että ideointi on jäävuoren huippu kehitettäessä järjestelmätasoisia kokonaisuuksia.

Kiitan Jouko Pirhosen lapsia mahdollisuudesta julkaista diplomityö. Merikapteeni Ilmari Pirhonen on avustanut toimituskuntaa antamalla käyttöömme haastattelun sekä kuvamateriaalia isästään. Merivoimien esikunnassa palveleva Eelis Turjanmaa muunsi tekstin sähköiseen muotoon, ja yliopistoharjoittelija Aki Piesala osallistui kuvatoimitukseen. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisupäällikkö Aki Aunala sekä kaartinjääkärit Joni Kling ja Eetu Rehmonen ovat muuntaneet tekstin kirjaksi. Sara Hännikäinen on jälleen kerran ystävällisesti tarkastanut kommentaarikirjoitusten kieliasun. Suuri kiitos kuuluu jälleen Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiölle, joka on maksanut painokulut

Päätoimittaja
Eversti, FT

Petteri Jouko

Juuso Säämänen¹

TAKTIIKKAA MAASTON MUKAAN JA VÄLINE OLOSUhteITA VARTEN – JOUKO PIRHONEN MERIVOIMIEN KEHITTÄJÄNÄ

Vara-amiraali Jouko Pirhonen on yhä tänä päivänä yksi tunnetuimmista suomalaisista meriupseereista. Hänet muistetaan ennen kaikkea Lavansaaren satamaan marraskuussa 1942 toteutetusta menestyksekkäästä hyökkäysoperaatiosta, jossa Pirhosen johtamat moottoritorpedoveneet upottivat Neuvostoliiton punalippuisen Itämeren laivaston esikuntalaivana toimineen tykkivene Krasnoje Znamjan.

Sotavuosina muun muassa aluksen ja laivueen päällikkönä toiminut Pirhonen palveli kuitenkin pääosan urastaan rauhan ajan yleisesikuntaupseerin tehtävissä. Sen vuoksi Jouko Pirhosta ei tarkastella tässä artikkelissa niinkään sotasankarina, vaan ennen kaikkea meripuolustuksen ja laivastovoimien toimintaperiaatteiden kehittäjänä. Artikkelin pääpaino on Jouko Pirhosen vuonna 1948 kirjoittaman diplomityön *Laivastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa* taustoituksessa ja siinä, kuinka tutkielmassa esitetyt ajatukset huomioitiin merivoimien kehittämissuunnitelmissa kylmän sodan vuosina.

SOTILASURAN ALKUVAIHEET

Vuonna 1915 syntynyt Jouko Esaias Pirhonen vietti nuoruusvuotensa synnyinkaupungissaan Sortavalassa. Sortavalan lyseon kasvattina Pirhonen liittyi 17-vuotinaana lukiolaisena kaupungin merisuojeluskuntaan. Lukiolaisena aloitettu vapaaehtoinen maanpuolustustyö ei ohjannut suoranaisesti häntä upseerin uralle, vaan Pirhosen tavoitteena oli jatkaa varusmiespalveluksen jälkeen isänsä, Esa Pirhosen, jalanjäljissä kauppiaina. Opinnot Kauppakorkeakoulussa ja Teknillisessä Korkeakoulussa nousivat niin ikään varteenotettaviksi vaihtoehdoiksi ylioppilaskirjoitusten jälkeen.²

Jouko Pirhonen ilmoittautui varusmiespalvelukseen Rannikkotykistörykmentti 3:n esikunnassa Lahdenpohjassa ylioppilaskesänään vuonna 1934. Laatokan puolustuksesta vastannut rykmentti oli yksi Laatokan alueen merkittävimmistä joukko-osastoista Jaakkiman Huuhanmäkeen sijoitetun Viipurin rykmentin ja Sortavalan eteläpuolella sijainneen ilmavoimien Kasinhännän lentotukikohdan ohella. Ylioppilastaustansa vuoksi Jouko Pirhonen komennettiin alokaskauden jälkeen Merisotakouluun merivoimien

1. Kapteeniluutnantti, sotatieteiden maisteri Juuso Säämänen palvelee sotahistorian opettajana Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksella.

2. IPA (Ilmari Pirhosen arkisto) Jouko Pirhosen haastattelu, DVD-tallenne (kuvausajankohta tuntematon) sekä Jouko Pirhosen vastaukset Ankkuri-lehden haastattelukysymyksiin 10.10.1985.

© Ilmari Pirhosen arkisto

Upseerioppilas Jouko Pirhonen koululaiva Suomen Joutsenen Välimerelle suuntautuneella valtameripurjehduksella.

reserviupseerikurssille, joka suoritettiin 1930-luvulla vallinneen käytännön mukaisesti koululaiva Suomen Joutsenen valtameripurjehdusten yhteydessä. Pirhosen reserviupseerikurssin aikana Suomen Joutsenen purjehdus suuntautui muun muassa Välimerelle ja Azoreille.³

Jouko Pirhosen tulevaisuuden suunnitelmat muuttuivat reserviupseerikurssin aikana. Haaveet kauppiasurasta ja siviiliopinnoista oli haudattava, koska Pirhosen kauppiasperhe oli joutunut 1930-luvun lamavuosina taloudellisiin vaikeuksiin. Niinpä Jouko Pirhonen hakeutui osin olosuhteiden pakottamana upseerin uralle ja aloitti opinnot 10. Merikadettikurssilla lokakuussa 1935, vain kuukausi varusmiespalveluksen päättymisen jälkeen. Jouko Pirhonen ei ollut perheensä ainoa aktiiviupseeri, sillä hänen vanhempi veljensä Kauko opiskeli ilmavoimien kadettikurssilla vuosina 1933–1935. Lentueen päällikkönä talvi- ja jatkosodassa toiminut Kauko Pirhonen menehtyi koelennolla Tampereen alueella toukokuussa 1942.⁴

Jouko Pirhosen merikadettikurssi oli ensimmäinen niin kutsuttu yhtenäiskoulutuskurssi, jonka aikana rannikkotykistön ja laivaston palvelukseen koulutettavat kadetit saivat opintojensa aikana aselajista riippumattoman koulutuksen. Yhtenäiskoulutusjärjestelmä luotiin puolustusministeriössä laivastoasioiden neuvonantajana toimineen saksalaisen komentajakapteeni Karl Bartenbachin suunnitelmien perusteella. Bartenbachin näkemyksen mukaan Suomen kaltaisen pienen maan ei kannattanut eriyttää merivoimien palvelukseen tulevien upseereiden opintoja, koska tällöin upseereita ei voitu käyttää heille parhaiten soveltuvissa tehtävissä. Niinpä jokaisen merivoimien upseerin tuli harjaantua virkauransa alkuvaiheessa sekä rannikkotykistön että laivaston toimintaan ennen lopullista suuntautumispäätöstään.⁵

Yhtenäiskoulutusjärjestelmän ongelmaksi osoittautui merikadettikurssin lyhyt koulutusaika, koska kahden vuoden aikana kadeteille tuli antaa perusteet kahden toisistaan poikkeavan aselajin johtotehtävistä ja toimintaympäristöstä. Ongelma ratkaistiin komentamalla virkaan nimitetyt aliluutnantit ennen varsinaista joukko-osastopalvelua koululaiva Suomen Joutsenelle niin kutsutulle aliluutnantin oppijaksolle. Sen aikana syvennettiin kadettikurssin aikana hankittua merenkulullista osaamista muun muassa avomerenkulussa ja koulutustaidossa.⁶

Merikadettikurssinsa loppuarvostelussa kuudenneksi sijoittunut aliluutnantti Jouko Pirhonen siirtyi Rannikkolaivastoon toukokuussa 1938, lähes välittömästi seitsemän kuukautta kestäneen ja Atlantille suuntautuneen

3. IPA Jouko Pirhosen haastattelu, DVD-tallenne (kuvasajankohta tuntematon) sekä Enkiö, Sulo: Laivaston synty ja kehitys. Suomen laivasto 1918–1968, osa 1. Helsinki 1968, s. 191.

4. IPA Jouko Pirhosen haastattelu, DVD-tallenne (kuvasajankohta tuntematon), KA (Kansallisarkisto) T27517, kansio Hh5. Jouko Pirhosen kirje Hilja Pirhoselle 6.3.1975 sekä Kadettiupseerit 1920–2010. Porvoo 2010, s. 729.

5. Pohjanvirta, Yrjö: Merisotakoulu ennen sotia. Sotakoulu saarella. Suomalaisen meripuolustuskoulutuksen historia. Jyväskylä 1985, ss. 106–109.

6. KA T23713, kansio Hj1. Aliluutnanttioppijakson koulutusohjelma K/L Suomen Joutsenen valtamerimatalla 1937–1938 sekä Pohjanvirta, ss. 106–109.

valtameripurjehduksen päätyttyä. Nuori aliluutnantti toimi vuoden 1938 purjehduskauden ajan moottoritorpedovene Syöksyn päällikkönä. Pirhonen siirtyi lokakuussa yhtenäiskursseille laaditun koulutusjaksottelun mukaisesti rannikkotykistön palvelukseen, ja valtaosan talvikaudesta hän toimi Valamon saaristossa sijainneen Niikkanen linnakkeen koulutusupseerina.⁷

MOOTTORITORPEDOVENEEN JA KOMPPANIAN PÄÄLLIKKÖNÄ

Kevään tultua Jouko Pirhonen siirtyi takaisin Rannikkolaivastoon. Hän palveli talvisotaa edeltäneen kesän panssarilaiva Ilmarisen viestiupseerina ja panssarilaivueen adjutantina. Vuoden 1939 kesäkuukaudet sujuivat panssarilaivueessa rutiiniluontoisesti Saaristomeren alueella toimeenpannuissa taisteluharjoituksissa.⁸ Syksyn kuluessa Itämeren alueen sotilaspoliittinen tilanne muuttui Saksan hyökättyä Puolaan syyskuun ensimmäisenä päivänä ja merivoimat aloitti Suomen merialueiden puolueettomuusvalvonnan.⁹

Puolueettomuusvalvontakokoonpanoon siirtyminen edellytti merivoimien henkilöstön täydentämistä reserviläisillä ja kantahenkilökunnan siirtymistä sodan ajan tehtäviinsä. Aliluutnantti Jouko Pirhonen siirtyi syyskuun alussa takaisin Moottoritorpedovenelaivueeseen ja otti vastaan moottoritorpedovene Nuolen päällikkyyden. Moottoritorpedovenelaivue jäi merivoimien taistelujaotusta muodostettaessa merivoimien komentajan johtoon, ja se siirtyi syyskuun alkupäivinä Kotkan–Haminan alueelle. Laivueen tehtävänä oli suojata Kannakselle siirtyvien kenttäarmeijan joukkojen merisivustaa neuvostojoukkojen mähinnousujen varalta.¹⁰

Tilanne Itämeren alueella kehittyi syksyn 1939 kuluessa toisin kuin merivoimissa oli varauduttu. Laivaston päävoimien toiminta-alueeksi oli 1930-luvun alkuvuosista lähtien kaavailtu Suomenlahden suun ja Porkkalanniemen alueita, joilla Neuvostoliiton Itämeren laivastolle valmistauduttiin tuottamaan tappioita yhdessä Viron merivoimien kanssa. Neuvostoliiton punalippuisen Itämeren laivaston murtautuminen Itämerelle pyrittiin estämään Porkkalan–Hankoniemen alueella rannikkopattereiden, pinta-alusten, miinoitteiden ja sukellusveneidien yhdistetyllä tulenkäytöllä.¹¹ Viron jouduttua luovuttamaan poliittisen painostuksen seurauksena satamiaan ja lentokenttiään puna-armeijan tukikohta-alueiksi ei Suomenlahden tykistösulkua voitu enää toteuttaa suunnitellulla tavalla. Sen vuoksi suomalaiset laivastoyksiköt

7. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaiaš, nimikirjaote n:o 49878, KA T27516, kansio Dd1. Arvosanakirja Merikadetतिकurssi I–XII sekä Enkiö, Sulo: Laivaston synty ja kehitys. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 1*. Helsinki 1968, s. 192.

8. *Suomen laivasto 1918–1968*, osa 1. Helsinki, 1968, liitteet 7–8.

9. Tervasmäki, Vilho et al.: Ylimääräiset harjoitukset – liikekannallepano, joukkojen keskittäminen ja sotavalmius. *Talvisodan historia, osa 1*. Porvoo 1991, ss. 93–94 ja 126–127.

10. *Ibid.*

11. Esim. Leskinen, Jari (diss.): Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940. Juva 1999, (*passim*).

oli ryhmitettävä huomattavasti laajemmalle alueelle kuin mihin voimavarat olisivat todellisuudessa riittäneet. Aiemmin painopistealueena pidetyn Suomenlahden sijasta laivaston toiminta-alue ulottui Viipurin edustalta aina Ahvenanmaan saaristoon saakka.

Syyskuun puolivälissä luutnantiksi ylennetty Jouko Pirhonen oli talvisodan syttyessä 25-vuotias moottoritorpedoveneen päällikkö. Pirhosen osalta sotatoimet alkoivat todenteolla joulukuun viidentenä päivänä, kun Moottoritorpedovenelaivue alistettiin Viipurin lohkolle maihinnousuntorjuntaa varten. Huonot sääolosuhteet eivät kuitenkaan mahdollistaneet laivueen käyttöä sen enempää hyökkäystoimintaan kuin miinoitteiden laskuunkaan.¹²

Sääolosuhteiden muututtua luutnantti Pirhosen johtama kolmen moottoritorpedoveneen osasto toteutti Haapasaarten edustalle suuntautuneen miinoitusoperaation. Joulukuun puolivälissä toimeenpantu miinanlasku jäi moottoritorpedoveneiden viimeiseksi sotatoimeksi talvisodassa, koska kovien pakkasten seurauksena alkanut Suomenlahden jäätyminen esti puurunkoisten alusten toiminnan. Pirhosen johtaman miinalaskun onnistuminen oli itäisen Suomenlahden puolustuksen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Alueella ei ollut ollut tätä ennen juurikaan miinoitteita, koska Päämaja ei ollut antanut lupaa miinoitteiden laskuun ennen sotatoimien alkua.¹³

Moottoritorpedoveneiden purjehduskauden päätyttyä Jouko Pirhonen toimi alkuvuodesta 1940 kuukauden ajan miinalaiva Suomen päällikkönä Saaristomeren alueella. Sotatoimet päättyivät kuitenkin lähes kaikkien alusyksiköiden osalta tammi-helmikuussa 1940 Pohjois-Itämeren jäädyttyä. Jäätalven alettua komennettiin eri puolilla rannikkoa palvelleet moottoritorpedoveneiden päälliköt sekä torpedoaliupseerit Helsinkiin laivastoasemalla toimeenpannulle torpedoupseerikurssille.¹⁴

Poikkeuksellisen kovien pakkasten seurauksena itäiselle Suomenlahdelle kehittyi jopa panssarivaunun kantanut jääpeite. Puna-armeija käytti olosuhteita hyväkseen ja pyrki suuntaamaan joukkojaan jääkenttiä pitkin Kannaksella taistelevien suomalaisjoukkojen selustaan. Tilanne muuttui Kannaksen joukkojen kannalta kriittiseksi, ja niinpä Suomenlahden pohjoisrannalle koottiin pikaisesti uusia jalkaväkijoukkoja estämään neuvostojoukkojen läpimurto.¹⁵

Yksi uusista helmikuun aikana perustetuista jalkaväkiyksiköistä oli Helsingin laivastoaseman henkilöstöstä koottu kaksi jalkaväkiomppaniaa ja konekiväärikomppanian käsittänyt pataljoona Aaltonen. Pataljoonan

12. KA SPK3229. Viipurin lohkon sotapäiväkirja 30.11.39–19.3.40.

13. Kijanen, Kalervo – Pohjanvirta, Yrjö: Meripuolustus. *Talvisodan historia, osa 4*. Porvoo 1991, ss. 130–132.

14. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878 sekä Kijanen, Kalervo: Laivasto sotatoimissa. Talvisota ja välivuosi. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 1*. Helsinki 1968, s. 305.

15. Esim. Kilkki, Pertti: Taistelut Viipurinlahdella. *Talvisodan historia, osa 2*. Porvoo 1978, ss. 247–265.

kokoonpanoon sijoitettiin myös suojeluskunta- ja rannikkotykistön kouluttajakokemusta saanut Jouko Pirhonen. Hänet määrättiin pataljoonan 2. Komppanian päälliköksi, ja hän oli laivastokoulutetuista komppanian päälliköistä selkeästi nuorin.¹⁶

Pataljoona Aaltonen siirrettiin lyhyen koulutusvaiheen jälkeen Kotkan alueelle, ja Pirhosen johtama komppania ryhmittyi helmikuun loppupuolella Virolahden Pitkäpaaden saaristoon. Siellä komppania osallistui rannikon torjuntataisteluihin maaliskuussa 1940. Luutnantti Jouko Pirhosen osalta talvisota päättyi 20. maaliskuuta, kun hän luovutti komppanian päällikkyyden ja siirtyi takaisin Moottoritorpedovenelaivueeseen ryhmän päällikön tehtävään. Kokkoluodon puolustuksen johtajana toiminut komppanian päällikkö palkittiin toiminnastaan neljännen luokan Vapaudenristillä elokuussa 1940.¹⁷

MOOTTORITORPEDOVENETOIMINNAN KEHITTÄJÄNÄ

Jouko Pirhonen toimi vuoden 1940 purjehduskauden ajan moottoritorpedoveneryhmän päällikön tehtävässä ja siirtyi lokakuussa 1940 panssarilaiva Ilmariselle kevyen tykistön eli ilmatorjuntatykistön päälliköksi.¹⁸ Tässä tehtävässä Pirhonen toimi myös jatkosodan sytyttyä kesällä 1941, kun Ilmarinen suojaasi Ahvenanmaan miehitysoperaation merikuljetuksia Saaristomeren alueella. Ilmarisen ilmatorjuntatykistö joutui operaation aikana torjuntatehtäviin, kun Ahvenanmaalle edennyt saattue joutui neuvostopommittajien hyökkäyksen kohteeksi.¹⁹

Jatkosota jäi Ilmarisen osalta lopulta lyhyeksi, kun alus tuhoutui Pohjois-Itämerellä syyskuun 13. päivänä toteutetussa harhautusoperaatiossa. Ilmarinen upposi operaation aikana tapahtuneen vedenalaisen räjähdysten seurauksena ja lähes kolmesataa merisotilasta menehtyi.²⁰ Luutnantti Jouko Pirhonen ei enää tuolloin kuulunut Ilmarisen miehistöön, sillä hänet oli komennettu vain kaksi viikkoa ennen panssarilaivan uppoamista takaisin Moottoritorpedovenelaivueeseen. Siellä Pirhonen otti vastaan jo välirauhan aikana hoitamansa moottoritorpedoveneryhmän päällikön tehtävän. Siirto oli sotavuosina Pirhosen viimeinen, ja hän palveli moottoritorpedovenealan johtotehtävissä vuoden 1944 loppuun saakka, muutamaa lyhyttä

16. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaías, nimikirjaote n:o 49878; KA SPK2526. Pataljoona Aaltosen sotapäiväkirja 12.2.40–31.3.40 sekä Kijanen, Kalervo: Laivasto sotatoimissa. Talvisota ja välivuosi. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 1*. Helsinki, 1968, ss. 288–289.

17. KA Perus-3460, kansio 1. Pataljoona Aaltosen esitys N:o 55 / henk. / 31.3.1940: VR:llä ja Vm:lla palkittavia sekä Pirhonen, Jouko Kalevi Esaías, nimikirjaote n:o 49878.

18. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaías, nimikirjaote n:o 49878.

19. KA Perus-8565a. Rannikkolaivaston ilmoitus N:o 26 / sal. / 29.6.1941.

20. Kijanen, Kalervo: Laivasto sotatoimissa. Suomen sota 1941–1944. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 2*. Helsinki, 1968, ss. 36–39.

komennus- ja lomajaksoa lukuun ottamatta. Komennuksillaankin Pirhonen oli tekemisissä moottoritorpedoveneiden kanssa. Tuolloin hän johti muun muassa moottoritorpedovenemiesten koulutusta, toimi uusien alusten rakennusvalvojana ja otti osaa taktiikan kehittämiseen.²¹

Koko jatkosodan ajan Moottoritorpedovenelaivueessa ja -osastossa pyrittiin systemaattisesti kehittämään sekä omia toimintaperiaatteita että taktiikkaa, ja Jouko Pirhonen oli yksi niiden keskeisimmistä kehittäjistä. Pirhonen analysoi muun muassa ensimmäisenä sotatalvena laivueen upseereille pitämässään esitelmässä edellisen vuoden toimintaa. Hänen mukaansa vuoden 1941 purjehduskauden toimintaa olivat hankaloittaneet vanhentuneiden moottoritorpedoveneiden heikot ominaisuudet, kuten liian alhainen nopeus ja heikko aseistus. Sen vuoksi alukset olivat joutuneet toimimaan pääasiassa yöaikaan voimasuhteiden tasoittamiseksi. Näin ollen kokemuksia yhteishyökkäyksistä muiden alusluokkien ja ilmavoimien kanssa ei ollut kertynyt, vaikka Pirhonen piti useamman moottoritorpedoveneen suorittamia hyökkäyksiä parhaimpana mahdollisena keinona neuvostolaivaston itäisen Suomenlahden huoltoliikenteen häiritsemiseen.²²

© SA-Kuva
Ulkomaiset sotilasedustajat olivat kiinnostuneita Suomen laivastosta myös sotavuosina. Moottoritorpedoveneosaston komentaja, komentajakapteeni Orvo Peuraheimo, kapteeniluutnantti Jouko Pirhonen ja laivaston komentaja, kontra-amiraali Eero Rahola esittelemässä moottoritorpedovennettä japanilaisille upseereille elokuussa 1943.

21. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaias, nimikirjaote n:o 49878.

22. KA T15759, kansio 1212. Erillisen laivasto-osaston kirjelmä N:o 233 / sal / 15.2.1942: MTV-yhteishyökkäykset. Kokemukset ja toimintatavan kehittäminen.

Pirhonen arvioi, todennäköisesti vallinneeseen yleistilanteeseen perustuen, moottoritorpedoveneiden joutuvan toimimaan vuoden 1942 purjehduskauden aikana myös päivällä. Tällaisissa tilanteissa Pirhonen piti puolilaivueen tai laivueen osastohyökkäyksiä ainoana keinona tulosten aikaansaamiseksi. Pirhonen katsoi hyökkäysten edellyttävän myös ilmavoimien hävittäjäsuojaa, koska vihollisen vapaa ilmatoiminta estäisi moottoritorpedoveneiden toiminnan. Suojaustoiminnan lisäksi lentokoneita tuli käyttää savuverhojen levittämiseen hyökkäysmuodostelmassa etenevien alusten eteen. Myös pommikoneiden toiminnan yhdistäminen torpedohyökkäykseen oli Pirhosen mielestä järkevää. Tällöin vihollinen joutuisi hajottamaan torjuntatulen useampaan maaliin, ja siten hyökkäyksen onnistumismahdollisuudet paransivat.²³

OPINTOMATKALLA SAKSAN LAIVASTOSSA

Jatkosodan aikana toteutettua taistelutekniikan ja taktiikan kehittämistä edesauttoivat merkittävästi Saksan laivastoon ja rannikkojoukkoihin talvesta 1942 alkaen suunnatut opintomatkat. Saksan sodanjohto arvioi marraskuussa 1941, että merisota Itämerellä päättyisi pian saksalais-suomalaisten laivastovoimien voittoon. Sen vuoksi Saksan Suomen laivastoasiamies, kontra-amiraali, Reimar von Bonin esitti suomalaisten meriupseereiden komentamista talvikuukausiksi Saksan laivastoon opintomatoille. Niiden aikana suomalaiset voitaisiin perehdyttää Saksan laivaston käyttämään taktikkaan. Esityksen taustalla oli von Boninin ajatus Suomen laivaston toiminta-alueen laajentamisesta Vianmeren ja Jäämeren alueille Leningradin puolustuksen kukistumisen jälkeen.²⁴

Marsalkka Mannerheimin hyväksyttyä meriupseereiden komennukset Saksan laivastoon matkusti Saksaan kevättalvella 1942 kaiken kaikkiaan 16 meri- ja 11 rannikkotykistöupseeria. Lähtijöiden joukossa oli myös 27-vuotias, joulukuussa kapteeniluutnantiksi ylennetty Jouko Pirhonen.²⁵ Hänen sekä Moottoritorpedovenelaivueen päällikön kapteeniluutnantti Orvo Peuranheimon osallistuminen ensimmäisten joukoissa Saksaan suuntautuneille opintomatoille osoittautui suomalaisen moottoritorpedovenetoiminnan kehittämisen kannalta ensiarvoisen tärkeäksi.

Peuranheimo ja Pirhonen tutustuivat maaliskuuhun 1942 saksalaisen moottoritorpedovenetoimintaan Englannin kanaalin alueella. Pirhonen sijoitettiin Belgian Oostenden tukeutuneeseen saksalaiseen 4.

23. KA T15759, kansio 1212 sal. Erillisen laivasto-osaston lähete N:o 233 / sal / 42 / sekä liitteenä oleva kapteeniluutnantti Jouko Pirhosen esitelmä ”Mtv-yhteishyökkäykset. Kokemukset ja toimintatavan kehittäminen”.

24. Lisää Suomen ja Saksan merivoimien koulutusyhteistyöstä Säämänen, Juuso: Sotakokemusten hyödyntäminen merivoimien operaatiotaidon ja taktiikan kehittämisessä. *Tiede ja Ase 2011*. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu N:o 69. Hakapaino OY. Helsinki 2011, ss. 206–234.

25. KA T17652, kansio 6. Esittely puolustusvoimain ylipäällikölle N:o 2 / Koul / sal / 11.2.1942 sekä Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878.

Moottoritorpedovenelaivueeseen²⁶. Hän ei perehtynyt saksalaisten käyttämään taktiikkaan pelkästään tukikohdan esikuntaolosuhteissa, vaan hän otti osaa yhdeksään Pohjanmerelle ja Englannin kanaaliin suuntautuneeseen moottoritorpedoveneiden partiomatkkaan. Osalla niistä Pirhonen toimi moottoritorpedoveneen päällikkönä ja vastasi aluksen kokonaistoiminnasta eli merenkulun ja taistelutoiminnan johtamisesta.²⁷

Saksalaisten partiomatkat suuntautuivat öisin Englannin etelä- ja itärannikon tuntumaan, jossa suoritettiin miinoituksia ja torpedohyökkäyksiä saattueissa liikkuneita kauppa-aluksia vastaan. Toiminta Englannin rannikolla ei ollut riskitöntä, ja saksalaisveneet joutuivat usein hävittäjien, moottoritykkiveneiden, rannikkotykistön sekä lentokoneiden iskujen kohteiksi. Myös Jouko Pirhonen haavoittui yhdellä partiomatoista lievästi englantilaishävittäjän avattua tulen lähietäisyydeltä.²⁸

Aluksen päällikkyyden myöntäminen nuorelle suomalaiselle meriupseerille oli saksalaisilta huomattava luottamuksen ja kunnioituksen osoitus. Englannin kanaali ja Pohjanmeri olivat merisodankäynnin kannalta Suomenlahteen verrattuna täysin erilaisia. Voimakkaat virtaukset ja vuoroveden vaihtelut vaativat toisenlaista merenkulullista osaamista kuin kotivesillä. Lisäksi kuninkaallinen laivasto oli vastustajana täysin toista luokkaa kuin Neuvostoliiton Itämeren laivasto, joka oli menettänyt pinta-alusten osalta aloitteen saksalais-suomalaisille laivastovoimille jo vuoden 1941 aikana. Pirhonen kuitenkin selvisi tehtävistään ilmeisen hyvin. Kun Pirhonen komennuksensa päätteeksi ilmoittautui kommodori Hans Bütowille, hänelle myönnettiin toisen luokan rautaristi ja Schnellbootkriegsabzeichen, moottoritorpedovenepalveluksessa kunnostautuneiden ansiomerkki.²⁹

LAVANSAAREN HYÖKKÄYKSEN JOHTAJANA

Saksan komennuksen päätyttyä Jouko Pirhonen palasi moottoritorpedoveneryhmän päälliköksi. Laivueen päällikkyyden Pirhonen otti vastaan syyskuussa komentajakapteeni Orvo Peuranheimon matkustettua Italiaan uusien moottoritorpedoveneiden rakennusvalvojaksi.³⁰ Vaikka kesä ja alkusyksy olivat olleet laivueessa aktiivista toimintaa, toteutti Moottoritorpedovenelaivue tunnetuimman hyökkäyksensä komentajansa johdolla Lavansaaren marraskuussa 1942. Operaatioon osallistui kolme moottoritorpedoveneettä

26. Pirhosen matkakertomuksessaan käyttämä termi Schnellboot-laivue on suomennettu tässä yhteydessä moottoritorpedovenelaivueeksi, sillä se vastaa laivueiden käytössä ollutta toimintatapaa ja kalustoa parhaiten. Saksalainen Schnellboot oli suomalaisten käyttämiä moottoritorpedoveneitä suurempi.

27. KA T17652, kansio 8. Komentajakapteeni Peuranheimon muistio: Kertomus komennuksestani Saksan laivastoon, torpedoveneiden johtajan esikuntaan ja 2. Pikavenelaivueeseen 2.2.–27.3.42 sekä T22110, kansio F9. Moottoritorpedovenelaivueen asiakirja N:o 99 / sal. / 15.5.1942: Selostus opintomatkaista Saksaan 1.2.–15.4.1942.

28. KA T22110, kansio F9. Moottoritorpedovenelaivueen asiakirja N:o 99 / sal. / 15.5.1942: Selostus opintomatkaista Saksaan 1.2.–15.4.1942.

29. *Ibid.* sekä Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878.

30. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878; Peuranheimo, Orvo nimikirjaote, n:o 32901 sekä Kijanen, Kalervo: Laivasto sotatoimissa. Suomen sota 1941–1944. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 2*. Helsinki, 1968, s. 114.

sekä saksalainen miinavene. Sen seurauksena Neuvostoliiton Itämeren laivaston esikuntalaivana toiminut tykkivene Krasnoje Znamja upotettiin Lavansaaren satamaan.³¹ Hyökkäyksen onnistuminen vaikutti merkittävästi Jouko Pirhosen sekä hänen komentoveneensä päällikön, sotilasmestari Toimi Ovaskaisen nimittämiseen Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-ristin ritareiksi kesäkuussa 1943.³²

Jouko Pirhonen kirjoitti Lavansaaren operaation suunnittelusta 15 vuotta hyökkäyksen toteuttamisen jälkeen. Artikkelissaan Pirhonen kertoi suunnitelleensa hyökkäystä huolellisesti. Operaatio toteutettiin vasta kun sataman puolustuksesta oli saatu riittävät tiedot ja laivaston komentaja oli antanut operaation toteuttamiselle hyväksyntänsä.³³ Lavansaaren hyökkäyksessä toteutuivat ne osatekijät, joihin Pirhonen oli kiinnittänyt huomiota jo talvella 1942 pitämässään esitelmässä. Operaation toteutuksessa oli myös paljon yhteneväisyyksiä saksalaisten käyttämään taktiikkaan, josta Pirhonen oli raportoinut opintomatkan jälkeen laatimassaan matkakertomuksessa. Hyökkäys perustui pimeyden ja ylemmän johtoportaalle tiedustelutietojen hyväksikäyttöön sekä torpedohyökkäyksen suorittaneiden alusten ja miinoittajien yhteistoimintaan.³⁴

Kapteeniluutnantti Jouko Pirhonen vastaanotti hänelle myönnetyn toisen luokan Mannerheim-ristin Päämajassa 19. joulukuuta 1943.

31. Auvinen, Visa: Moottoritorpedoveneet iskevät Suomenlahdella. *Jatkosodan historia, osa 6*. WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo 1994, ss. 94–95.
32. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878, liitteenä oleva kontra-amiraali Eero Raholan laatima henkilöarviointi.
33. Pirhosen kuvaus Lavansaaren operaation suunnittelusta vuoden 1957 *Kansa taisteli* -lehdessä on tietävästi ainoa laatuaan. Pirhonen, J. K.: Moottoritorpedoveneillä vihollisen meritukikohtaan Lavansaareissa. *Kansa taisteli miehet kertovat* N:o 2/1957, s. 8.
34. Vrt. KA T17379, kansio 2360 sal. Moottoritorpedovenelaivueen asiakirja N:o 764 / sal. / 20.11.1942: Mtv.Lv:n toimintakertomus ajalta 18.11.1942 sekä T22110, kansio F9. Moottoritorpedovenelaivueen asiakirja N:o 99 / sal. / 15.5.1942: Selostus opintomatkaista Saksaan 1.2.–15.4.1942.

Moottoritorpedovenelaivueessa hyödynnettiin tarkoin vuonna 1942 saadut sotakokemukset sekä Peuranheimon ja Pirhosen opintomatkallaan tekemät havainnot. Purjehduskauden päätyttyä laadittiin talven aikana moottoritorpedoveneen taktillinen ohje. Siihen kirjattiin muun muassa osastohyökkäyksen periaatteet Pirhosen talvella 1942 hahmottelemien periaatteiden ja saksalaisten Englannin kanaalin ja Pohjanmeren sotatoimissa käyttämää kaavaa noudattaen. Sekä Neuvostoliiton Itämeren laivaston alivoimaisuus että moottoritorpedoveneiden lukumäärän lisääntyminen vuoden 1943 aikana mahdollistivat osastotoiminnan vihollisen huoltoreittejä vastaan. Niinpä syksystä 1943 alkaen hyökkäykset neuvostoliittolaisia saattueita vastaan toteutettiin 5–8 aluksen voimin.³⁵

TAISTO-LAIVUEEN PÄÄLLIKÖNÄ

Moottoritorpedovenelaivue muutettiin vuonna 1943 moottoritorpedoveneosastoksi, pitkään odotettujen moottoritorpedovenehankintojen toteuttua. Osastoon kuului alkuvaiheessa kaksi laivuetta, joista toisen päälliköksi tuli heinäkuussa 1943 Jouko Pirhonen. Ennen laivueen päällikkyyttä Pirhonen oli toiminut Taisto-luokan moottoritorpedoveneiden rakennusvalvojana Turun Veneveistämöllä.³⁶ Laivueen päällikkyyks oli Pirhosen sota-vuosien tehtävistä pitkäaikaisin, sillä hän toimi tässä tehtävässä aina vuoden 1944 loppupuolelle saakka, talvikuukausia lukuun ottamatta.³⁷

Sotatoimien keskeydyttyä talven tuloon kokeneen moottoritorpedoveneupseerin osaamista hyödynnettiin erilaisissa opetustehtävissä. Pirhonen koulutti vuosien 1941–1944 aikana järjestetyillä kursseilla uusia moottoritorpedoveneupseereita ja torpedomiehiä. Heinäkuussa 1944 komentajakapteeniksi ylennetty Jouko Pirhonen kävi viimeiset sotatoimet entisiä aseveljiä vastaan syyskuussa saksalaisten yritettyä Suursaaren valtausta. Moottoritorpedoveneet upottivat Pirhosen johdolla syyskuun 15. päivänä Suursaaren edustalle toteutetussa hyökkäyksessä neljä saksalaista M-luokan raivaajaa.³⁸

Jouko Pirhonen palveli käytännössä katsoen koko talvi- ja jatkosodan etulinjan taistelevissa yksiköissä. Laivaston komentaja, kontra-amiraali Eero Rahola kuvaili syyskuussa 1944 laatimassaan henkilöarvioinnissa pitkän ja tuloksekkaan rintamapalvelun suorittanutta Pirhosta erinomaiseksi rinta-maupseeriksi, joka aloitekykyisenä ja hyökkäyshenkisenä laivueen päällikkönä oli ratkaisevasti vaikuttanut Moottoritorpedovenelaivueen sotatoimien onnistumiseen. Pirhonen osoittautui muutoinkin erinomaiseksi esimieheksi, koska hän oli Raholan näkemyksen mukaan tunnollinen ja alaisistaan huolta

35. KA T22110, kansio F11. Moottoritorpedoveneosaston asiakirja N:o 293 / sal. / 17.5.1943: Moottoritorpedoveneen taktillinen ohje sekä T17379, kansio 2360 sal. Moottoritorpedoveneiden toiminta- ja taistelukertomuksia 1941–1944 (*passim*).

36. Auvinen, s. 95.

37. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878.

38. *Ibid.* sekä T17379, kansio 2360 sal. 1.Mtv.Lv. asiakirja N:o 340 / sal. / 17.9.1944: 1.Mtv.Lv:n toimintakertomus N:o 33/44 15.9.44 klo 0200–0600.

pitävä johtaja.³⁹ Toisaalta Jouko Pirhosen pitkäaikainen esimies, Moottoritorpedoveneosaston komentaja, komentajakapteeni Orvo Peuranheimo ei aina hyväksynyt Pirhosen hyökkäyksellistä toimintatapaa. Peuranheimon mielestä riskinottoa tuli välttää tilanteissa, joissa siihen ei ollut ehdotonta tarvetta.⁴⁰ Pirhosen toiminta oli kuitenkin tuloksellista. Sotavuosina tekemänsä 113 partiomatkan aikana hän upotti useita vihollisaluksia.

OPPILASUPSEERINA MUUTOSTEN VUOSINA

Komentajakapteeni Jouko Pirhosen ensimmäisiin sodanjälkeisiin palvelusvuosiin kuuluivat opinnot virkaurakursseilla. Ne ajoittuivat vuosiin, joiden aikana Suomen sisä- ja ulkopoliittisessa sekä sotilasstrategisessä tilanteessa tapahtui runsaasti muutoksia. Muun muassa Sotakorkeakoulun merisotaosaston taktiikan opetuksen lähtökohtana oli tilanne, jossa Suomi tuli vedetyksi Neuvostoliiton ja länsivaltojen väliseen sotaan. Taustalla vaikutti Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisella osastolla heinäkuussa 1945 laadittu arvio Suomen sotilaallisesta asemasta.

ARVIOITA SUOMEN SOTILAALLISESTA UHKASTA

Heinäkuussa 1945 operatiivisella osastolla tehdyn sotilasstrategisen arvion mukaan Neuvostoliiton, Ruotsin tai Saksan ei katsottu lähtökohtaisesti aiheuttavan Suomelle minkäänlaista sotilaallista uhkaa. Sodan syttyminen

Moottoritorpedovenelaivueen päällikön, komentajakapteeni Orvo Peuranheimon käskynantto emälaivalla kesäkuussa 1942. Kapteeniluutnantti Pirhonen valkoisessa helletakissaan laivueen päällikön oikealla puolella.

39. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878, liitteenä oleva kontra-amiraali Eero Raholan laatima henkilöarviointi.

40. KA T17379, kansio 2360 sal. Esim. Moottoritorpedoveneosaston asiakirja N:o 594 / sal. / 19.7.1943: 1. Mtv. Lv:n toimintakertomus 16.–17.7.43.

Euroopassa nähtiin kuitenkin mahdolliseksi, jos Neuvostoliiton ja länsiliittoutuneiden väliset ristiriidat kärjistyisivät avoimeksi konfliktiksi. Tällöin Suomen katsottiin joutuvan mitä todennäköisimmin vedetyksi mukaan sotaan ja taistelemaan Neuvostoliiton rinnalla joko itsenäisesti tai puolustusliitossa sen kanssa.⁴¹

Operatiivisen osaston ajatus perustui näkemykseen, jonka mukaan Suomen alueesta tulisi tulevassa sodassa länsivalloille houkutteleva sillanpää Neuvostoliittoon suuntautuvalla hyökkäyksellä. Tällaisessa tapauksessa lännen arvioitiin suuntaavan hyökkäyksensä Suomen alueelle sekä pohjoisesta että etelästä. Näistä eteläisen operaatiosuunnan hyökkäys alkaisi suurella lounais- ja länsirannikolle suuntautuvalla maihinnousuoperaatiolla. Suomen kannalta pahimmassa tapauksessa Ruotsi liittoutuisi länsivaltojen kanssa ja se sallisi lännen ilmavoimien toiminnan oman alueensa ylitse. Ruotsin siirtyminen länsivaltojen puolelle aiheuttaisi myös vakavasti otettavan maihinnousu-uhkan Pohjanmaan rannikolle.⁴²

Muuttunut tilanne oli havaittavissa Jouko Pirhosen kevättalvella 1946 suorittaman kapteenikurssin opetussuunnitelmassa, mutta ennen kaikkea se heijastui Sotakorkeakoulun merisotaosaston taktiikan opetukseen. Opinnoissa korostuivat Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston uhka-arviossa painotetun suurmaihinnousun toteutusperiaatteisiin perhtyminen sekä maihinnousun torjuntataisteluissa tarvittavien joukkojen käyttöperiaatteet ja taktiikka.⁴³ Kaiken kaikkiaan Pirhosen tammikuussa 1947 aloittamat opinnot ensimmäisellä sodanjälkeisellä Sotakorkeakoulun merisotaosaston kurssilla olivat käytännönläheisiä. Opetus koostui karttatarjoituksista, maastontiedusteluista sekä kenttäharjoituksista.⁴⁴ Niiden lisäksi oppilaat tekivät muun muassa sotilasmaantieteen ryhmätöitä, jotka tukivat varsinaisia taktiikan opintoja.

Keväällä 1947 Jouko Pirhonen laati yhdessä kapteeni Reino Turkin⁴⁵ kanssa alustuksen Suomen rannikkojen tärkeimmistä maihinnousukohteista. Pirhosen ja Turkin alustus poikkesi merkittävästi Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston uhka-arviosta. Alustuksessa arvioitiin länsivaltojen kykyä Suomen rannikolle suuntautuvan maihinnousun suorittamiseen sekä mahdollisia maihinnousukohteita. Sen sisältö painottui kuitenkin Neuvostoliiton maihinnousumahdollisuuksien sekä -operaatioiden tavoitteiden arviointiin.⁴⁶

41. KA T21622, kansio 4 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston asiakirja 14.7.1945: Muistio sotilaallisesta asemastamme ja armeijamme tehtävistä nykyoloissa.

42. *Ibid.*

43. KA T23713, kansio Hj2. Merisotakoulun asiakirja N:o 2064 / 5a / 31.12.1945: Merivoimien kapteenikurssin koulutussuunnitelma sekä T21379, kansio Dg125. MSO 3, luennot ja harjoitukset (*passim*).

44. Merisotaosasto 3:n operatiivinen maastontiedustelu toteutettiin kesäkuussa 1947 ja sen tarkoituksena oli selvittää vihollisen operatiiviset tavoitteet rannikon puolustuslinjojen Tornionjoen–Siikajoen alueella. KA T26890, kansio Hlb1 sal. Selostus operatiivisesta maastontiedustelusta 16.–20.6.1947, tiedusteluryhmä Killinen.

45. KA T21369, kansio Dg125. Komentajakapteeni Pirhosen ja kapteeni Turkin alustus 15.5.1947: Suomen rannikkojen tärkeimmät maihinnousukohteet ja vihollisen operatiiviset tavoitteet.

46. Kapteeni Reino Turkin oli oppilaana Sotakorkeakoulun ilmasotalinjalla, kun Pirhonen opiskeli merisotaosastolla. Turkin nimitettiin kenraalimajurina ilmavoimien komentajaksi syyskuussa 1964. Tässä tehtävässä hän palveli kuolemaansa, vuoteen 1968, saakka. Lipponen, Rauno (toim.): Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996. Porvoo 1997, ss. 429–430.

Pirhosen ja Turkin näkemyksen mukaan ainoastaan Neuvostoliitto pystyisi toteuttamaan maihinnousun Porkkalan itäpuolisella merialueella. Asetelma muuttuisi vain siinä tapauksessa, että Neuvostoliitto menettäisi Suomenlahden etelärannan hallinnan. Erityisen uhanalaiseksi alueeksi Pirhonen ja Turkki arvioivat Porvoon ja Kotkan välisen rannikon, jonne suuntautuva maihinnousu loisi kriittisen selustauhkan itärajan puolustukseen ryhmityneille joukoille. Samalla onnistunut maihinnousu uhkasi pääkaupungin puolustusta.⁴⁷

Hangon ja Ahvenanmaan alueita Pirhonen ja Turkki pitivät sekä lännen että Neuvostoliiton mahdollisina maihinnousukohteina, joista Ahvenanmaa oli ehdoton polttopiste. Neuvostoliiton arvioitiin pyrkivän Lounais-Suomeen suuntautuvilla maihinnousuillaan läntisten meriyhteyksien katkaisuun, Suomenlahden sulkemiseen sekä uuden rintaman avaamiseen. Näiden tavoitteiden kannalta Ahvenanmaa muodostaisi Neuvostoliitolle erinomaisen tukialueen Porin–Rauman alueelle suunnattavalle maihinnousulle sekä hyökkäyksen jatkamiselle Ruotsiin. Länsivaltojen arveltiin niin ikään pyrkivän Ahvenanmaan valtauksella tukialueen muodostamiseen Lounais-Suomeen suunnattavaa hyökkäystä varten sekä eristämään Pohjanlahden. Tällä tavoin länsi pystyisi suojaamaan Pohjanmaan ja Lounais-Suomen rannikoille mahdollisesti suuntaamiensa maihinnousujen merisivustaa.⁴⁸

Pirhosen ja Turkin alustus oli laatimisajankohtaan nähden melko rohkea, kun otetaan huomioon, ettei valvontakomissio ollut vielä tuolloin poistunut Suomesta. Neuvostoliiton sotilaallisia tavoitteita ei ollut tiettävästi arvioitu yhtä seikkaperäisesti sitten jatkosodan päättymisen. Alustus kuitenkin kuvaa hyvin Jouko Pirhosen pragmaattista ja tosiasiat huomioonottavaa ajattelutapaa. Sama asioiden pragmaattinen käsittelytyyli on havaittavissa myös hänen diplomityössään.

DIPLOMITYÖT MERIPUOLUSTUKSEN KEHITTÄMISTYÖN PERUSTANA

Rauhansopimuksen ratifiointi ja liittoutuneiden valvontakomission poistuminen maasta syksyllä 1947 mahdollistivat puolustusvoimien kehittämistyön täysipainoisen käynnistämisen. Etenkin meripuolustuksen kehittäminen aloitettiin alkutekijöistään, koska sekä rannikkotykistön että laivastovoimien valmius ja toimintakyky oli jouduttu ajamaan alas välirauhan vuosina. Muu muassa koulutuksessa tarpeeton aseistus oli koottu valvontakomission määräysten mukaisesti keskusvarikoille kesään 1945 mennessä.⁴⁹ Lisäksi ainoa jäljelle jäänyt taistelukelpoinen alus, panssarilaiva Väinämöinen, luovutettiin Neuvostoliitolle maaliskuussa 1947 niin sanottujen saksalaissaatavien osamaksuna.⁵⁰

47. *Ibid.*

48. *Ibid.*

49. Viitka, Olavi: Merivoimat 1944–1952. *Suomen Puolustusvoimat 1944–1974. Puolustusvoimien rauhanajan historia, osa 2.* Helsinki 2006, ss. 205–207.

50. KA T22110, kansio F26 sal. Komentaja A Saukkosen muistio: Panssarilaiva Väinämöisen myynti, selostus sen eri vaiheista.

Tuore rauhansopimus rajoitti Suomen sotilaallista toimintavapautta merkittävästi sotia edeltäneisiin vuosiin verrattuna. Merivoimien osalta rajoitukset tarkoittivat käytännössä laivaston merkittävimmän erikoisalan, torpedoalan, lakkauttamista, koska rauhansopimuksessa kiellettiin sukellusveneiden, moottoritorpedoveneiden ja muiden kuin iskusyöttimellä toimivien torpedojen ylläpito sekä hankinta. Lisäksi meripuolustukselta kiellettiin muun muassa ohjusaseet sekä heräteamiinat ja sota-alusten kokonaistonnisto rajattiin 10 000 tonniin sallitun enimmäisvahvuuden ollessa 4 500 miestä.⁵¹

Jouko Pirhosella ja muilla Sotakorkeakoulun merisotaosaston kurssin oppilailta oli merkittävä osuus 1940-luvun loppupuolella alkaneessa meripuolustuksen kehittämisessä. Valtaosa oppilasupseereiden laatimista diplomitoista oli nykytermein ilmaistuna tilaustutkimuksia, joiden avulla pyrittiin hankimaan perusteita sodanjälkeisten merivoimien organisaation suunnitteluun sekä joukkojen käyttöperiaatteiden ja taktiikan kehittämistyöhön. Esimerkiksi komentajakapteeni Orvo Peuranheimo käsitteli omassa työssään laivasto- ja lentovoimien yhteistoiminnan järjestelyitä, majurit Veikko Vuorela ja Lauri Ollila paneutuivat suomalaisissa saaristo-olosuhteissa tarvittavan rannikkotaktiikan kehittämiseen ja komentajakapteeni Kullervo Killinen hahmotteli omassa diplomityössään meriyhteyksien suojaamisessa ja suurmaihinnousun torjunnassa tarvittavan laivaston kokoonpanoa sekä alusluokkia.⁵²

Ainakin osa merisotaosaston diplomitoista laadittiin tutkimusryhmissä siten, että kaikilla ryhmään kuuluneilla oli yhtenevät perusteet diplomityön laatimiselle ja oppilasupseerit pystyivät hyödyntämään kirjoitustyössään toistensa tutkimustuloksia.⁵³ Muun muassa Jouko Pirhonen käytti laivasto-voimien saaristotaisteluiden periaatteiden hahmottelun perustana Kullervo Killisen diplomityössään esittämiä näkemyksiä merivoimien tarvitsemista alusluokista sekä niiden organisoinnista.

Komentajakapteeni Jouko Pirhonen laati diplomityönsä aiheesta *Laivasto-toiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa*. Tutkielma ei nykynäkökulmasta tarkasteltuna täytä tieteellisen opinnäytteen vaatimuksia lähinnä työstä puuttuvien lähdeviitteiden vuoksi, mutta käytäntö oli tyypillinen kirjoitusaiakauden diplomitoille. Viitteiden puuttumisen vuoksi tekstistä on paikoin melko vaikea erottaa, mitkä osiot perustuvat Pirhosen talvi- ja jatkosodan aikana saamiin henkilökohtaisiin sotakokemuksiin ja mitkä tekstin osat hän kirjoitti lähteiden avulla.

51. Rauhansopimus Suomen kanssa. SopS n:o 20 / 1947.

52. Killinen, Kullervo: Tulevaisuuden merivoimat ja pikkuvaltion sopeutuminen yleiseen meritilanteeseen erityisesti Suomen laivaston organisaatio ja toimintaperiaatteet SKK-1/373, Ollila, Lauri: Tulevaisuuden rannikkopuolustus, sen organisaatio ja johtaminen, erityisesti reservit Suomen olosuhteissa SKK-1/377. Peuranheimo, Orvo: Laivasto- ja lentovoimiemme yhteistoiminta sekä sen aikaansaanti ja järjestely taktillis-teknillisiä yksityiskohtia myöten SKK-1/370, Vuorela, Veikko: Pikkuvaltion rannikkopuolustustaktiikka erityisesti Suomen saaristo-olosuhteissa SKK-1/371.

53. KA T22109, Daa1 sal. Laivaston esikunnan asiakirja N:o 247 / sal. / 12.11.1948: Muistio laivaston yleisvoimien kokoonpanosta.

Pirhosen diplomityön aihe oli vaativa jo pelkästään siksi, että laivastovoimien saaristotaisteluiden toimintaperiaatteet oli käytännössä luotava tyhjästä. Aiemppaa ohjesääntöperustaa aiheen käsittelylle ei ollut, koska maailmansotien välisinä vuosikymmeninä ja sotavuosina laivastovoimien pääasiallisena taistelualueena olivat kiintomerkkialueen reuna-alueet ja avomeri. Saaristo miellettiin tuolloin laivaston tukialueeksi, jonka suojaaminen oli rannikkotykistön tehtävä.⁵⁴

Haasteellisesta lähtötilanteesta huolimatta Jouko Pirhonen onnistui luomaan diplomityöstään tasapainoisen kokonaisuuden. On todennäköistä, että laivastovoimien saaristotaistelutaktiikan kehittäminen annettiin Pirhosen kirjoitettavaksi juuri siksi, että hän oli saanut virkaan nimittämisestä lähtien käytännön kokemuksia lähes kaikilta meripuolustuksen osa-alueilta. Pirhonen oli talvisodan jalkaväkitaistelut kokenut meriupseeri, joka oli palvellut laivaston kaikilla taistelualustyypeillä sukellusveneitä lukuun ottamatta. Lisäksi Jouko Pirhonen oli saanut kokemuksia miinanraivauksesta vuosina 1945–1946, jolloin hän toimi muun muassa 3. Raivaajalaivueen päällikkönä Suomenlahdella.⁵⁵

Pirhosen sotavuosien kokemuspohja oli selkeästi monipuolisin muihin merisotaosastolla opiskelleisiin laivastokoulutuksen saaneisiin oppilasupseereihin verrattuna.⁵⁶ Käytettävissä olleesta lähdeaineistosta ei selvinnyt, määrättiinkö diplomitöiden aiheet oppilaille vai pystyivätkö he itse vaikuttamaan aiheiden valintaan. Oppilasupseerien taustahistorioiden perusteella Jouko Pirhonen oli kuitenkin soveliaa henkilö kirjoittamaan tutkielman aiheesta, joka käsitteli laivastovoimien uusia toimintaperiaatteita ja yhteistoimintaa rannikkojoukkojen kanssa.

Pirhosen diplomityöstä välittyy suomalaiselle sotataidolle tyypillinen pragmatisuus. Suomalainen sotataito ei rakentunut yleisluonteisten sotateorioiden varaan, vaan siinä korostui taktiikan soveltaminen omissa, osin jopa ainutlaatuisiksi koetuissa olosuhteissa. Talvi- ja jatkosodan moottoritordoveneupseerin käytännön kokemukset hioivat diplomityön tekstin selkeän ytimekkääksi kokonaisuudeksi, jota diplomityön arvostelija komentaja Oiva Lennes piti paikoin jopa ohjesääntömäisenä.⁵⁷ Aluksen ja laivueen päällikkönä toimiessaan Jouko Pirhonen oli tottunut johtamaan taistelua yksinkertaisilla ja yksiselitteisillä käskyillä ja ohjeilla. Tällöin toiminta toteutuisi todennäköisesti johtajan toiminta-ajatuksen mukaisesti.

54. Esim. KA R597, kansio 10. Majuri Virkin luennot meripuolustuksesta sotateknisellä täydennyskurssilla keväällä 1928, s. 10.

55. Mattila, Tapani: Merivoimiemme sodanjälkeinen miinanraivaustyö. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 2*. Helsinki 1968, s. 280, 305 ja liite 19.

56. vrt. KA Auterinen, Jaakko nimikirjaote n:o 55636; Fabritius, Lennart Elis Gustaf (Gösta), nimikirjaote n:o 30901; Haikala Olavi nimikirjaote n:o 46306; Killinen, Paolo Kullervo, nimikirjaote n:o 330121; Peuranheimo Orvo nimikirjaote n:o 32901; Pirhonen, Jouko Kalevi Esaias, nimikirjaote n:o 49878 sekä Salminen, Matti Hans nimikirjaote n:o 39276.

57. Pirhonen, Jouko: *Laivastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa*, liitteenä oleva komentaja Oiva Lennesen laatima arvostelu.

PIRHOSEN DIPLOMITYÖ AIKANSÄ MERISODAN KUVAN ILMENTYMÄNÄ

Nykyihmisen saattaa olla vaikeaa ymmärtää, miksi Puolustusvoimien pääesikunnan uhka-arviossa ja 1940-luvun lopulla laadituissa diplomitoissa varauduttiin suurmaihinnousun torjuntaan. Selitys on sinänsä looginen, kun näkemyksen sijoittaa aikakauden kontekstiin. Maihinnousuoperaatioista oli muodostunut toisen maailmansodan seurauksena suurvaltojen sodankäynnin keskeisimpiä elementtejä. Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa oli kehitetty strategisten maihinnousujen oppeja koko sodan ajan. Neuvostoliitto oli niin ikään osoittanut sodan aikana pyrkivänsä yllätykseen operatiivisten ja taktisten maihinnousujen avulla. Pirhosen tekstistä välittyvätkin hyvin toisen maailmansodan strategisten maihinnousujen toteutusperiaatteet. Ne olivat osaltaan ratkaisseet sodan lopputuloksen.

Lukijan huomio kiinnittyy diplomityössä usein sellaisiin kohtiin, joissa Jouko Pirhonen käsittelee Pariisin rauhansopimuksen sotilasartikloissa kiellettyjen taisteluvälineiden käyttöä. Tarkastelun kohteina ovat muun muassa moottoritorpedoveneiden, torpedolentokoneiden ja sukellusveneidien toimintamahdollisuudet saaristossa. Tämä ei ollut pelkästään Jouko Pirhosen omaa toiveajattelua, vaan samankaltainen ajattelutapa oli yleinen ainakin merivoimissa 1940- ja 1950-lukujen taitteessa palvelleiden upseereiden keskuudessa. Aikalaiset pitivät Pariisin rauhansopimuksen sotilasartikloja väliaikaisina, ja

Torpedo säilyi sodan jälkeen laivaston toisena pääaseena Pariisin rauhansopimuksen rajoituksista huolimatta, koska torpedojen käytöstä oli saatu maailmansodan aikana myönteisiä kokemuksia.

niiden oletettiin kumoutuvan viimeistään Suomen liittyessä Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi.⁵⁸ Kukaan aikakauden henkilöistä ei osannut aavistaa, että Suomea koskeneet rauhansopimuksen sotilaalliset rajoitukset pysyivät suurvaltojen erimielisyyksien vuoksi voimassa aina 1990-luvulle saakka.

Käsitys sotilasartiklojen väliaikaisuudesta ei ollut ainoa syy sille, miksi Jouko Pirhonen tarkasteli lentoaseen ja sukellusveneiden soveltuvuutta laivasto-voimien saaristotaisteluiden tukemiseen. Sekä torpedokoneet että sukellusveneet olivat osoittaneet tehonsa toisen maailmansodan merioperaatioissa. Torpedokoneiden suorituskyky oli havaittu Päämajassa jo jatkosodan aikana. Päämaja antoi merivoimille keväällä 1944 tehtävän aloittaa tutkimukset lentokonetorpedojen soveltuvuudesta Suomen olosuhteisiin. Oppia projektin eteenpäin viemiseksi pyrittiin hankkimaan Saksasta. Suunnitelmissa oli torpedoaseen tarkastajan johtaman kolmen upseerin ryhmän lähettäminen opintomatkalle Saksan laivaston lentojoukkoihin, mutta matkaa ei lopulta pystytty toteuttamaan saksalaisten antaman kielteisen vastauksen vuoksi.⁵⁹

Ajatusta lentokonetorpedojen käytöstä ei kuitenkaan haudattu välirauhan vuosina, vaan se otettiin uudelleen esiin puolustusvoimien rauhan ajan kokoonpanon suunnittelutyön käynnistyttyä. Merivoimien esikunta esitti Puolustusvoimain pääesikunnan operatiiviselle osastolle helmikuussa 1947 lentokoneiden liittämistä merivoimien kokoonpanoon.⁶⁰ Esitys ei lopulta johtanut toimenpiteisiin ilmavoimien vastustuksen vuoksi. Ilmavoimien komentajan, kenraalimajuri Frans Helmisen mukaan pieniä hävittäjävoimia ei kannattanut hajottaa, vaan ilmatoiminnalle tuli luoda painopiste koneiden keskitetyllä käytöllä. Myöskään ilmavoimien käytössä olleiden hävittäjien hyötykuorma ei mahdollistanut torpedojen käyttöä.⁶¹

Omien ilmavoimien kanssa suoritettavan yhteistoiminnan ohella Pirhonen huomioi diplomityössään myös vastustajan ilma-aseen laivastoyksiköille aiheuttaman uhan. Hän korosti erityisesti ilmatorjunnan merkitystä oman toiminnan mahdollistajana. Suomalaiset laivastovoimat joutuivat kokemaan ilma-aseen voiman karvaalla tavalla heinäkuussa 1944. Tuolloin useat Viipurinlahden torjuntataisteluihin osallistuneet alukset vaurioituivat neuvostoilmavoimien hyökkäyksissä ennen kuin ne pystyivät toteuttamaan niille käsketyt tehtävät.⁶²

Sukellusveneiden sijoittamista merivoimien kokoonpanoon suunniteltiin 1940-luvun loppupuolella niin ikään seikkaperäisesti. Suunnitelmat konkretisoituivat Jouko Pirhosen kurssitoverin komentajakapteeni Kullervo

58. KA T17408, kansio 2633. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 1695 / Op.3. / 22.12.1947: Rauhansopimuksen 22. Artikla.

59. KA T17654, kansio 4, Merivoimien esikunnan komento-osaston asiakirja N:o 507 / Kom.1 / sal. / 23.2.1944: Ulkomaan komennus; Päämajan koulutusosaston esittely Koul. 1 / 26.2.1944 sekä Merivoimien esikunnan torpedoaseen tarkastajan asiakirja N:o 9 / sal. / 28.4.1944: Tutustuminen saksalaisen torpedoaseen rakenteeseen ja käyttöön.

60. KA T24099, kansio F10. Merivoimien esikunnan operatiivisen osaston asiakirja N:o 323/Op./19.2.1947: Merilentoase sekä liitteinä oleva, merilentotoimintaa käsittelevä muistio 18.2.1947.

61. KA T24099, kansio F10. Ilmavoimien esikunnan yleisesikuntaosaston asiakirja N:o 2480 / Ye.3 / 23 / 12.3.1947: Merilentoase.

62. Kijanen, Kalervo: Laivasto sotatoimissa. Suomen sota 1941–1944. *Suomen laivasto 1918–1968, osa 2*. Helsinki 1968, ss. 174–178.

Killisen diplomityössä, jota käytettiin vuonna 1949 loppumietintönsä jättäneen merivoimien laivanrakennustoimikunnan työskentelyn pohjana. Toimikunta esitti kaiken kaikkiaan kymmenen uuden rannikkosukellusveneen ja pienoissukellusveneidä rakentamista merivoimille rauhansopimuksen rajoitusten kumouduttua.⁶³

Suunnitelmat sukellusveneidä käytöstä saavuttivat eräänlaisen välitavoitteen pari vuotta myöhemmin, kun sodan jälkeen Suomenlinnaan telakoidut sukellusveneet sisällytettiin syyskuussa 1951 valmistuneeseen ensimmäiseen sodanjälkeiseen merivoimien sodan ajan kokoonpanoon.⁶⁴ Sukellusveneidä aika sodan ajan kokoonpanossa jäi melko lyhytaikaiseksi. Päätös Vetchis- ja Saukko-luokan veneidä romuttamisesta tehtiin maaliskuussa 1953, jolloin ne olivat jo liian vanhoja operatiivisiin tehtäviin.⁶⁵

JÄIVÄTKÖ PIRHOSEN NÄKEMYKSET TOIVEAJATTELUSIKSI?

Merivoimissa aloitettiin omiin ja ulkomaisiin sotakokemuksiin perustuneiden laivastojoukkojen taktisten ohjesääntöjen kirjoitustyö 1940-luvun loppupuolella. Viisiosainen *Laivaston ohjesääntö* -sarja otettiin laivaston komentajan, kommodori Oiva Koiviston väliaikaisesti vahvistamana käyttöön 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Ohjesäännöissä esitettiin periaatteet muun muassa laivasto-osastojen operaatioiden suunnittelusta ja johtamisesta avomeriolosuhteissa. Niihin kirjattiin myös moottoritorpedoveneiden laivue- ja osastokohtaisen toiminnan periaatteet saksalaisilta jatkosodan aikana opittua kaavaa noudattaen.⁶⁶

Laivaston ohjesäännöissä ei kuitenkaan otettu kantaa saaristossa käytäviin taisteluihin, joten Jouko Pirhosen diplomityöstä oli ilmeisesti tarkoitus muokata Laivaston ohjesäännön IV osan saaristotaisteluja käsittelevä luku. Jostain syystä Laivaston ohjesääntöä ei koskaan täydennetty saaristotaisteluiden kuvauksella, vaikka sille oli sekä merivoimien johdon että Pirhosen diplomityön arvostelleen komentaja Oiva Lenneksen mukaan ehdoton tarve. Pirhosen tutkielmasta julkaistiin kuitenkin kaksiosainen artikkeli *Suomi Merellä* -lehdessä vuonna 1950. Pirhonen oli käytännössä tiivistänyt artikkeliin diplomityönsä keskeisimmät osat kuvaten etupäässä meriupseeristosta koostuvalle lukijakunnalle saaristotaisteluiden problematiikkaa ja toimintatapoja.⁶⁷

63. KA T26890, kansio Hla4 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja n:o 146 / Op.2 / 1.sal / 31.10.1949: Merivoimien laivanrakennustoimikunnan mietintö 10.000 tonnin laivasto-ohjelmaksi, s. 59, 66, 70 vrt. Killinen.

64. KA T22104, kansio Hh78 OT-sal. Puolustusvoimain pääesikunnan asiakirja N:o 166 / Järj. 1 / OT 10 b 2 sal. / 26.9.1951: Laivastovoimien sodan ajan määrävahvuudet, osa II, ss. 568:1–570:1.

65. KA T22110, kansio Dbb1 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja 31.3.1953: Sukellusveneidä romuttaminen.

66. Ohjesäännöissä kuvattiin moottoritorpedoveneiden operaatioiden lisäksi muun muassa avomerellä käytäviä tykistötaisteluita ja sukellusvenetoiminnan suunnittelua. Katso esim. Laivaston esikunnan asiakirja N:o 1133 / Op. 8d / 22.6.1951: Laivaston ohjesääntö III (LO III). Sotatoimet (ehdotus), ss. 4–5 & 81–85 sekä Laivaston esikunnan asiakirja N:o 1100 / Op / 8d / 20.6.1952: Laivaston ohjesääntö IV (LO IV). Sotatoimet (ehdotus), erityisesti ss. 48–71. vrt. Pirhosen ja Peuranheimon matkakertomukset.

67. Pirhonen, Jouko: Laivaston taistelutoiminnan erikoinen luonne saaristo-olosuhteissamme. *Suomi Merellä* 1/50 ja 2/50. Merenkulkuhallituksen karttapaino 1950.

Vaikka Pirhosen esittämät näkemykset laivastoyksiköiden käytöstä saaristo-olosuhteissa olivat tarkoitetut tulevaisuuden kehittämistyötä varten, oli saaristotaistelutaktiikan kehittämisen taustalla myös raadollisempi syy. Merivoimien iskukykyisimmät alukset koostuivat Pirhosen diplomityön valmistuessa yli-ikäisistä tykkiveneistä, jatkosodan kokeneesta miinalaiva Ruotsinsalmesta, moottoritykkiveneiksi muutetuista Taisto-luokan moottoritorpedoveneistä ja Yhdysvaltojen merivoimien ylijäämävarastosta ostetuista Katanpää-luokan miinanraivaajista.⁶⁸ Niillä ei yksinkertaisesti pystytty operoimaan sodan aikana muualla kuin saaristossa ja sen ulkoreunan tuntumassa. Kun vielä huomioidaan 1940- ja 1950-lukujen valmiustilanne niin merivalvonnan, operatiivisten suunnitelmien, alusten kuin liikekannallepannonkin suhteen, oli laivastovoimien saaristotaisteluperiaatteiden kehittämisen taustalla myös tosiasioiden tunnustaminen. Hyökkääjällä tulisi olemaan määrällisen ylivoiman lisäksi hallussaan myös aloite, joten hyvin organisoitu puolustus oli mahdollista toteuttaa ainoastaan saaristossa, jossa voimasuhteet tasoittuisivat olosuhteiden ansiosta.

Jouko Pirhosen diplomityössään esittämät periaatteet olivat yksi ratkaisu aikalaisten surkeaksi luonnehtimaan merivoimien valmius- ja kalustotilanteeseen. Niinpä Pirhonen sai vielä syksyllä 1948 Sotakorkeakoulussa oppilaana ollessaan tehtäväkseen saaristotaisteluihin liittyvän karttatarhoituksen järjestämisen. Sen yhteydessä merisotaosaston opiskelijat kokeilivat Pirhosen

Liittoutuneiden ylijäämävarastosta hankitut Katanpää-luokan raivaajat muodostivat laivaston rungon 1940- ja 1950-lukujen taitteessa. Niillä järjestettiin muun muassa tykistökoulutusta.

68. Vitikka, Olavi: Merivoimat 1944–1952. *Suomen Puolustusvoimat 1944–1974. Puolustusvoimien rauhanajan historia, osa 2.* Helsinki 2006, ss. 206–208

johdolla rannikko- ja laivastojoukkojen toimintaperiaatteita Ahvenanmaan itälaidan saaristossa käytävissä taisteluissa. Harjoituksen lähtökohtana oli tilanne, jossa vihollinen oli vallannut Ahvenanmaan pääsaaren, ja oppilasupseerien tuli laatia marras-joulukuussa toteutettaviin sotatoimiin soveltuvat laivastojoukkojen käyttö-, tukeutumis- ja väyläpalvelussuunnitelmat.⁶⁹

Saaristotaisteluperiaatteiden suunnittelua jatkettiin myös seuraavalla yleisesikuntaupseerikurssilla. Merisotalinja 4:n oppilaat suorittivat elokuussa 1950 maastontiedustelun keskiselle Saaristomerelle, ja sen yhteydessä selvitettiin alusten talvitoiminta- ja naamioimismahdollisuuksia sekä alusten suoja-luolien ja sotilasväylien rakentamisalueita. Lisäksi oppilaat arvioivat alueen puolustusmahdollisuuksia Ahvenanmaalta Manner-Suomeen suuntautuvaa hyökkäystä silmällä pitäen.⁷⁰

On todennäköistä, että Pirhosen marraskuussa 1948 johtama sotapeli ja kesällä 1950 toteutettu maastontiedustelu palvelivat Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivista suunnittelua, koska niiden yhteydessä käsitellyt puolustusasat siirtyivät lähes sellaisenaan huhtikuussa 1951 valmistuneeseen Valtakunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat -asiakirjaan. Sen mukaan joukot oli tarkoitus ryhmittää saaristoon puolustukseen, mikäli Ahvenanmaata ei ehdittäisi ottaa omien joukkojen haltuun tai sieltä joudut-taisiin vetäytymään.⁷¹ Puolustusasemat jäivät lopulta vain kartalle piirretyiksi viivoiksi, koska näkemys etenkin länsivaltojen mähinnousukyvystä tarken-tui eikä Ahvenanmaalle suuntautuvaa suurmahinnousua pidetty 1950-luvun alkupuolella kovin todennäköisenä.⁷²

PIRHÖSEN AJATUSTEN VAIKUTUKSET MERIVOIMIEN KEHITTÄMISSUUN-NITELMIIN

Pääosa Jouko Pirhosen esittämistä saaristotaistelutoiminnan mahdollista-vista tekijöistä otettiin osaksi merivoimien kehittämissuunnitelmia jo 1940-luvun loppupuolella. Osa ajatuksista jäi resurssien puutteen vuoksi odotta-maan toteutumistaan vuosikymmeniksi, ja osa jäi kokonaan toteutumatta. Yksi 1950-luvun alkupuolella konkretisoituneista ajatuksista oli laivaston

69. KA T21369, kansio Dg125. Komentajakapteeni Jouko Pirhosen 18.10.1948 laatima asiakirja ”Perusteet meri-taktiikan karttahaarjoitukseen” sekä Jouko Pirhosen 8.11.1948 laatima muistio: Suunnitelma meritaktiikan kart-tahaarjoitukseksi ”Laivaston toiminta kelinäkövaiheessa”.

70. KA T21369, kansio Db6: Sotakorkeakoulun vuosikertomus v. 1949, s. 9 sekä T22109, kansio F13 sal. Sotakor-keakoulun lähete N:o 29 / sal. / 19.9.1950: MeSL4/YO:n operatiivisen saaristotiedustelun tulokset.

71. Puolustusasemat määritettiin Kökar–Sottunga–Kumlinge- ja Öro–Korppoo–Houtskär–Åva -tasalle, joista jälkimmäisen pohjoisosiin MeSL 4 oli suorittanut maastontiedustelu. Tiedustelukertomus lähetettiin Puolustusvoimain Pääesikuntaan, Merivoimien esikuntaan ja Turun laivastoasemalle. KA T26965, kansio Hh10 sal. Puolustusvoimain pääesikunnan operatiivisen osaston muistio 4.4.1951: Val-takunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat vrt. T22109, kansio F13 sal. Sotakorkeakoulun lähete N:o 29 / sal. / 19.9.1950: MeSL4/YO:n operatiivisen saaristotiedustelun tulokset sekä T21369, kansio Dg125. Komentajakapteeni Jouko Pirhosen 18.10.1948 laatima ohje ”Perusteet meritaktiikan karttahaarjoitukseen”.

72. KA T26862, kansio F3 OT-sal. Puolustusvoimain pääesikunnan käsky N:o 80 / Op.1 / 11b / OT / sal. / 13.6.1952: Pv.PE:n Op.käsky No8. Valtakunnan puolustaminen, liite 1

jakaminen yleisvoimiin ja alueelliseen meripiiriorganisaatioon.⁷³ Kokoonpanojen kehittämisen pohjana oli ajatus alueellisen puolustuksen ulottamisesta kaikkiin puolustushaaroihin. Sen taustalla vaikuttivat kesän 1944 suurhyökkäyksen torjunnasta saadut kokemukset, joiden perusteella sodanjälkeinen puolustusratkaisu tuli rakentaa alueellisen puolustuksen periaatteen mukaiseksi. Tavoitteena oli ennen kaikkea välttyä Kannaksella kesäkuussa 1944 koetulta puolustuksen murtumiselta ja hetkittäiseltä luhistumiselta.

Ensimmäiset alustavat ajatukset merivoimien alueellisesta organisoinnista tuotiin julki puolustusvoimien rauhan ajan kokoonpanon suunnittelutyön yhteydessä keväällä 1946. Tuolloin laivastovoimat suunniteltiin jaettavan kolmeen osaan, Pohjanlahden, Saaristomeren ja Suomenlahden laivasto-osastoihin, jotka olisivat toimineet sodan ajan laivaston runkona.⁷⁴ Seuraava askel otettiin, kun laivaston komentajana toiminut kommodori Oiva Koivisto kirjoitti yleis- ja paikallisvoimista koostuvan sodan ajan laivaston muodostamisperiaatteista marraskuussa 1948 julkaistussa *Suomi Merellä* -lehdessä.⁷⁵ Koiviston artikkeli oli varsin yleisluontoinen, ja se perustui todennäköisesti ainakin osin lähes samanaikaisesti valmistuneisiin komentajakapteeni Jouko Pirhosen ja Kullervo Killisen diplomitoihin. Pirhonen ja Killinen konkretisoivat tutkimustöissään sodanjälkeisen käynnistyneen pohdinnan siitä, kuinka laivastojoukot tulisi käytännössä organisoida sekä kuinka niitä tuli johtaa ja käyttää taisteluissa. Killinen tarkasteli yleis- ja paikallisvoimia kokoonpanojen ja johtamisen näkökulmista, ja Pirhonen pohti asiaa alusten käyttöperiaatteiden ja tehtävien kautta.⁷⁶

Pirhosen ja Killisen diplomitoissään esittämät periaatteet toteutuivatkin laivastovoimien 1950-luvun sodan ajan kokoonpanoissa lähes sellaisenaan. Muun muassa alusyksiköiden jako yleisvoimiin ja meripiireihin pysyi voimassa vuoteen 1966 saakka. Tuolloin meripiirien tehtävät siirtyivät vastaperustetuille sotilaslääneille.⁷⁷

Yksi Pirhosen esittämistä, mutta toteuttamattomaksi jääneistä, ajatuksista oli alusten suoja- ja varastoluolien rakentaminen saaristoon. Merivoimissa laadittiin 1950-luvulla useita esityksiä alusten kalliosuojaluolien rakentamisesta

73. Esim. KA T22109, kansio F12 sal. Merivoimien esikunnan lähete N:o 172 / Op. 2 / 10a / sal. / 30.11.1949: Laivastoyksiköiden nimitykset sekä T22104, kansio Hh78. Puolustusvoimain pääesikunnan asiakirja N:o 166 / järj.1 / OT 10 b 2 sal. / 26.9.1951: Laivastovoimien sodan ajan määrävahvuus, osat I–II.

74. KA T22104, kansio Hh54. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 872/Op. 3./13.5.1946, liitteet I, VI.

75. Koivisto, O.: Laivaston nykyisyys ja tulevaisuus. *Suomi Merellä* N:o 18, 4/48. Merenkulkuhallituksen karttapaino 1948, ss. 80–85; KA T17416, kansio 2754 sal. Merivoimien esikunnan lähete N:o 127 / Op.2 / sal. / 11.11.1948.

76. Esim. Killinen, ss. 47–54 ja Pirhonen (1948), ss. 48–50 & 53.

77. Esim. KA T22104, kansio Hh78 OT-sal. Puolustusvoimain pääesikunnan asiakirja N:o 166 / Järj. 1 / OT 10 b 2 sal. / 26.9.1951: Laivastovoimien sodan ajan määrävahvuudet, osat I–II sekä Jouko, Petteri: Sotakokemusten hyödyntämien kylmän sodan alussa – kohti alueellista puolustusta. *Sotakorkeakoulun suomalaisen sotataidon kehittäjänä*. Juva 2009, s. 240.

pääasiassa Saaristomeren, mutta myös Upinniemen, alueelle. Vuonna 1956 komentajaksi ylennetty Jouko Pirhonen pyrki omalta osaltaan edistämään luolien rakentamista merivoimien huoltopäällikkönä toimiessaan. Hän otti tuolloin jopa osaa suoja- ja varastoluolien sijoituspaikkojen suunnitteluun.⁷⁸ Suojaluolien rakentamisesta eläteltiin toiveita vielä 1970-luvulla, mutta valtakunnallisista suojarakenneohjelmista ei lopulta riittänyt varoja näin mittaville louhintahankkeille.⁷⁹

Suojaluolien rakentamisen sijaan merivoimissa kyettiin panostamaan omaa toimintavapautta edistävien sotilasväylien sekä suojapaikkojen tiedustelu- ja rakennustöihin. Raivajaosastot aloittivat alusten suojapaikkojen tiedustelun jo vuoden 1948 aikana,⁸⁰ ja 1950-luvulla jokainen purjehduksessa ollut alus valmisteli vuosittain uuden suojapaikan sekä toteutti väyläajoharjoituksia saaristoväylillä.⁸¹ Uusien sotilasväylien suunnittelu aloitettiin 1950-luvun kuluessa etupäässä siksi, että Neuvostoliitolle oli jouduttu luovuttamaan tiedot kaikista jatkosodan aikana käytössä olleista väylistä välirauhan

Merivoimien sodan ajan kokoonpanoon lisättiin 1980-luvulla alusten suojaamisesta tukeutumisaikoina vastanneet meripataljoonat. Pataljoonan johtamisessa käytettiin apuna tilannetasoa.

78. Esim. KA T22110, kansio F36 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 34 / Laivaos / sal / 20.2.1956, T26862, kansio F10 OT-sal. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 67 / Htsto / OT / 16 v sal / 29.4.1959: Merivoimien sa-huoltorakennelmat Saaristomerellä sekä T27103, kansio F10 OT-sal. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 138 / Htsto / OT 16 b sal / H22 / 5.11.1958: Suojaluolasuunnitelma Saaristomeren aluetta varten.

79. KA T27292, kansio F76 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 475 / Optsto / 16 sal / 16.11.1973: Suojarakennusohjelma 1974–80.

80. KA T22109, kansio Dbc1 sal. Laivaston esikunnan käsky N:o 62 / Me / Ic / sal. / 7.5.1949: Tukeutumiskoh-tien tiedustelu.

81. Amiraali Jan Klenbergin haastattelu 21.5.2014.

sopimuksen solmimisen yhteydessä. Systemaattinen väylien rakennustyö aloitettiin 1960-luvun alkupuolella, ja siihen saakka olemassa olleita sotilasväyliä pyrittiin pitämään purjehduskelpoisina merenkulun turvalaitteiden uusinta- ja kunnostustöin.⁸²

KOMENTAJATEHTÄVISSÄ

Sotavuosina hyökkäyshenkisyydestään tunnetuksi tullut Jouko Pirhonen osoitti nopeasti soveltuvuutensa rauhan ajan esikuntatehtäviin. Sotakorkeakoulussa vuonna 1956 laaditussa henkilöarvioinnissa opettajan tehtävässä toiminutta Jouko Pirhosta kuvattiin selväpiirteiseksi ja kehityskykyiseksi upseeriksi, jolla oli laajat tiedot omaavana henkilönä laaja käytettävyyys eri tehtäviin. 1960-luvun alkupuolella Jouko Pirhonen nimitettiin puolustusministeriön sotilasasiainosaston päälliköksi ja puolustusneuvoston sihteeriksi. Näissä tehtävissä Pirhonen sai kokonaisnäkemyksen puolustusvoimien ja kokonaisuomaanpuolustuksen tehtäväkentästä. Ministeriössä Pirhosta pidettiin tarmokkaana ja toimekkaana yleisesikuntaupseerina, joka katsottiin voitavan nimittää vaativiinkin johtajatehtäviin.⁸³

Jouko Pirhosen upseerin ura huipentui komentajatehtäviin oman puolustushaaran, merivoimien, johdossa. Pirhonen otti vastaan Laivastolippueen komentajan tehtävät syyskuussa 1964, ja merivoimien komentajaksi kontra-amiraali Pirhonen nimitettiin 15. heinäkuuta 1966.⁸⁴ Pirhosen vastaanottaessa merivoimien komentajan tehtävät, muistuttivat merivoimien kokoonpano ja toimintaperiaatteet melko pitkälti niitä ajatuksia, joita hän oli yhdessä kurssitovereidensa kanssa diplomitoissään hahmotellut.

Yksi Pirhosen komentajakauden merkittävimpiä hankkeita oli merivoimien luotsaaminen ohjusaikakauteen. Sekä rannikkotykytystössä että merivoimissa aloitettiin meritorjuntaohjusten tulenkäytön kehittäminen Neuvostoliitosta 1960-luvun puolivälissä hankitun ohjuskaluston ja -tietämyksen avulla.⁸⁵ Pirhonen ei ollut osallistunut varsinaiseen meritorjuntaohjushankintaan, mutta merivoimien komentajaksi tultuaan Pirhosen vastuulle tuli muun muassa ohjuksiin liittynyt koulutustoiminta. Tuore merivoimien komentaja ottikin henkilökohtaisesti osaa Neuvostoliittoon lähetetyn ensimmäisen koulutusryhmän ohjelman suunnitteluun syksyn 1966 aikana. Pirhosen vaatimuksesta neuvostoliittolaisten laatimasta koulutusohjelmasta poistettiin alkuvaiheessa kaikki poliittiseen kasvatukseen ja venäjänkielen opiskeluun

82. KA T22110, kansio Eca7 sal. Merenkulkuhallituksen muistio N:o 369 / 62 / 703a / 23.5.1962: Sotilasväylästä kunnostamisesta ja täydentämisestä sekä T22110, kansio Hf1 sal. Merenkulkuhallituksen asiakirja N:o 24 / Sottsto / 720 sal / 25.11.1960: Sotilasrunkoväyläsuunnitelma.

83. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaías, nimikirjaote n:o 49878, liitteinä olevat henkilöarvostelut.

84. *Ibid.*

85. Aiheesta lisää Säämänen Juuso: Moottoritorpedoveneistä ja järeästä tykistöstä ohjustulenkäyttöön – meripuolustuksen kaukotorjunnan kehitys jatkosodan päättymisestä 1980-luvulle. *Tiede ja Ase 2013*. Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu N:o 71. Helsinki 2013, ss. 173–203.

liittyneet osiot. Pirhonen ei omien sanojensa mukaan halunnut lähettää suomalaisia Neuvostoliittoon puoleksitoista vuodeksi aivopestäviksi. Niinpä suomalaisten ohjusmiesten koulutusaika lyheni alkuperäisestä esityksestä lähes vuodella.⁸⁶

Amiraali Pirhonen pyrki edistämään sinnikkäästi ohjusvenelaivueen hankintaa 1960-luvun loppupuolelta alkaen, sillä hänen näkemyksensä mukaan merivoimat pystyi vastaamaan 1960-luvun loppupuolella konkretisoituneeseen kaappaushyökkäysuhkaan ainoastaan ohjusveneiden liikkuvuudella ja tulivoimalla. Pirhonen piti lähes ainoana toteuttamiskelpoisena vaihtoehtona OSA-luokan veneiden ostoa Neuvostoliitosta.⁸⁷ Jouko Pirhonen oli jälleen kerran toiminnassaan pragmaattinen. Vaikka Pirhonen oli suhtautunut Neuvostoliittoon ja sen uhkaan varsin kriittisesti koko kylmän sodan ajan, pyrki hän vahventamaan meripuolustusta nimenomaan neuvostoliittolaisella kalustolla. Hyökkäysentorjuntakykyä oli kohotettava nopeasti ja niillä välineillä, jotka olivat saatavissa käyttöön mahdollisimman pikaisesti.

Pirhosen sinnikkyuden ansiosta myös puolustusvoimien ylin johto sisäisti meritorjuntaohjusaseen merkityksen valtakunnan puolustukselle. Aluksi ohjusveneiden hankinta eteni lupaavasti, ja se saatettiin puolustusneuvoston käsittelyyn marraskuussa 1970. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen asettui kuitenkin yllättäen vastustamaan ohjusveneiden ostoa, ja hanke näytti kaatuvan ylipäällikön vastustukseen.⁸⁸ Lopulta ohjusvenehankinta sai uutta vauhtia taas hieman yllättävästä suunnasta. Neuvostoliittolaiset tarjoutuivat myymään uusia OSA II -luokan ohjusveneit pääesikunnan päällikön, kenraaliluutnantti Lauri Sutelan Neuvostoliiton vierailun yhteydessä lokakuussa 1972.⁸⁹ Tarjous otettiinkin pikaisesti esille puolustusvoimain komentajan, pääesikunnan päällikön ja tasavallan presidentin välisessä keskustelussa marraskuussa. Kekkonen ei edelleenkään pitänyt alusten hankintaa tarpeellisenä, mutta hän ei halunnut jarruttaa hankintapäätöstä, jos puolustusneuvosto sen hyväksyisi. Kekkonen kuitenkin edellytti, että sotilaat kantaisivat vastuun alusten hankinnasta, eikä hän suostunut kommentoimaan ohjusvenekauppaa julkisuudessa millään tavoin.⁹⁰

86. KA T26965, kansio F35 sal, Pääesikunnan meripuolustustoimiston asiakirja N:o 433 / Meriptsto / 11 sal / 24.9.1965: Rannikko-ohjus sekä Insinöörikomentaja Heikki E. Heinosen haastattelu 3.2.2012 ja tiedonanto 13.6.2014.

87. KA T27292, kansio F64 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 274 / Optsto / 1 sal / 12.5.1969: Merivoimien hankinnat; T26965, kansio F45 sal. Merivoimien esikunnan asiakirja N:o 514 / Optsto / 20 sal / 17.11.1970: Merivoimien kehittäminen sekä Insinöörikomentaja Heikki E. Heinosen tiedonanto 13.6.2014.

88. PIMArk (Puolustusministeriön arkisto) T27427, kansio Db1 sal. Puolustusneuvoston asiakirja N:o 45 / Db / Henksal / 11.11.1970: Puolustusmateriaalin lisähankinnat SNITL:sta vuosina 1972–1975 sekä KA T26965, kansio Hh4. Pääesikunnan päällikön asiakirja 16.11.1972: Presidentin esittely 15.11.1972 klo 13.00 Tamminiemessä.

89. PIMArk T24027 kansio F59 sal. Puolustusneuvoston kirjelmä N:o 74 / Kp / 72 sal / 14.12.1972.

90. KA T26965, kansio Hh4 sal. Pääesikunnan päällikön asiakirja 16.11.1972: Presidentin esittely 15.11.1972 klo 13.00 Tamminiemessä.

© Puolustusvoimat

Ensimmäinen Neuvostoliitosta hankittu OSA II-luokan ohjusvene saapui Suomeen joulun alla 1974.

Presidentin kannan selvittyä ohjusveneiden hankinta käsiteltiin puolustusneuvostossa ja päätös neljän OSA II -luokan ohjusveneen sekä niihin kuuluvan ohjusaseistuksen hankinnasta tehtiin joulukuussa 1972.⁹¹ Jouko Pirhosen usean vuoden kestäneet pyrkimykset merivoimien kehittämiseksi saivat lopulta myönteisen päätöksen. Ohjusvenehankinnan toteutuminen oli amiraali Pirhoselle niin tärkeä, että hän saapui joulukuussa 1974 Pansioon vastaanottamaan ensimmäistä Suomeen saapunutta ohjusvenettä. Pirhonen oli ollut tuolloin reservissä merivoimien komentajan tehtävästä jo lähes puoli vuotta. Siitä huolimatta hän saapui tapaamaan ohjusveneen miehistöä, kun alus kiinnitti uuteen kotisatamaansa joulukuisena myöhäisiltana.⁹²

Jouko Pirhonen hoiti merivoimien komentajan tehtävää lähes kymmenen vuotta, joista viimeiset kolme vuotta hän palveli vara-amiraalin arvossa. Amiraali Pirhonen siirtyi reserviin viimeisenä puolustusvoimien palveluksessa olleena Mannerheim-ristin ritarina heinäkuussa 1974. Kenraalikunnan läksiäistilaisuudessa helmikuussa 1975 puolustusvoimain komentaja kenraali Lauri Sutela kuvaili Jouko Pirhosta eteenpäin pyrkiväksi, nasevan sanakäytön

91. Veneiden hankintahinta on vuoden 2011 rahan arvoon suhteutettuna noin 100,7 miljoonaa euroa. Yhden ohjusveneen hinnaksi tuli siis noin 25,2 miljoonaa euroa. PIMArk T24027, kansio F59 sal. Puolustusneuvoston kirjelmä N:o 164 / 17 sal / 5.12.1972 sekä Puolustusneuvoston kirjelmä N:o 74 / Kp / 72 sal / 14.12.1972.

92. Kommodori Matti Mäkisen tiedonanto 19.12.2013.

hallitsevaksi ja terrierimäisen hyökkäyshengen omaavaksi meriupseeriksi, jonka toiminta toi tuloksia niin sodan kuin rauhan aikana.⁹³ Sutelan tekemään analyysiin on helppo yhtyä, kun Pirhosen uraa tarkastelee kokonaisuutena.

Alaisilleen amiraali Pirhonen näyttäytyi esikuvana ja todellisena johtajana, jonka vakuuttavuutta lisäsi entisestään jatkosodan aikana ansaittu Mannerheim-risti. Silti Pirhonen ei koskaan eristäytynyt alaisistaan, vaan hän huomioi heidät samalla tavoin merivoimien komentajana kuin sotavuosina aluksen ja laivueen päällikkönä toimiessaan. Silti Pirhonen oli tiukka mutta asiallinen komentaja, joka pystyi muuttamaan mielipiteitään, jos alainen osasi perustella asiansa.⁹⁴

LOPUKSI

Pirhosen kuvaamia saaristo-olosuhteiden hyväksikäyttöön liittyneitä toimintaperiaatteita pyrittiin kehittämään merivoimissa vuosikymmenten ajan, kuten vara-amiraali Esko Illi omassa artikkelissaan ansiokkaasti kuvaa. Voidaankin todeta, että Jouko Pirhonen loi diplomityöllään perusteet laivastovoimien sotien jälkeisten käyttö- ja toimintaperiaatteiden kehittämiseksi. Kehitystyötä tehtiin koko kylmän sodan ajan ja siihen osallistuivat useat eri henkilöt. Jouko Pirhonen loi kuitenkin lähtökohdat tälle kehitystyölle.

Mitkä tekijät nostavat Jouko Pirhosen lähes 70 vuoden ikäisen diplomityön suomalaisen sotataidon klassikon asemaan? Tutkimuksesta ei tee klassikkoa se, että se on entisen merivoimien komentajan ja Mannerheim-ristin ritarin kirjoittama. Pirhosen työ on sen sijaan tyyppiesimerkki suomalaisen sotataidon kirjallisesta ilmenemisestä: ytimekäs, yksiselitteinen ja vahvasti käytännön kokemuksiin perustuva, kun taas laaja teoreettinen pohdiskelu jää taka-alalle. Jouko Pirhosen diplomityön ensisijainen vahvuus on kuitenkin kirjoitetun sanoman ajattomuudessa – mikä onkin ehkä kaikkein tärkein klassikkotekstiltä edellytettävä ominaisuus.

Vaikka työhön sisällytetty uhkakuva usean divisioonan suorittamasta suurmaihinnoususta on nykyisin vähintäänkin vieras, on Jouko Pirhonen kuvannut diplomityössään useita periaatteita, joihin laivastoyksiköiden taistelu yhä tänä päivänä perustuu. Tällaisia ovat muun muassa voimien keskitetty käyttö sekä aktiivinen ja yllätyksellinen toiminta. Lisäksi saaristomaaston ja olosuhteiden hyväksikäytöllä ja henkilöstön hyvällä koulutustasolla voidaan yhä edelleen tasoittaa määrällisesti alivoimaisen puolustajan sekä materiaalisesti ylivoimaisen hyökkääjän välisiä voimasuhteita.

93. KA Pirhonen, Jouko Kalevi Esaia, nimikirjaote n:o 49878 sekä KA T27517, kansio Hh5. Pvkom:n puhe kenraalikunnan läksäistilaisuudessa 21.2.1975.

94. KA T27517, kansio Hh5. Pvkom:n puhe kenraalikunnan läksäistilaisuudessa 21.2.1975; amiraali Jan Klenbergin haastattelu 21.5.2014, kommodori Matti Mäkisen tiedonanto 19.12.2013 sekä Insinööri komentaja Heikki E. Heinosen tiedonanto 13.6.2014.

Hajautetusta ryhmytyksestä toteutettava laivasto- ja rannikkojoukkojen koordinoitu sekä keskitetty tulenkäyttö mahdollisti Pirhosen mukaan ajallisen ja paikallisen ylivoiman luomisen. Vaikka meritaisteluvälineet ovat kehittyneet 70 vuodessa paljon, on tulenkäytön yhdistäminen yhä meripuolustuksen taistelun lähtökohta: meripuolustus on pohjimmiltaan tulenkäyttöä, joka edellyttää aselaji- ja puolustushaararajat ylittävää yhteistoimintaa. Siihen merioperaatioiden suunnittelu ja toimeenpano perustuu yhä tänäkin päivänä.

Jouko Pirhosen diplomityössään esittämä johtoajatus *taktiikka maaston mukaan, väline olosuhteita varten* oli merivoimien operaatiotaidon ja taktiikan kehittämisen lähtökohtana vuosikymmenten ajan. Merivoimien kansainvälinen toiminta laajeni merkittävästi kylmän sodan päätyttyä. Kansainvälisiin harjoituksiin ja operaatioihin osallistumisen myötä taktiikkaan ja taistelukäyttöön on otettu yhä enemmän vaikutteita läntisten avomerilaivastojen toimintatavoista, joten laivastovoimien toimintaperiaatteet ovat muuttuneet kahden viimeisen vuosikymmenen aikana eniten sitten Pirhosen diplomityön kirjoitusajankohdan. Tulevaisuus näyttää, miten Jouko Pirhosen diplomityössään hahmottelemien ja seitsemänkymmentä vuotta kestäneiden toimintaperiaatteiden käy.

Vara-amiraali Jouko Pirhosen muotokuvan paljastustilaisuus joulukuussa 1975.

Esko Illi ¹

KOMENTAJAKAPTEENI JOUKO PIRHOSEN DIPLOMITYÖ KESTÄÄ AJAN HAMMASTA

Vara-amiraali Jouko Kalevi Esaias Pirhonen syntyi Sortavalassa 13. joulukuuta 1915 ja poistui ajasta ikuisuuteen Espoossa 25. maaliskuuta 1996. Talvisodassa hän toimi avovesikaudella moottoritorpedoveneen päällikkönä ja osallistui sodan loppuvaiheessa Viipurinlahden torjuntataisteluihin komppanian päällikkönä. Koko jatkosodan hän oli rintamapalveluksessa moottoritorpedoveneillä. Purjehduskaudella 1941 luutnantti, myöhemmin kapteeniluutnantti Pirhonen oli I/MtvLv:een (puolilaivue) päällikkö. Seuraavana vuonna hän oli ensin III/MtvLv:een ja syksystä alkaen koko laivueen päällikkö. Vuosina 1943–1944 hänen komennossaan oli 1. MtvLy, yhteensä kymmenen moottoritorpedovenettä. Pirhonen ylennettiin komentajakapteeniksi vuonna 1944.

Pirhonen osallistui kaikkiaan 113:lle moottoritorpedoveneiden tekemälle partiomatkalle itäisen Suomenlahden operaatioalueella. Partioinnin, torpedohyökkäysten ja tykistötaistelujen lisäksi veneet toimivat myös nopeina miinanlaskijoina. Kaikkiaan sodan aikana myönnettiin 99:lle veneillä palvellelle moottoritorpedoveneiden sota-ansiomerkki, jonka saamisen edellytys oli kaksikymmentä partiomatkaa. Vain kolme merkin saajista ylitti sadan rajan Pirhosen partiomatkojen lukumäärän ollessa suurin. Pirhonen palkittiin 4. kesäkuuta 1943 toisen luokan Mannerheim-ristillä n:o 111. Kaikkiaan kolme merivoimien viidestä ritarista palveli moottoritorpedoveneillä.

Sodan jälkeen Pirhonen oli miinanraivauskaudella raivaajaosaston komentajana. Vuonna 1948 valmistui hänen Sotakorkeakoulun diplomityönsä *Lai-vastotoiminta saaristotaisteluissa Suomen olosuhteissa*. Yleisesikuntaupseerikurssin jälkeen hän palveli operatiivisella alalla ja sotatalousalalla, Sotakorkeakoulun opettajana ja Merivoimien esikunnassa huoltopäällikkönä. Puolustusministeriön sotilasasianosaston päällikkönä hän oli vuosina 1961–1964, Laivastolippueen komentajana 1964–1966 sekä lopuksi arvostettuna, pitkäaikaisena merivoimien komentajana 1966–1974. Hänet ylennettiin kontra-amiraaliksi vuonna 1966 ja vara-amiraaliksi vuonna 1971.

YLEISARVIOITA PIRHOSEN DIPLOMITYÖSTÄ

Pirhosen diplomityö on tehty melko pian juuri käydyn sodan jälkeen. Sotilaspoliittinen tilanne Suomenlahdella ja Itämerellä oli muuttunut täydellisesti. Neuvostoliitto kattoi koko Itämeren itärannikon, ja sen etupiiri ulottui Puolan kautta Tanskan salmien tuntumaan. Suomenlahdella Porkkalan

1. Vara-amiraali, VTM Esko Illi on palvellut useissa merivoimien operatiivisen alan tehtävissä. Hän oli muun muassa ohjuslaivueen komentajana vuosina 1987–1989 ja merivoimien komentajana vuosina 1997–2001. Illi oli Maanpuolustuskorkeakoulun rehtorina vuosina 1994–1996.

© Ilmari Pirhosen arkisto

Komentajakapteeni Jouko Pirhonen suoritti Sotakorkeakoulun opinnot ensimmäisellä sodanjälkeisellä merisotaosaston kurssilla. Hän palveli Sotakorkeakoulussa merisota- ja rannikkopuolustusopin opettajana sekä merisotalinjan johtajana 1950-luvun puolivälissä.

vuokratukikohta katkaisi suomalaisten itä-länsisuuntaiset saaristoyhteydet. Tukikohdan alueesta aiheutui se, että Porkkalan–Naissaaren kapeikossa oli tuolloin vain noin 1,5 meripeninkulman kapoinen kansainvälisen meren käytävä. Vaikka Pirhonen ei tarkemmin erittele täydellisesti muuttunutta meristrategista tilannetta, se on kuitenkin selkeänä taustana, kun hän analysoi saaristomme merkitystä laivastovoimien taistelussa. Siinä maihinnousun torjunta on keskeisessä asemassa. Hänen analyysinsä saariston eri avainalueista meripuolustuksemme kannalta, esimerkiksi Ahvenanmaan merkityksestä, on edelleen elinvoimainen.

Huolimatta mittavista omakohtaisista sotakokemuksistaan Pirhonen ei rakenna työtään niiden varaan. Laivastovoimiemme taisteluja ei ole tuotu näyttävästi esiin, vaikka niitä esimerkein sivutaan. Mahdollisesti tähän on vaikuttanut se, että pääosin keveiden ja osin jo pahoin vanhentuneidenkin alusyksiköiden taistelutoimet painoutuivat sodan vuosina valvontaan ja partiointiin, miinasodankäyntiin sekä taktisen tason tappioiden tuottamiseen viholliselle offensiivisin tykistö- ja torpedosyöksyin. Luonnollisesti osa resursseista myös sitoutui maalle elintärkeän kauppameriliikenteen suojaamiseen. Niin ikään vaikuttimena on saattanut olla se, että varsinkaan sodan loppuvaiheessa ei laivastomme kalustolla ollut riittävää tunkeutumiskykyä sinne, missä vihollisen ilmanherrsus oli kiistaton. Näin oli kesän 1944 torjuntataisteluissa Viipurinlahdella, vaikka laivastovoimatkin osallistuivat siellä taisteluihin ja ennen muuta mahdollistivat joukkojemme onnistuneet evakuoinnit Koiviston saarilta. Epäilemättä sotakokemusten vaikutus näkyy kuitenkin Pirhosen tekstissä – työn tekijä tietää, mistä kirjoittaa.

Pirhosen arviointeihin saariston merkityksestä voimasuhteita puolustajan hyväksi tasoittavana tekijänä on edelleen helppo yhtyä. Hän analysoi ansiokkaasti saariston vaikutusta muun muassa puolustajan taktiikkaa suosivana, yllätykseen pääsyn ja suojan mahdollistavana tekijänä. Luonnollisesti sotatekniikan kehitys heikentää joidenkin vuonna 1948 esitettyjen ajatuskulkujen elinkelpoisuutta. Näissäkin kohdin on kuitenkin usein kyse siitä, että periaatteet säilyvät, vaikka tekniikka ja vastatekniikka kilpailevat. Pirhonen pyrkii myös ottamaan huomioon kehittyvän tekniikan vaikutusta, vaikka työ ei ole luonteeltaan sotatekninen tarkastelu.

Saaristotaistelujen luonnetta analysoidessaan Pirhonen pohtii hyökkääjän maihinnoususotatoimen tavoitteita, sen alusyksiköiden mahdollisuuksia toimia saaristomme sisällä sekä sen ilmaylivoiman merkitystä puolustajan kannalta. Pirhonen tekee johtopäätöksiä puolustajan laivastovoimien rakenteesta sekä yhteistoiminnan tarpeesta omien rannikkojoukkojen ja ilmavoimien kanssa hyökkäyksen torjunnassa. Voidaan yleistää, että punainen lanka hänen ajatusmalleissaan on voimien yhteisvaikutukseen pyrkiminen.

Kirjoitusajankohtana rannikkojoukot olivat osa merivoimia – kuten jälleen nykyisin. Ehkä juuri tästä syystä Pirhosella ei ollut tarvetta pohtia johtosuhteita kovinkaan monimutkaisesti. Sen sijaan hän asettaa selkeän vaatimuksen. Torjuvat joukot on asetettava yhden johtoportaan johtoon. Tilanteen ja käytössä olevien joukkojen mukaan johtoporras voi olla laivaston tai rannikkojoukkojen muodostama. Poikkeuksellisesti maavoimien johtoportaal

voitaisiin antaa torjunnan johtamistehtävä, mikäli sillä on siihen tarvittava merellinen asiantuntemus. Pirhonen tavallaan esittää ajatuksen nykymallin mukaisesta yhteisoperaation johtamisesta ja siinä tarvittavasta yhteisesikunnasta (*joint*).

Pirhonen on realistinen käytettävissä olevien resurssien suhteen. Kaikkea ei voi saada, ja siksi on tyydyttävä kompromisseihin. Vaikka on oltava kykyä toimia avomerellä, on kehittämisen painopisteen kuitenkin oltava saaristossa operointiin soveltuvissa keveissä, tulivoimaisissa laivastoyksiköissä. Pirhonen tuo painavasti esiin myös oloihimme erittäin hyvin soveltuvan määntä-aseen merkityksen. Rannikkojoukoille asetettavia vaatimuksia Pirhonen ei kiinteän järjestelmän osalta juuri pohdi, rannikkotykistöä pidetään työssä ikään kuin itsestäänselvyytenä. Rannikkotykistön ohella Pirhonen näkee kuitenkin tarpeelliseksi rannikkojoukkojen liikkuvien yksiköiden kehittämisen ja niiden tarvitseman saaristoon soveltuvan maihinnousu- ja tulitukierikoiskaluston hankkimisen. Erityisen tarkoin hän analysoi raketinheittimillä tai kranaatinheittimillä varustettujen tukialusten käyttökelpoisuutta.

KESKEISET TEEMAT

Pirhosen työn pääluku ”Laivaston saaristotoiminnan erikoinen luonne” käsittelee saaristotaistelujen erityispiirteitä. Saaristossakin, ainakin ajallisesti ja paikallisesti, on pyrittävä merenherruuteen, jotta menestykseen päästään. Tämä edellyttää rannikkojoukkojen ja ilmavoimien tukea. Pirhonen mainitsee Bengtskärin ja Somerin taistelut esimerkkeinä paikallisen merenherruuden menestykseen johtaneena tekijänä. Vastaavasti tavoiteltu menestys jää saavuttamatta esimerkiksi Teikarin saaren taistelujen tukemisessa, koska vihollisella oli tuolloin ilman- ja merenherruus. Samoin hän ottaa esimerkkejä Tyynenmeren ja Euroopan merisotanaäyttämöiltä.

Pirhonen korostaa laivastovoimien liikkuvuutta. Se on niiden ratkaiseva etu sekä operatiivisesti että taktisesti. Liikkuvuus paranee, mitä enemmän saariston sisällä vapaudutaan väyläsidonnaisuudesta. Se edellyttää navigointimenetelmien parantamista uuden tekniikan avulla ja ylipäättään painottamista merenkulun koulutukseen. Uusina apuvälineinä Pirhonen tuo esiin sekä tutkan että Decca-radiopaikannusjärjestelmän² tarjoamat mahdollisuudet. Toisaalta hän analysoi hyvin myös tutkan käytön rajoituksia saaristossa muun muassa valvontaan ja tulenjohtoon liittyen ja valaisee näitäkin tilanteita maailmansodan taisteluesimerkein.

Pirhosen ajatus tarpeesta kyetä navigoimaan myös väylästä ulkopuolella pohjautunee pitkälti omakohtaisiin sotakokemuksiin. Ainakin moottoritorpedoveneet mennä viilettivät melko vapaasti siellä, missä vain vettä kölin alle riitti. Toiminta perustui tietysti ennen kaikkea merimaaston hyvään tuntemukseen sekä siihen, että sodan ajan kokoonpanossa olleet rannikkojoukot kykenivät melko kattavasti huolehtimaan tarvittavista väyläpalvelu- ja valaisutehtävistä.

2. Decca-radiopaikannusjärjestelmä kehitettiin toisen maailmansodan aikana. Paikannamääritys perustui radio-majakoista aluksen vastaanottimelle saapuvien signaalien saapumisaikojen erotukseen. Decca-järjestelmää käytettiin ensikertaa Normandian maihinnousussa. Se oli kaupparenkulun käytössä 2000-luvulle saakka.

Liikkuvuuden vastapainoksi Pirhonen asettaa toisaalta myös vaatimuksen eräänlaisesta asemapuolustuksesta laivastovoimin: ”Puolustusasemien muodostamiseen laivastovoimilla on saaristomaastossa myös varauduttava.” Hän viittaa tässä yhteydessä saariston tarjoamaan tuli- ja näkösuojaan, jotka mahdollistavat ”sitkeän puolustustaistelun”. Tällainen taistelu rajataan koskemaan niitä puolustettavia alueita, joille ei ole ryhmitetty rannikkojoukkoja. Ajatus puolustusasemissa taistelusta jää kuitenkin ilman syvällistä analysointia. Pirhosen omakin suhtautuminen ajatukseensa vaikuttaa ambivalentilta, koska hän katsoo samassa yhteydessä tarpeelliseksi korostaa, että ”asemataistelu ei saa johtaa liikaa passiivisuuteen” ja että ”keveitä ja nopeita yksiköitä on käytettävä offensiivisiin iskuihin”. Pirhonen tuo myös esiin ajatuksen laivaston paikallisvoimista. Ne olisivat taistelukyvyltään varsinaisia sota-aluksia heikompia, usein jopa ottoaluskalustoa. Niitä olisi myös mahdollista alistaa rannikkojoukoille niiden tukemistehtäviä varten.

Pirhonen analysoi seikkaperäisesti eri asejärjestelmien käyttömahdollisuuksia saaristotaisteluissa. Luonnollisesti, työn tekoajankohta huomioon ottaen, tykistö- ja torpedoase muodostavat pääaseistuksen ja kalustoon on kuuluttava sekä avomerellä toimintaan kykeneviä että saaristossa taisteluun soveltuvia aluksia. Kuten jo aiemmin on todettu, Pirhonen on realistisesti kaluston kehittämismahdollisuuksien suhteen. Hänen johtopäätöksensä on, että joka tapauksessa joudutaan soveltamaan vaatimuksia.

Mielenkiintoista on todeta, että huolimatta vuotta ennen työn valmistumista voimaan astuneesta Pariisin rauhansopimuksesta, joka muun muassa kielsi meiltä moottoritorpedoveneet, Pirhonen varsin vapautuneesti käsittelee tämäntyyppisten alusten suurta tarvetta saaristomme puolustuksessa. Hänen mielestään niillä tulisi siis edelleen olemaan oleellinen rooli laivastovoimissamme sotatilanteessa. Torpedoase sinänsä ei ollut rauhansopimuksessa kielletty. Asejärjestelmän valmiutta ylläpidettiin sodan jälkeenkin, ja esimerkiksi myöhemmin hankitut uudet moottoritykkiveneet oli suunniteltu tarpeen tullen varustettaviksi torpedoheittimillä.

Myös sukellusveneiden käyttömahdollisuudet saaristoalueilla ovat tarkastelun kohteena. Tässä kohdin Pirhosen arviot sukellusveneiden toimintamahdollisuuksista saariston sisällä vaikuttavat ajankohtaan nähden sangen optimistisilta, kun otetaan huomioon vielä tuolloin käytössä olleiden veneiden yleensä suurehko koko ja paikantamiseen käytettävissä olleet menetelmät. Tosin Pirhonen mainitsee jo esimerkiksi pienoissukellusveneiden käyttömahdollisuuden. Tekninen kehitys (muun muassa paikantaminen, pohjan-kartoitus, äänettömyys, ilmasta riippumaton voimakoneisto) on myöhemmin mahdollistanut sukellusveneille paljolti sen, mitä Pirhonen työssään esittää.

Miina-aseen merkityksen Pirhonen näkee ensiarvoiseksi. Sillä tuotetaan tapioita hyökkääjälle, rajoitetaan ja suunnataan sen liikkeitä sekä hidastetaan sen etenemistä vaadittavan raivauksen vuoksi. Raivaus estetään tai ainakin sitä hidastetaan rannikko- ja laivastojoukkojen tulella. Kevein voimin tehtävin miinoitusyöksyin täydennetään miinoitteita ja lasketaan uusia. Pirhonen tarkastelee myös laivastoyksiköiden ja rannikkojoukkojen työnjakoa

merisulutuksessa. Rantamiinoitteiden merkitys korostuu maihinnousun torjunnassa. Miina-aseen vaarallisuuden oman toiminnan kannalta Pirhonen esittää selkeästi. Paitsi että miinoin voidaan uhata ja pahimmassa tapauksessa estää kauppameriliikenteemme, voidaan niillä myös rajoittaa omien laivastovoimiemme toimintavapautta saaristo-oloissa. Raivauskyvyn ohella on siis oltava ainakin keskeisten väylästä kapeikkojen ja solmukohtien jatkuva valvonta, jotta erityisesti vihollisen ilmoitset tekemät miinanpudotukset voidaan havaita ja antaa siten perusteet raivaukselle. Raivauskyvyn ylläpidosta on huolehdittava.

Huolto- ja tukeutuminen saavat niin ikään tärkeän aseman Pirhosen tarkastelussa. Hän pitää selvänä, että vain muutamaan rannikon päätukikohtaan perustuva korjaamo- ja huoltojärjestelmä ei ole riittävä. Huoltojärjestelyt on kyettävä hajauttamaan ja huollon valmiuksia luomaan saariston syvyyteen. Osan näistä huoltopisteistä on oltava kalliosuojissa olevia korjaamoita, ja tähän saaristomme luonne antaa hyvät mahdollisuudet. Huollon on kuitenkin kyettävä myös liikkuviin suoritteisiin. Alusten suojaaminen toiminnan välillä on ensiarvoisen tärkeää vihollisen ilmauhkan vuoksi. Pienemmille aluksille on voitava rakentaa kalliosuojat (luolat) ja isoimmille aluksille ainakin kalliokatokset. Lisäksi on suojapaikoissa panostettava naamiointiin ja ilmatorjuntaan.

Tärkeän osan Pirhosen työssä muodostaa muiden puolustushaarojen ja joukkojen kanssa tapahtuva yhteistoiminta. Huomio kiinnittyy tarkastelun yhteen keskeiseen näkökulmaan – tiedusteluun. Tässä yhteydessä Pirhonen tuo esiin sekä keveiden laivastoyksiköiden että sukellusveneidä käytön (ajatusta ei tässä ole kahlittu rauhansopimuksen määräyksiin) ja yhteistoiminnan rannikon kiinteän valvontaverkon kanssa. Edelleen ilmavoimilta saatava tuki on ensiarvoinen juuri tiedustelussa. Lentotiedustelun avulla on saatavissa tietoja, joita muuten olisi vaikeata tai jopa mahdotonta saada. Luonnollisesti yhteistoiminta korostuu myös tulenkäytössä. Liikkuvan ja

© Puolustusvoimat

Osien ottoaluksista muodostettavat paikallisvoimat olivat Pirhosen näkemyksen mukaan keskeisessä asemassa saariston taistelu- ja raivaustehtävissä

kiinteän komponentin tuli on voitava keskittää. Komponenttien on myös suojattava toisiaan tulenkäytöllään. Ilmavoimien tulituki on tärkeä. Tässä suhteessa Pirhosen odotukset ovat suuret: ilmavoimilta edellytetään torpedohyökkäyskykyä.

Pirhonen paneutuu seikkaperäisesti myös talven vaikuttavuuteen laivastotosatoimiin – seikkaan, johon ei aina ole kiinnitetty riittävää huomiota. Pirhonen kuvaa hyvin jäätalven etenemisen eri saariston vyöhykkeillä ja sen ottamisen huomioon alusten ryhmityksessä. Tarvitaan myös taistelualuksia, joilla on kyky kulkea jäissä. Tämän lisäksi on valmistauduttava jäänmurta- ja avustukseen. Jäänmurtaajat, kuten muutkin ottoalukset, on voitava aseistaa.

NÄKEMYSTEN TOTEUTUMINEN

Edellä tiivistäen esitettyjen Pirhosen ajatusten kantavuutta voidaan pohtia parhaiten tarkastelemalla sotien jälkeisen ajan kehityksen pääpiirteitä merivoimissamme. Pitkien sotavuosien jälkeen taannuttiin merivoimissa kuten puolustusvoimissa yleisesti. Henkilöstöä vähennettiin ja aluskalusto saavutti aallonpohjansa 1950-luvulla. Huoltojärjestelmä ja monet muut tehokkaan toiminnan edellytykset olivat vaarassa rapautua. Ongelmana oli luonnollisesti puolustusvoimille myönnettyjen resurssien niukkuus. Sen vuoksi monet jo Pirhosen työssään esittämät näkökohdat alkoivat materialisoitua vasta 1960-luvulle tultaessa. Seuraavalla vuosikymmenellä ja monelta osin vasta 1980-luvulla päästiin päätökseen sellaisissa hankkeissa, jotka Pirhonen oli työssään viitoittanut taistelualuskaluston ja muun muassa huolto- ja tukeutumisjärjestelmän kehittämiseksi.

Meriupseerina 1960-luvun lopulta 2000-luvun alkuvuosiin palvelleena voi omakohtaisen kokemuksen pohjalta todeta, että Pirhosen diplomityössään osoittamia suuntaviivoja voidaan hyvinkin pitää puolustushaaran pitkäjänteisen kehittämistyön ohjenuorana. Toisaalta voidaan arvioida, että Pirhosen työssään esittämät ajatukset lienevät olleet pääosin myös melko riidattomat meriupseeriston keskuudessa. Merivoimissa vuorollaan vastuullisessa johdossa olleet epäilemättä jakoivat näkemykset siitä, että laivastovoimia tuli kehittää ennen muuta saaristotaisteluihin soveltuviksi, pääasiassa keveiksi mutta tulivoimaisiksi yksiköiksi miinasodankäyntiin kuuluvien elementtien ylläpitoa ja kehittämistä unohtamatta.

Merivoimien kalusto oli sotien jälkeen 1950-luvun alussa erilaista sodan ajan jäämää. Sukellusveneistä jouduttiin rauhansopimuksen perusteella luopumaan. Jäljellä olleet muutamat moottoritorpedoveneet, nyt moottoritykkiveneet, olivat jo loppuun ajettuja. Sodan käyneen miinalaiva Ruotsinsalmen rinnalle saatiin uusi miinalaiva Keihässalmi vasta vuonna 1958. Edellisenä vuonna oli ostettu Isosta-Britanniasta kaksi Dark-luokan moottoritykkiveneä, jotka meillä saivat nimet Vasama 1 ja 2. Yhteensä viisi R-luokan rai-vaajaa/vartiovenettä, joilla oli myös miinanlasku- ja osalla lisäksi sukellusvenentorjuntakyky, voitiin hankkia vuosina 1957–1959. Tultaessa 1960-luvun alkupuoliskolle rakennettiin 13 Nuoli-luokan moottoritykkiveneen sarja.

Kala-luokan kuljetuslautoin parannettiin miinanlaskukykyyä saaristo-oloissa. Tunkeutumiskykyiseen taktiseen miinoittamiseen niistä ei kuitenkaan ollut. Myös rannikkojoukoille soveltuvan maihinnousukuljetuskaluston (Kave-luokka) hankinnat voitiin aloittaa.

Koululaivaksi ja tykistöalukseksi hankittiin vuonna 1962 Isosta-Britanniasta tuolloin jo 14 vuotta vanha Bay-luokan fregatti, joka meillä sai nimen Matti Kurki. Hankinta oli Pääesikunnan ”junailema” merivoimien tahdon vastainen hätäratkaisu, koska kotimaassa rakennettavan uuden koululaivan rahoitusta ei millään saatu talousarvioon. Rauhan ajan päätehtävässään koululaivana Matti Kurki purjehti aina vuoteen 1974 saakka.

Tykistöalusten tilanne parani oleellisesti, kun Neuvostoliitosta hankittiin vuonna 1964 kaksi vielä silloin varsin modernia Riga-luokan fregattia, jotka meillä tyypitettiin Hämeenmaa-luokan saattajiksi. Niillä oli 100 mm:n laivatykistö, torpedoaseistus ja sukellusveneentorjuntakyky. Alukset kykenivät toimimaan myös miinanlaskijoina. Kaksi uutta kotimaista tykkiveneettä, Turunmaa ja Karjala, valmistui vuonna 1968. Merivoimien ansioksi on todettava, että ne edustivat tuohon aikaan varsin edistyksellistä sota-alussuunnittelua dieselkaasuturbiinikoneisto- ja monine muine innovatiivisine ratkaisuineen. Niiden moderni tutkaperusteinen tulenjohtojärjestelmä ja 120 mm:n tykit toivat huomattavan lisävoiman merivoimien iskukykyyn. Aluksilla oli myös tehokas ilmatorjuntatykistö ja sukellusveneentorjunta-aseistus.

© Esko Illi

1960-luvun loppupuolella valmistuneet tykkiveneet muodostivat yhdessä Hämeenmaa-luokan saattajien kanssa yleisvoimien rungon. Alukset olivat valmistuessaan aikansa moderneimpia sota-aluksia. Tykkivene Karjala Suomenlahdella kesällä 1972.

Vähitellen saavutettiin siis tilanne, jossa merivoimilla oli kyky valvoa ja turvata alueellinen koskemattomuus merellä, suojata kauppameriliikennettä ja tarvittaessa aloittaa laivastotoimet Ahvenanmaan suunnalla saarten puolustamiseksi. Erityisesti tykistöalukset mahdollistivat kriisitilanteessa nopean tulivoiman siirron alueelle, josta rauhan aikana puolustusjärjestelyt kokonaan puuttuvat. Miinanlaskukykykin oli saatu vähintään siedettävälle tasolle. Näin hitaasti mutta varmasti luotiin laivastoa, jonka kehittämisspyrkimys toteutui pitkälti Pirhosen jo diplomityössään viitoittamalla tavalla – tosin niukuuden ja siitä aiheutuneen hitaan aikataulun asettamissa rajoissa.

Siirtyminen ohjusaikakauteen 1970-luvun puoliväliin mennessä oli seuraava, merivoimat aivan uudelle asetekniikan ja taistelutaktiikan alueelle johtanut kehitysaskel. Se otettiin Pirhosen ollessa jo merivoimien komentajana. Rauhansopimuksen ohjuskieltoyökkälään oli saatu myönteinen tulkinta jo vuonna 1963 eräiden ”puolustuksellisten ohjusten” hankinnan yhteydessä. Niinpä vuonna 1966 osoittautui, että Neuvostoliitto suostuisi myymään meille myös aluksiin sijoitettavia meritorjuntaohjuksia, itse asiassa olisi tarjolla ollut myös ohjusaluksia (Komar-luokka). Meillä katsottiin, että P51 Termit-ohjus on kiinnostava, alukset eivät. Näin hankittiin kaksi ohjusjärjestelmää (Meritorjuntaohjus -66). Toinen sijoitettiin erityisesti tätä varten rakennettuun koealus Iskuun ja toinen Hästö-Busön linnakkeelle sieltä käsin tapahtuvia rannikkolavettikokeita varten. Tarpeellisten kokeiluvaiheiden jälkeen oltiin valmiit hankkimaan myös ohjusalukset Neuvostoliitosta, ja 1974–1975 merivoimien riveihin liitettiinkin neljän Osa-II luokan (Tuima-luokka) aluksen ohjusvenelaivue. Vastaavasti rannikkojoukoissa kehitettiin kotimainen ajoneuvoratkaisu, joka mahdollisti Mto-66-järjestelmän käytön myös maissa olevista tuliasemista. Todettakoon vielä, että siirtyminen ohjusaikakauteen ei heti lopettanut kotimaista torpedokehitysohjelmaa. Siitä luovuttiin vasta 1980-luvun alussa monien kehitysvaiheiden jälkeen.

1970-luvun loppupuolella käynnistyneen taisteluvene 80-projektin myötä merivoimat sai käyttöönsä uuden nopean ohjusveneen ja ensimmäisen länsimaisen meritorjuntaohjuksen. Ohjusvene Kotka Örön edustalla kesäkuussa 1988.

Merivoimien iskukyvyn myöhempi paranemisen voidaan kiteyttää lyhyesti niin, että se kehittyi jälleen uudelle tasolle 1980-luvulla Helsinki-luokan (neljä venettä) ohjuslaivueen valmistuttua vuosina 1985–1986. Niihin hankittiin ruotsalainen RBS-15-ohjus (meille ”räätälöity” Meritorjuntaohjus-85-järjestelmä), jonka kantama 80 kilometriä oli kaksinkertainen Mto-66:een verrattuna. Se oli moderni tutkahakuinen ohjus, joka mahdollisti muun muassa kulmalaukaukset ja korkeusporrastukset eli tarvittaessa pitkän kantaman hyväksikäytön saariston sisältä. Samaan aikaan modernisoidut tykkiveneet varustettiin johtoluksiksi asentamalla niille 9CI311-taistelunjohtojärjestelmä, joka kommunikoi ohjusveneiden datalinkin kanssa.

Näin merivoimissa siirryttiin 1980-luvun puolivälissä taisteluosaston johtamisessa reaaliaikaiseen tilannekuvaan osaston alusten kesken. Kun vielä laivueen taistelunjohto ja alusten järjestelmät keskustelivat rannikon sanomalaiteverkossa, syntyi kokonaisuus, jossa tilannekuva vaihtui reaalisesti rannikon kiinteän puolustuksen ja liikkuvan komponentin välillä. Kun lisäksi rannikkojoukoille hankittiin samaa ohjuskalustoa liikkuviin meritorjuntaohjuspattereihin, saavutettiin aivan uusi meripuolustuksen iskukyvyn ja yhteistoiminnan taso. Tämän kirjoittajalla oli ilo ja kunnia Ohjuslaivueen komentajana esitellä laivueen toimintaa merellä kesällä 1988 amiraali Pirhoselle ja hänen johdolla laivueessa vierailleille moottoritorpedoveneveteraaneille. Pirhonen myhäili hyväntuulisesti saavutuksillemme...

Myöhemmin 1990-luvun alussa rakennettiin vielä Rauma-luokan laivue ja 2000-luvun alussa Hamina-luokan laivue Helsinki-luokan jo poistuessa rivistä. Molemmat ensin mainitut alusluokat on varustettu vesisuihkupropulsiolla, joka pienentää alusten syväystä ja lisää siten toimintavapautta saaristossa. Myös ohjusjärjestelmä on jo kertaalleen modernisoitu. Palauttakkoon tässä yhteydessä mieleen vielä Pirhosen esille tuoma omaperäinen ajatus taistelusta puolustusasemissa laivastovoimin. Vaikka se ei sellaisenaan ole kantanut tulevaisuuteen, on syytä todeta, että ohjustaktiikkaamme kuuluva mahdollisuus ampua (suojapaikkaan tukeutuneenakin) syvältä saariston sisältä on ikään kuin nykyajan vastine Pirhosen ajatukselle, vaikka analogia ei kaikin osin olekaan täysin sama.

Pirhosen työssään esille tuoma miina-ase ja miinantorjuntakyky ovat myös olleet jatkuvan kehityksen kohteena. Hänen komentajakaudellaan hankittiin vuosina 1974–1975 valmistunut, oman toimintavapauden turvaamiseksi tarkoitettu neljän Kuha-luokan heräteraivaajayksikkö. Alukset varustettiin magneetti- ja akustisen raivauksen kalustoilla. Myöhemmin voitiin hankkia myös Kiiski-luokan raivausveneet, jotka soveltuivat Kuha-luokan pareiksi uusien raivauskalustojen kanssa. Niin ikään kehitettiin taktiikkaa miinantorjunnan osalta siten, että ryhdyttiin kouluttamaan sodan ajan väylävalvonta-asemia, joiden tehtävänä oli havaita miinanpudotukset valvomillaan kohteilla.

© Puolustusvoimat

Miinalaiva Pohjanmaan käyttöönotto paransi merivoimien miinanlaskukykyä merkittävästi. Pohjanmaa toimi palveluksessa ollessaan myös koululaivana. Miinalaiva Pohjanmaa lähdössä Brasiliaan suuntautuneelle koulutuspurjehdukselle 28.4.1984.

Miinoituskyky parani, kun miinalaiva Pohjanmaa valmistui vuonna 1979. Alus oli samalla merivoimien koululaiva. Myös miina-asejärjestelmän teho kasvoi oleellisesti 1980-luvun alussa, kun merivoimille viimein voitiin hankkia heräte miinoja. Nehän olivat myös rauhansopimuksessa kiellettyjä. Myöhemmin 1990-luvun alussa miinanlaskijoiden määrä kasvoi vielä kahdella aluksella, kun miinalaivat Hämeenmaa ja Uusimaa saatiin riviin. Lisäksi 1990-luvulla hankittiin Pansio-luokan kuljetusalukset, jotka edelleen paransivat miinanlaskijakapasiteettia. Edellä mainituissa miinoittajahankinnoissa merivoimia suosi telakkateollisuuden lama, joka suuntasi valtiovalan tukitoimia merivoimien eduksi. Myös kaksi Tuima-luokan entistä ohjusvenettä muutettiin nopeiksi miinanlaskijoiksi.

Merivoimien huolto- ja tukeutumisjärjestelmä alkoi kehittyä 1960-luvulle tultaessa. Ensimmäinen edistysaskel oli Helsingin Laivastoaseman siirto Upinniemeen vuonna 1959. Sijainti tarjosi ahtaaseen Katajanokkaan verrattuna paremman sotasatamakokonaisuuden, jo valmiita varastoluolia sekä niiden lisärakentamismahdollisuuksia. Pansion päätukikohtaa kehitettiin pitkäjänteisesti, ja sinne muodostui vähitellen merkittävä sähkö-, laiva- ja asetekninen korjaamokapasiteetti. Tärkeä kehitysaskel otettiin 1960-luvun puolivälissä, kun Kemiön saaresta Skinnarvikista hankittiin maa-alue merivoimien varikkotoimintoja varten. Alueesta muodostui vuosien varrella merkittävä merivoimien varikko ja huoltokeskus materiaalivarastoineen, miinalataamoineen ja ohjushuoltolaineen. Varastojen hajauttamisessa edettiin edelleen Lemparsön ja Högön alueiden käyttöön saamisen myötä.

Liikkuvan huollon kyky parani erityisesti 1980-luvulla harjoituttamalla huoltoasemia, siirtymällä vaihtolava- ja muihin uusiin ratkaisuihin ja kehittämällä muun muassa haavoittuneiden evakuoimiskykyä harjoituttamalla nopeista ottoaluksista perustettuja sairaankuljetusyksiköitä.

Alusten saariston suojaan tukeutumisen järjestelyt paranivat oleellisesti 1980-luvulla. Tällöin saatiin perustamistehtäväluetteloihin meripataljoonat, jotka suojasivat taistelualukset niiden tärkeimmillä tukeutumisalueilla. Ne vastasivat alueen valvonnasta, alusten naamiointeista ja niiden lähipuolustuksesta. Niillä oli myös tehokas ilmatorjunta-aseistus lähitorjuntaohjukset mukaan luettuna. Varsinaisten kalliosuojien rakentamiseen ei kuitenkaan koskaan ollut resursseja, tukeutumispaikkoja sen sijaan valmisteltiin kyllä lisää.

Sotilasväylien ylläpitoon, saati uusien mittaukseen, ei pitkään ollut mahdollisuuksia, mutta aikaa myöten tähänkin puoleen voitiin panostaa. Sotilasväylien valaisujärjestelyt jäivät kuitenkin tilapäisluonteisiksi, ja ne liittyivät kulloiseenkin harjoitustoimintaan. Rannikkojoukkojen rauhanajan ryhmitys rajoitti niiltä saatavan väyläpalvelutuen vain hyvin paikalliseksi. Kuitenkin eräitä radio-ohjauksella valaistuja väyliä tai niiden osia saatiin käyttöön jo 1980-luvulla. Näin alukset pystyivät itse sytyttämään ja sammuttamaan loistot tilanteen mukaan.

Muut kuin perinteiset merenkulkumenetelmät junnasivat pitkään pelkän merenkulkututkan varassa, joskin tämä tutkateknikka kehittyi pitkin askelin. Tultaessa 1980-luvulle hankittiin yhdessä muiden merellisten viranomaisten kanssa kansallinen Syledis-verkko³, joka mahdollisti toiminta-alueellaan tarkan navigoinnin vaikkapa miinanlaskujen aikana. Tämä oli juuri Pirhosen työssään mainitsema Decca-verkon periaatteella toimiva hyperbeliradiopurjehdusmenetelmä. Sen syrjäytti 1980-luvun lopulla käyttöön tullut satelliitinavigointi. GPS-signaaliin perustuva ja elektronisella merikarttapohjalla esitetty aluksen paikka on paitsi tarkka myös reaaliaikainen ja havainnollinen. Täten menetelmät mahdollistaisivat nyt Pirhosen peräänkuuluttaman väylästä riippumattomuuden. Pitkälle rauhan ajan palvelukselle on kuitenkin tyyppillistä alati lisääntyvä ohjeistus ja erilainen säätely, mikä merenkulupuolella on ollut omiaan edelleen korostamaan väyläsidonnaisuutta.

Rannikkojoukkojen liikkuvuuden lisääminen on keskeisessä asemassa Pirhosen pohdinnoissa. Kykyä tarvitaan vastahyökkäyksien tekemiseksi ja kiinteän puolustuksen piirin ulkopuolella olevien rannikon kohteiden puolustamiseksi. Tässä suhteessa kehitys on ollut erityisen hidasta. Rannikkojääkäreiden vanhaa uiskokaluksia tuskin voitiin pitää Pirhosen ajatusten mukaisena. Vasta 1990-luvun lopun muutos, rannikkojoukkojen ja merivoimien yhdistäminen vuonna 1998, vauhditti liikkuvan komponentin

3. Syledis (SYstem LEger pour mesure la DIStance) -radiopaikannusjärjestelmän toimintaperiaate oli samanlainen, kuin Decca-järjestelmässä. Suomessa Saaristomeren ja Suomenlahden kattanut radiomajakkaverkko otettiin käyttöön vuonna 1984 merivoimien ja muiden valtion alusten paikanmäärittystä varten. Järjestelmä poistettiin käytöstä 2000-luvulla.

kehittämistä. Ensimmäinen konkreettinen toimenpide oli 34 Jurmo-luokan kuljetusvenesarja. Nyt niillekin ollaan hankkimassa seuraajia. Myös rannikkojääkärien muuta varustusta ja muun muassa uudet rannikko-ohjukset on voitu hankkia.

Korostaessaan tiedustelun tärkeyttä Pirhonen osuu asian ytimeen. Tiedustelu keveinkin laivastoyksiköin avomerelle on varsin ilmauhkan alaista toimintaa. Tämä rajoitus on ollut ongelmallinen erityisesti ohjustulen maalinosoituksen kannalta. Tiedustelun ja maalinosoituksen mahdollisuudet paranivat oleellisesti elektronisen sodankäynnin kykymme kehittyessä. Yhteistoiminta rannikkojoukkojen kanssa puolestaan turvaa sen, että kiinteän valvontaverkon havaintopiiristä saadut maalinosoitukset ovat käytettävissä ja, mikä parhainta, myös välitettävissä verkoissa, joihin häirintä ei pure. Nykyisten ilmavoimiemme ja myös lennokkitiedustelumme suorituskyvyn huomioon ottaen asetelma on edelleen muuttunut puolustajalle edullisemmaksi.

Saariston tarjoaman suojan hyödyntämistä, saaristossa liikkumavapauden lisäämistä ja myös talven vaikutusta laivastosotatoimiin pohdittaessa on mielenkiintoista todeta, että juuri nämä Pirhosen työssään korostamat tekijät asettivat aikanaan etusijalle sen vaihtoehdon, jossa nykyinen Hamina-luokan laivue olisi koostunut Hamina-tyyppin ohella neljästä ilmatyynytaisteluveneestä. Itse asiassa merivoimat tutki ilmatyynyaluksen käyttömahdollisuuksia ensimmäistä kertaa jo 1960-luvun puolivälissä, mutta sen aikainen alusten suorituskyky ei vielä vastannut odotuksia.

© Puolustusvoimat

Liikkuvien rannikkojoukkojen kehittäminen konkretisoitui 1950- ja 1960-lukujen taitteessa Pääesikunnan johdolla toteutetun sodan ajan rannikkojääkäripataljoonien suunnittelussa. Pataljoonat poistettiin PTL:stä jo 1970-luvulla ja rannikkojääkäritoiminta tuli uudelleen ajankohtaiseksi 1990-luvun loppupuolella

LOPPUPÄÄTELMÄT

Pirhosen työn kestävy yden ajan hammasta vastaan voi tiivistää seuraavasti: työn arvostelija on aikanaan todennut, että kyseessä on ”ansiokas työ, joka muodostaa hyvän perustan ko. aiheen saattamiseksi ohjesääntö maiseen muotoon”. Näin todella on. Pirhosen työ on enimmäkseen lähes valmista ohjesääntö tekstiä. Parhaimmillaan työn ohjesääntö luonne on kuvatessaan yhteistoiminnan järjestelyjä muiden puolustushaarojen kanssa sekä määrittäessään työnjakoa ja johtamis vastuuta laivastoyksiköiden ja rannikkojoukkojen kesken eri tilanteissa. Myös laivastojoukoille määritetyt käyttöperiaatteet ja niiden suorituskyvyn arviointi sekä huoltojärjestelmälle asetetut vaatimukset joukkojen tukemiseksi ke stävät tarkastelun monen vuosikymmenen päähän. Pirhosen viitoittamat periaatteet ovatkin tulleet tutuiksi monelle meriupseeripolvelle.

Työn ohjesääntö luonteen lisäksi toisena kantavana ohjenuorana on ollut taistelualuskaluston ja -välineistön kehittäminen suomalaiseen merimaastoon mahdollisimman hyvin soveltuvaksi. On helppo todeta, että Pirhosen esittämät näkemykset saaristotaistelujen luonteesta ja niissä tarvittavista joukoista ovat pitkälti kantaneet merivoimien nykypäivään saakka. Laivastovoimien taistelutehtävät edellyttävät edelleenkin iskukykyistä tulivoimaa, joka nyt perustuu ohjusaseeseen. Samalla myös miinat ovat säilyttäneet merkityksensä oloihimme hyvin sopivana asejärjestelmänä. Niiden käyttöön on edelleen varauduttava. Johtamisjärjestelmät ovat saavuttaneet tason, jossa koko puolustuksemme on verkottunut.

Kaikkiaan on saariston suojaa hyväksikäyttävä operointi ja taktiikka perusteiltaan edelleen niillä linjoilla, jotka Pirhonen diplomityössään aikanaan määrittä. Eikä ihmekään – olihan hänellä itsellään myös aikanaan tähän suuri vaikuttamisen mahdollisuus.

LAIVASTOTOIMINTA SAARISTOTAISTELUISSA
SUOMEN OLOSUHTEISSA

Komentajakapteeni Jouko Pirhonen

MSO 3

SOTAKORKEAKOULU

Komentaja O. Lennes

Komentajakapteeni J. Pirhosen diploomityö

Työssä käydään heti ensimmäisessä lauseessa käsiksi varsinaiseen aiheeseen. Se on tietenkin omalla tavallaan hyvä, mutta pahitteeksi ei varmaankaan olisi ollut muutamien vedoin antaa kuva saaristotaisteluiden esiintymisestä historiassa, lähinnä toisessa maailmansodassa ja erikoisesti Suomen saaristoissa. Esimerkkejä niistä on kylläkin otettu esille muun tekstin yhteydessä.

Työn asiallisesta puolesta mainittakoon, että olisi ollut syytä korostetummin tuoda esille se saaristotaisteluille ominainen piirre, että voimien keskitetyn käytön periaatetta on saaristo-olosuhteissa monastikin vaikea toteuttaa. Saaristo suosii enemmän pieniä taisteluvoimaisia osastoja kuin suuria yhtymiä ja pitkiä muodostelmia, joiden koko taisteluvoimaa ei saaristomaastosta johtuen useinkaan voida käyttää hyväksi.

Diploomityön liitteistä olisi ehkä joitakin voinut jättää pois ilman, että kokonaisuus olisi siitä kärsinyt.

Aiheen jäsentely vaikuttaa onnistuneelta, käsittely on asiallista ja todistaa perusteellista syventymistä asiaan. Kielellinen asu yleensä moitteetonta.

Ansiokas työ, joka muodostaa hyvän perustan ko. aiheen saattamiselle ohjesääntömäiseen muotoon.

Yleisarvostelu:

Kiitettävä

1.11.1948.

Komentaja (allekirjoitus)

(O. Lennes)

KÄYTETYT LÄHTEET:

- Meristrategian ja –taktiikan luennot SKK:ssa 1947. (Kom. O.U. Lennes).
- Rannikkotaktiikan luennot SKK:ssa 1947. (Ev. L.J. Sauramo ja ev.luutn. J. Kiveliö).
- Laivaston sotakokemukset 1941-1944. (Meriv.E).
- Jatkosodan aikaiset toimintakertomukset ja taistelukokemusten yhteenvedot tärkeimmistä saaristo- ja rannikkotaisteluistamme. (Meriv.E).
- Saksalaisia ja englantilaisia tietoja ja kokemuksia operaatioista Norjan rannikolla, kommandohyökkäyksistä ja maihinnousuista. (Meriv.E).
- Merisotahistorian luennot SKK:ssa 1947. (Kommodori H. Söderholm).
- E.J. King: Förenta Staternas flotta i krig. (Stockholm 1944).
- E.J. King: U.S. navy at war. Second official report. (Washington 1945).
- E.J. King: U.S. navy at war. Final official report. (Washington 1945).
- Warships of the World. Victory edition. (New York 1946).
- Jane's Fighting Ships 1946-1947. (London 1946).
- Risto Jurva: Meriemme jäätalven yleisestä kulusta ja laajimman jäätymisen vaihteluista. (Helsinki 1943).
- Risto Jurva: Atlas der Eisverhältnisse des Baltischen Meeres an den Küsten Finnlands. (Helsinki 1937).
- Merikarttalaitos: Merenmittaukset Suomessa. (Helsinki 1947).
- Pohjanpalo-Burmeister-Ahti: Uudet radiopurjehdusmenetelmät. (Helsinki 1946).
- Suomen rannikon merikortit.
- Väyläluettelo v. 1944. (Meriv.E).
- Laivaston ampumaohjesääntö I (tekeillä oleva ehdotus).
- Rannikkojoukkojen taisteluohjesääntö (tekeillä oleva).

Kirjoituksia aikakauslehdistä:

- Suomi merellä (1947–1948).
- Tidskrift i Sjöväsendet (1944–1948).
- United States Naval Institute Proceedings (1946–1947).
- La Revue Maritime (1946–1947).

I. SAARISTOMME TAISTELUALUEENA JA SEN MERKITYS LAIVASTOMME TOIMINNALLE.

A. SAARISTOMME TAISTELUALUEENA.

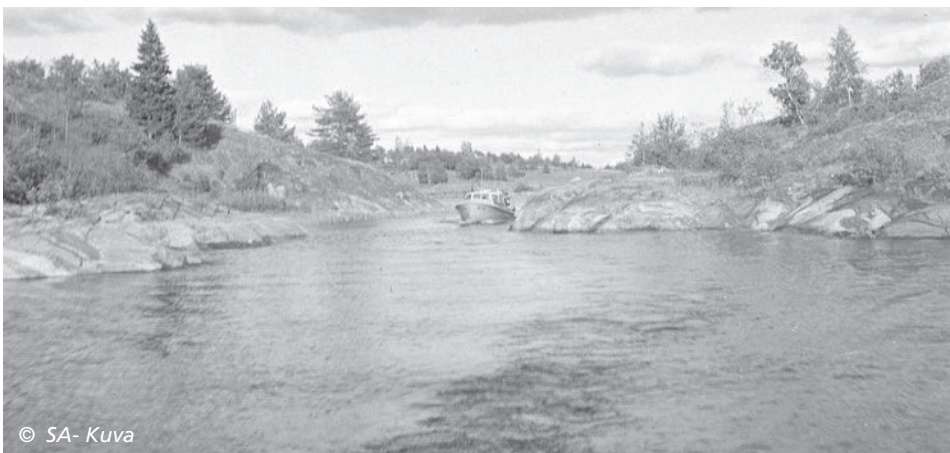
Pitkästä merirajastamme on suurin osa saaristorannikkoa. Yhtenäinen tosin suhteellisen kapea saaristovyö reunustaa koko Suomenlahtea. Pohjanlahden rannikko on huomattavasti avonaisempaa, paikoin täysin saaretonta, mutta sen keskiosassa jakaa Vaasan saaristo merialueen kahteen erilliseen osaan. Laajin on Lounais-Suomen saaristo, joka ulottuu yhtenäisenä saaristomerenä Ahvenanmaalle ja sen luoteispuolella Ruotsin aluevesiin asti.

Maantieteellistä kuvausta erikoislaatuista saaristostamme ei ole mahdollisuutta sovittaa näin lyhyen esityksen puitteisiin. Sen sijaan on syytä tarkastella saaristojemme asemaa taistelualueena.

Invasion tapahtuessa maahamme maitse muodostavat rannikot aina rintaman sivustan, joten taistelut leviävät myös saaristoalueelle sen varmistamiseksi tai taktillisten sivusta- ja operatiivisten selustamaihinnousujen muodossa. Jos maahantunkeutuminen tapahtuu meritse, joutuu hyökkääjä maantieteellisistä olosuhteista johtuen suurella osalla rannikkoamme pakostakin ylittämään saaristoalueen mantereelle päästäkseen. Kapeat saaristovyöhykkeet eivät suu-remmassa määrin haittaa maihinnousijaa, sen voidessa suhteellisen nopeasti tunkeutua tällaisen läpi ja yltäessä tukemaan avomerilaivastollaan operaatiota mantereelle saakka.

Laajempia puolustettuja saaristoja hyökkääjä pyrkii mielellään välttämään, koska sillä siellä ole yhtä hyviä edellytyksiä nopeaan mantereelle pääsyyn. Kuitenkin monet syyt pakottavat hyökkääjän toimintaan myös tällaisilla alueilla. Tärkeimpinä niistä mainittakoon:

- Avonaisilla rannikoillamme on vähän maihinnousulle otollisia tasaisia ja karittomia rantoja.
- Parhaat purkamissatamat sijaitsevat etupäässä saariston reunustamalla rannikolla.
- Näitä satamia käyttämällä edulliset merikuljetukset voidaan suunnata välittömästi operaatioalueen sydämeen saakka ja niistä johtaa myös hyvä tieverkosto sisämaahan.
- Saaristo muodostaa edullisen tukialueen laivastollemme toiminnassa sen sivustoille tapahtuvaa maihinnousua vastaan.
- Hyökkääjän sivustojen turvaamisen ja laivaston tukialueen tarve.
- Turvatakseen jälkiyhteytensä jatkuvasti tarvitsee hyökkääjä myös talvisatamia, jotka sijaitsevat saaristorannikollamme.

Suomen rannikolle on tunnusomaista laaja ja rikkonainen saaristo

Saariston merkitys meriyhteyksillemme voi myös johtaa vihollisen toiminnan saaristoalueille. Rannikkoväyliä pitkin voimme edullisesti suunnata sisäiset kuljetuksemme sekä pitää yhteyden itään. Saaristomeri ja Vaasan saaristo taas muodostavat suojaisimmat yhdystiet länteen. Edellinen hyvin puolustettuna estää lisäksi pääsyn Itämereltä Pohjanlahdelle ja jälkimmäinen Selkämereltä Perämerelle. Meriyhteyksiemme katkaiseminen edellyttää näin ollen hallitsevien kapeikkosaaristojen haltuunoton. Porkkalan vuokra-alue ja sen meriyhteydet emämaahan, samoin kuin saaristomme merkitys molempien naapurimaittemme välisen kaupan kauttakulkutienä lisäävät hyökkäysuhkaa saaristoamme vastaan.

Ahvenanmaa edellä mainituista syistä ja avainasemana sotatoimille Pohjois-Itämeren piirissä muodostaa strategisesti tärkeimmän saaristoalueemme. Linnoittamattomana ja neutralisoituna ollen sen puolustaminen jää laivaston vastuulle, kunnes miehitysjoukot on saatu kuljetetuksi ja ryhmitetyksi. Kestolinnoituslaitteiden rakentamiseen tarvittavan pitkän ajan takia on laivaston aktiivisella tuella alueen puolustukselle tämän jälkeenkin tavallista suurempi merkitys.

Saaristo, vaikka se suuresti rajoittaakin hyökkääjän liikuntavapautta kanalisoiden etenemisen kulkukelpoisille urille, ei ole kuitenkaan mainittavampi este, ellei sitä puolusteta tehokkaasti kaikkien aselajien yhteistoimin. Sitä vastoin jos saaristoa puolustetaan aktiivisesti rannikkojoukoin, laivastolla ja ilmavoimien avulla, on se valloitettavissa vain vähitellen ja suurin ponnistuksin.

Saariston puolustuksen rungon muodostavat rannikkotykkö ja muut rannikkojoukot. Tiiviissä yhteistyössä näiden kanssa toimivat laivastovoimat. Toisen maailmansodan kokemukset tosin korostavat voimakkaasti maihinnousun torjunnan ulottamista avomerelle. Hyökkääjän suurinta etua – kykyä saavuttaa voimakeskitys ja yllätys, jotka aloite tekee mahdolliseksi – on yritettävä vähentää vastatoimenpiteillä jo merimarssin aikana. Tähän on meilläkin pyrittävä, mutta on syytä harkita, missä laivastomme toiminnan painopisteen tulee olla. Ylivoimaisen hyökkääjän pysäyttämiseen avomerellä ei laivastollamme ole

mahdollisuuksia. Siksi on torjunta keskitettävä alueelle, missä muutkin ase-lajit voivat siihen osallistua. Saaristossa saadaan aikaan rannikkojoukkojen, laivaston ja ilmavoimien yhteinen puolustusrintama ja siellä myös maasto-suhteet monin tavoin vaikeuttavat hyökkääjän toimintaa. Siellä on mahdol-lista sitkeästi viivyttää vihollista, kunnes sen hyökkäys saadaan tukehtumaan. Jos ei tunkeutujaa onnistuta pysäyttämään, saavutetaan ainakin aikavoitto, joka mahdollistaa kenttäarmeijan keskittämisen mantereen rantaviivalle uhanalaiselle kaistalle.

B. SAARISTON MERKITYS PUOLUSTAJAN LAIVASTOLLE ERIKOISESTI VOIMASUHTEITA TASOITTAVANA TEKIJÄNÄ.

Laajat saaristoalueet muodostavat laivastollemme suojaisen ja helposti puo-lustettavan tukialueen sekä avomeri- että saaristotoimintaa varten. Ne mah-dollistavat myös operatiivisten voimien edullisen sijoituksen sivusta-asemaan toimintaa varten saaristoalueen ulkopuolelle tapahtuvaa hyökkäystä vastaan. Tukikohdat voidaan sijoittaa lähelle operaatioaluetta ja yksiköt saavat hyvän passiivisen ilmasuojan hajasijoittelun sekä hyvien naamiointimahdollisuuksien ansiosta.

Rannikon suuntaiset, vihollisen vastatoiminnalta ja merenkäynniltä suojai-set siirtymistiet helpottavat puolustajan laivaston keskittämistä uhanalaiselle alueelle, ja tukikohdista operaatioalueelle johtavat lukuisat väylät lisäävät toi-mintavapautta. Saaristoalueella ja sen välittömässä läheisyydessä saa laivasto tukea muilta aselajeilta ja voi toimia kiinteässä yhteistyössä näiden kanssa. Talvella ovat jääsuhteet saaristossa yleensä helpommat kuin avomerellä, missä ahtojäät vaikeuttavat merenkulkua. Kelirikkokausina tosin keveiden alusten toiminta vaikeutuu saaristoalueen jäätyessä ennen ulkomerta.

Muodollisen taktiikan suhteen tulee ohjailu saaristossa itsenäisemmäksi ja kehittänyt yksinkertaisemmiksi sekä vapaammiksi. Maasto rajoittaa leveiden muodostelmien käyttöä ja vaikeuttaa väistöliikkeitä, estäen usein sellaiset muodostelman puitteissa.

Saariston antama näkösuoja lisää suuresti yllätyksellisen toiminnan mah-dollisuutta. Nopeuden merkitys pienenee ja voimien taloudellinen käyttö on helpommin järjestettävissä. Johtaminen on hajoitetumpaa ja vaikeam-paa kuin avomerellä sekä vaatii alijohtajien itsenäistä toimintakykyä. Isojen alusten käyttö ja suurten voimien keskitetty toiminta vaikeutuvat. Raskaim-mat yksiköt eivät lainkaan voi liikkua saaristoväylillämme ja keskiraskaiden alustenkin liikkumismahdollisuudet ja nopeuden hyväksikäyttö ovat sängen rajoitetut.

Maasto mahdollistaa heikommankin tiedustelutoiminnan ja lisää avome-ritaisteluun sopimattomien, vanhentuneiden ja aseistuksen sekä suojan suhteen alakynnessä olevien alusten käyttöarvoa. Sen tuli- ja näkösuojaa

hyväksi käyttäen alkuaseman valinnassa voidaan heikommin voimin päästä tehokkaalle taisteluetaisyydelle. Irtaantuminen vihollisesta ja vaurioituneiden alusten pelastaminen on helpompaa, joskin ohjailukyvyn menetys voi olla kohtalokkaampaa kuin avomerellä.

On selvää, että puolustaja, joka tuntee maaston paremmin kuin saaristoon tunkeutuva hyökkääjä, voi myös edullisemmin käyttää hyväkseen maastoa taktillisessa toiminnassaan. Saaristomaaston taitava hyväksikäyttö sekä yhteistoiminta rannikkojoukkojen kanssa luovat heikolle laivastolle aivan toiset taisteluedellytykset ylivoimaakin vastaan, kuin mitä sillä on avomerellä. Saaristomaasto siis tasoittaa huomattavasti ylivoimaisen hyökkääjän ja heikomman puolustajan laivastojen voimasuhteita.

Maihinnousija omaa myös ilmaylivoiman, joka on huomioon otettava laivastomme toimintamahdollisuuksia tarkasteltaessa. Maasto mahdollistaa yhtenäisen ilmavalvontaverkoston luomisen rannikon edustalle laivaston saaristotoiminta-alueelle. Uloimpien iv.asemien hyvissä ajoin suorittama hälytys helpottaa alusten torjuntavalmiutta ja hävittäjälennosto ehtii hyökkäysmuodostelmia vastaan. Alusta on vaikeampi havaita lentokoneesta käsin saaristossa kuin avomerellä. Etenkin paikoillaan ollen voi se jo sinänsä sopeutua vaihtelevaan maastokuvaan lukemattomien saarten lomaan. Alusten naamiointi lentotähystystä vastaan on saaristoalueella suhteellisen helppoa ja huolellisesti suoritettuna siten voidaan kätkeytyä lentovalokuvaukseltakin.

Maasto antaa myös suojaa lentohyökkäyksiä vastaan. Lentokonetorpedoilla ei ahtaissa paikoissa ole käyttömahdollisuutta lainkaan, ja syvyysuhteet rajoittavat niiden toimintaa laajemmilla vesialueilla. Tukikohdissa ja ankkuripaikoissa voidaan alukset usein sijoittaa siten, että matalikot ja luodot estävät torpedohyökkäykset sekä maaston korkeussuhteet rajoittavat muita lentotoimintamuotoja niitä vastaan. Hyökkääjä ei voi yllättää maaston suojassa lähes tyyliä, jos ilmavalvontaverkko on kyllin tiheä.

Saaristo tarjoaa hyvät naamiointimahdollisuudet suurehkoillekin aluksille.

Lentohyökkäyksiä edistävinä seikkoina saaristossa on mainittava alusten väistöliikkeiden vaikeutuminen maastosuhteiden takia sekä lentokoneesta lasketavien miinoitusten edullinen käyttömahdollisuus ahtailla vesialueilla, väyläkapeikoissa ja -risteyksissä alueen koko syvyydessä. Kuitenkin maaston antama suoja lentohyökkäyksiä vastaan on arvosteltava suuremmaksi kuin nämä haitat, joten tässäkin suhteessa saaristo tasoittaa voimasuhteita puolustajan eduksi.

II. LAIVASTON TEHTÄVÄT SAARISTOTAISTELUISSA.

A. VIHOLLISEN SAARISTOON TUNKEUTUMISEN ESTÄMINEN.

Uloin alue, missä laivasto voi saada tehokasta tukea rannikkojoukoilta, on saariston välitön edusta. Täällä on mahdollista yhdistää molempien aseiden vaikutus samanaikaisesti ja keskitetysti hyökkäyksen torjumiseksi. Maasto matalikkoineen ja karikkoineen vaikeuttaa jo täällä vihollisen toimintaa, samalla kun se antaa suojaa puolustajan laivastolle. Tykistöalukset voivat käydä taistelua saarten suojaamilta väyliltä käsin ja keveät voimat tehdä syöksyjä merelle sivustasaariston suojasta. Miinoitukset vaikeuttavat vihollisen liikehtimistä edullisella taisteluetaisyydellä ja tunkeutumista sisääntuloväylille. Rannikotykistö pystyy myös tehokkaasti osallistumaan torjuntaan ja tukemaan laivaston offensiivisia iskuja. Alue on suhteellisen lähellä omien lentojoukkojen tukikohtia, joten ne voivat osallistua torjuntaan tehokkaammin kuin avomerellä.

Laivastolla on näin ollen huomattavasti paremmat toimintaedellytykset ylivoimaa vastaan tällä alueella kuin ulkomerellä. Vihollisen saaristoon tunkeutumisen estäminen torjunnalla saariston ulkoreunassa yhteistoimin rannikotykistön kanssa onkin laivaston tärkein saaristotaistelumuoto.

Laivaston tehtävät vihollisen saaristoon tunkeutumisen estämisessä ovat lyhyesti lueteltuina seuraavat:

- Tiedustelu ulkomerellä sukellusvenein ja kevein voimin.
- Ulkovartiointi saariston edustalla kevein vartioaluksin.
- Miinoitusten suorittaminen vihollisen raskaiden laivastovoimien edulliselle toiminta-alueelle niiden liikuntavapauden rajoittamiseksi ja tehokkaalle ampumaetaisyydelle pääsyn estämiseksi, saaristoon johtavien väyliä sulkemiseksi ja maihinnousuesteiksi rannikkojoukkojen puolustuskeskuksien edustalle sekä näiden sivustoille kiertämistä estäviksi suluiksi.
- Keveiden voimien, etupäässä torpedoalusten syöksyt yhdessä moottoritykkiveneiden kanssa sivustasaariston suojasta vihollisen kuljetus- ja tukiosastoja vastaan.
- Raskaampien tykistöalusten tulitoiminta saaristomaaston suojaamilta taisteluväyliltä yhteistoiminnassa paikallisen rannikotykistön kanssa vihollisen

kuljetus- ja tukiosastoja, raivausmuodostelmia ja maihinnoususyöksiä vastaan sekä omien keveiden voimien syöksyjen tukeminen samoin yhdessä linnakkeiden kanssa.

- Keveiden tykistöalusten syöksyt torpedoiskujen tukemiseksi ja vihollisen raivaus- ja maihinnoususyöksyjen torjumiseksi raskaiden tykistöalusten ja rannikkotykistön tukemana.
- Rannikkotykistön tulenjohto tarvittaessa.
- Linnoitettujen saaristoalueiden kiertämisen estäminen torjuvalla puolustuksella varustamattomilla saariston osilla. vastaan sekä omien keveiden voimien syöksyjen tukeminen samoin yhdessä linnakkeiden kanssa.
- Michittämättömien saariston osien verhoaminen puolustusjoukkojen kuljetuksen ja ryhmittymisen aikana, sekä miehityskuljetusten suorittaminen ja suojaaminen.

B. VIHOLLISEN ETENEMISEN ESTÄMINEN SAARISTOSSA.

Saaristoon pureutuneen vihollisen jatkaessa etenemistään on hyökkäys pyrittävä tukahduttamaan sitkeällä viivytyksellä maaston puolustajalle suomia etuja hyväksikäyttäen ja pysäyttämään puolustukselle edulliselle linjalle. Saariston suoma suuri etu on juuri rannikkopuolustusalueen syvyyden lisääminen. Tämän ohella on puolustus järjestettävä siten, että pienemmät osa-alueet pysyvät taistelemaan saarretuinakin. Täten voitetaan aikaa omien päävoimien keskittämiseksi maihinnousun torjuntaan mantereelle sekä estetään hyökkääjää käyttämästä hyväkseen mahdollisesti maitse valtaamia satamia.

Esimerkkeinä sataman edustalla olevan saariston sitkeän puolustamisen merkityksestä mainittakoon Corregidor¹ ja Walcheren². Nämä estivät vain hallitsemansa sataman hyväksikäytön. Meidän laajoilla saaristoalueillamme on paljon suurempi arvo tässä mielessä. Taustalla olevan mantereenkin jouduttua hyökkääjän haltuun, säilyttää mm. Saaristomeri vielä merkityksensä Pohjanlahden lukkona ja laivaston tukialueena.

Viivytettäessä vihollista saaristossa ovat jälkijoukkotaistelut laivastovoimin edullisia. Miinoituksin voidaan suuresti hidastuttaa hyökkääjää. Raskaammat yksiköt viivyttävät tulellaan maaston suojaa hyväksi käyttäen, ja keveät voimat toimivat aktiivisesti sivustoilta. Täten helpotetaan rannikkojoukkojen irtaantumista ja ryhmittymistä taempaan asemaan. Samalla on suojattava vetäytyvien joukkojen kuljetukset, jotka suurempien operaatioiden kyseessä ollen suoritetaan laivaston toimesta ja sen johdolla.

1. Japanilaiset valtasivat Manilalahden suulla sijaitsevan, pääosin kantalinnoitetun Corregidorin saaren toukokuussa 1942. Saarella toimi kenraali Douglas MacArthurin esikunta maaliskuuhun 1942 saakka (toim. huom.).

2. Kanadalais-brittiläiset joukot valtasivat Antwerpenin satamaan johtavan meriväylän suulla sijaitsevan Walcherenin (ent. saari) etelärannalle tehdyllä maihinnousulla loka-marraskuun vaihteessa 1944. Antwerpenin sataman ja sinne johtavan syväväylän turvaaminen oli länsiliittoutuneiden hyökkäyksen jatkamisen kannalta ensiarvoisen tärkeää, koska liittoutuneiden eteneminen kohti Saksaa oli vaikeutunut pitkien huoltoyhteyksien vuoksi (toim. huom.).

Taloudelliset resurssimme eivät salli saaristoalueiden linnoittamista koko syvyydessä ja leveydessä. Rannikkojoukkojen, etenkin tykistön, keskittäminen uhanalaisimpaan suuntaan taistelujen aikana on verrattain hidasta. Laivastovoimia sitä vastoin voidaan nopeasti käyttää haluttuun suuntaan. Niiden avulla lisätään myös huomattavasti puolustuksen aktiivisuutta.

Puolustuksen kiteytyttyä saaristoalueella, laivaston tulee ylläpitää merenherruutta ainakin puolustusaseman sisäpuolella ja saattaa se vähintään kiistanalaiseksi tämän edustalla.

Laivaston tehtävänä on:

- Tiedustelu kiistanalaisella saaristoalueella ja vihollisen asemien sisäpuolella yhteistoimin rannikkoyhtymän kanssa.
- Varmistus avomereen nojaavilla sivustoilla.
- Rannikkojoukkojen puolustuskeskusten tukeminen miinoituksin, tykistötulella ja keveiden voimien syöksyin sekä rannikkotykistön tulenjohto tarpeen vaatiessa.
- Puolustuskeskusten kiertämisen estäminen tukemalla heikommin varustettujen sivustojen puolustusta miinoituksilla ja tulella tai torjuvalla puolustuksella.
- Aktiivinen toiminta sivustasaariston suojasta vihollisen etenemisen estämiseksi tai häiritsemiseksi ja jälkiyhteyksien katkaisemiseksi tykistö-, torpedo- ja miinoitussyöksyin sekä erikoistaisteluvälinein.
- Hyökkäykset saaristoon tukeutuvan vihollisen laivaston ankkuripaikoille moottoritorpedoveneillä ja erikoistaisteluvälineillä.
- Jälkiyhteyksien turvaaminen ja yhteyden pitäminen saarrettuihin puolustuskeskuksiin hankkimalla ajallisesti rajoitetun paikallisen merenherruuden yhdystiellä.
- Reservien siirron suojaaminen.
- Rannikkojoukkojen vastaiskujen ja –hyökkäysten tukeminen.

Laivasto voi joutua saaristoa puolustaessaan myös lähettämään pienempiä taistelupartioita miehittämättömille saarille valvontamielessä tai tuhotakseen vihollispartiot.

C. VIHOLLISEN HALLUSSA OLEVAN SAARISTOALUEEN VALTAUS.

Vihollisen karkoittamiseksi saaristosta ja menetetyn alueen takaisin valtaamiseksi suoritetaan hyökkäys eri aselajien keskitetyin yhteisvoimin. Liikkuvaan saaristotaisteluun koulutetut ja varustetut rannikkojoukot muodostavat hyökkäävän voiman rungon. Niiden liikuntakyvyn lisäämiseksi tarvitaan kuitenkin suuremmissa operaatioissa laivaston apua.

Rannikkotykistön antamaa tulitukea vahvistetaan helpommin keskittävin tykistöaluksin, jotka myös nopeammin voivat seurata menestyviä hyökkäysjoukkoja ja paremmin ulottaa tulensa vastatykistötoimintaan. Välitöntä suorasuuntaustulta rantapuolustuksen lamauttamiseksi maihinnousuhetkellä on usein mahdoton järjestää ilman laivaston apua.

Lähestymismarssin varmistaminen lankeaa myös luonnollisesti laivaston osalle, samoin kuin suurelta osalta vihollisen laivaston vastatoimenpiteiden estäminenkin. Yleensä ei hyökkäyksellä olekaan onnistumisen edellytyksiä, ellei laivasto hanki sen ajaksi paikallista merenherruutta.

Laivaston tehtävänä saaristoalueen valtauksessa on:

- Hyökkäyskohteen tiedustelu.
- Paikallisen merenherruuden hankkiminen hyökkäysalueella.
- Lähestymistien ja rantamiinoitusten raivaaminen.
- Lähestymismarssin varmistaminen.
- Merikuljetusten suorittaminen suuremmissa operaatioissa.
- Raskaiden tykistöalusten osallistuminen tulivalmisteluun ja saattoon yhdessä rannikkotykistön kanssa.
- Kevyiden tykistö-, raketti- ja kranaatinheitinalusten tulituki suoralla suuntauksella rantapuolustuksen lamauttamiseksi maihinnousuhetkellä sekä välittömänä saattona.
- Savutustehtävät lähestymisen suojaamiseksi ja vastustajan sokaisemiseksi.
- Vihollisen laivaston vastatoimenpiteiden estäminen tykistö- ja torpedoalusten yhteistoimin.
- Jälkiyhteyksien suojaaminen ja varmistaminen.
- Saavutetun menestyksen turvaaminen tykistöalusten tulituen muodossa erikoisesti niin kauan, kunnes vallatulle alueelle saadaan siirrettyksi puolustukselle välttämätön rannikko- ja ilmatorjuntatykistö.

D. KAUPPAMERENKULUN SUOJAAMINEN.

Lentojoukkojensa avulla voi vihollinen ulottaa taistelun meriyhteyksiämme vastaan puolustetulle saaristoalueellekin. Erikoisesti lentokoneista suoritettavat miinoitukset saattavat tuottaa suurta haittaa. Laivaston tehtävinä merenkulun suojaamisessa saaristossa on:

- Meriliikenteen ohjaaminen turvallisia väyliä pitkin.
- Väylien jatkuva tarkistaminen raivaamalla ja miinoitusten poistaminen.
- Ilmatorjunnan järjestäminen kauppamerenkululle.
- Saattueiden varmistaminen vihollisen laivastohyökkäyksiltä alueilla, missä vastustajalla on tähän mahdollisuus.

III. LAIVASTON SAARISTOTAISTELUTOIMINNAN ERIKOI- NEN LUONNE.

A. YLEISET TOIMINTAPERIAATTEET.

Merenherruuskysymys saaristoalueella on samanarvoinen kuin avomerelläkin. Laivaston päätehtävän ollessa meriyhteyksien ylläpidon on luonnollista, että sen on pyrittävä kaikin keinoin säilyttämään merenherruus saaristoalueillamme, jotka muodostavat helpoimmin puolustettavat yhdystiet pitkin rannikkoa ja ulottuvat paikoin naapurien aluevesiin saakka. Saaristokapeikkojen sulkeminen mahdollistaa merenkulun myös niiden takaisilla avomerialueilla. Saaristomaaston maantieteelliset ja merenkululliset rajoitukset ylivoimaisemman vastustajan pyrkimyksille merenherruuden tavoittelussa rannikoillamme auttavat heikkoa laivastoamme tässä suhteessa. Lisäksi saa laivasto voimakasta tukea rannikkotykistöltä, ja lentojoukoilla on tukikoh-
tien läheisyydestä johtuen hyvät edellytykset myötävaikuttaa merenherruuden ylläpidossa.

Talvisodan ja jatkosodan aikana pystyttiin merenherruus säilyttämään meriyhteyksien kannalta tärkeillä saaristoalueilla. Tämän seikan merkitys usein unohdetaan, mutta tuli selvästi esille syksyllä 1941 Hangon alueen ollessa vastustajan hallussa.

Voimien keskittäminen maastoa hyväksi käyttäen on saaristopuolustuksen avain. Erityyppisten alusyksiköiden, rannikko- ja lentojoukkojen välinen yhteistoiminta mahdollistaa ajallisen sekä paikallisen ylivoiman ja siten vahvankin hyökkäyksen torjumisen.

Merenherruudesta saaristotaistelujen yhteydessä antaa jatkosota havainnollisia esimerkkejä. Bengtskärin valtausyritys kesällä 1941³ muodostui hyvästä alkumenestyksestä huolimatta hyökkääjän täydelliseksi tappioksi ennenkaikkea sen johdosta, että omat laivastovoimamme pystyivät nopeasti saavuttamaan paikallisen merenherruuden saarta ympäröivällä vesialueella. Somerin taistelussa 8-9.7.42⁴ hyökkääjä ei saavuttanut alueellista merenherruutta, vaan laivastomme saattoi sen kiistanalaiseksi turvaten apuvoimien tuonin ja estäen yhdessä saaren puolustajien kanssa vihollisen jälkikuljetukset. Tämä seikka riisti aloitteen hyökkääjältä ja vaikutti ratkaisevasti taistelun päättymiseen Somerin puolustajien voittoon. Teikarin taisteluissa kesällä 1944⁵ hyökkääjällä oli Teikarinselän alueella paikallinen merenherruus, jota laivastovoimamme tehtävään soveltuvien alustyyppien ja lentojoukkojen tuen puuttuessa eivät pystyneet saattamaan edes kiistanalaiseksi. Vaikka rannikkojoukkomme pystyivät vastahyökkäyksillä lyömään ensimmäiset saaren valtausjoukot takaisin mereen, ei kuitenkaan – vihollisen hallitessa paikallista saariston vesialuetta – voitu estää sitä keskittämästä ja kuljettamasta uusia voimia Teikaria vastaan ja valtaamasta saarta.

Nämä muutamat esimerkit jo osoittavat merenherruuden merkityksen saaristotaisteluissa. Ei ainoastaan offensiivisissa sotatoimissa, vaan myöskin puolustustaistelussa on laivaston pyrittävä saaristosodassa merenherruuden saavuttamiseen tai vähintäinkin tekemään vihollisen vastaavat pyrkimykset kiistanalaisiksi.

Keskitetty voimien käyttö on välttämätöntä etenkin voimavarojen ollessa rajoitetut. Organisaation on oltava joustava, jotta jokaista operaatiota varten voidaan asettaa voimat oikealla hetkellä sille paikalle, missä on mahdollisuus tuottaa viholliselle suurin vahinko. Kokemuksena englantilaisten häirintäoperaatioista Norjan rannikolle⁶ totesivat saksalaiset, että aikaan ja paikkaan nähden aloitteen omaava hyökkääjä voi saavuttaa tilapäisen ylivoiman avulla määrättyjä tavoitteita näiden kohteiden suojaksi keskitetystä suhteellisen vahvasta rannikkotykistöstä huolimatta. Yleensä sotakokemukset osoittavat, että saariston puolustuksessa voimien nopea keskittäminen uhanalaiselle kohdalle on menestyksellisen puolustuksen edellytys. Laivastovoimat ovat helpoimmin keskitettävissä, mutta myös rannikkojoukkojen liikkuvuutta on lisättävä, jotta yhteisen painopisteen nopea luominen olisi mahdollista.

Laivaston taistelutoiminnassa on myös pyrittävä kaikkien eri aseiden keskitettyyn ja samanaikaiseen käyttöön. Meritaktiikan kehitys erikoisesti tutkan

3. Bengtskärin taistelu käytiin 26.–27. heinäkuuta 1941 neuvostojoukkojen ryhdyttyä suomalaisten tulenjohtopaikkana toimineen Bengtskärin majakan valtauksen. Taistelu päättyi suomalaisten voittoon (toim. huom.).

4. Neuvostojoukot pyrkivät valtamaan keskellä itäistä Suomenlahtea sijaitsevan Somerin linnakesaaren merijalkaväen, keveiden laivastoyksiköiden ja ilmavoimien yhteisoperaatiolla siinä kuitenkaan onnistumatta. Somerin puolustukseen otti osaa linnakkeen joukkojen ohella myös Kevyen laivasto-osaston tykkiveneitä ja vartiomoottoriveneitä sekä ilmavoimien pommikoneita ja hävittäjiä (toim. huom.).

5. Teikarsaaren hallinnasta heinäkuussa 1944 käydyt taistelut liittyivät neuvostojoukkojen toteuttamaan Viipurinlahden ylimenohyökkäykseen (toim. huom.).

6. Ison-Britannian laivasto häiritsi 9.4.1940 Narvikin alueelle maihinnousseita saksalaisjoukkoja tykistöalusten ja meri-ilmavoimien tulella. Brittien operaatiot ajoittuivat huhtikuun 10. ja 13. päivälle ja saksalaiset kärsivät niiden aikana englantilaisia huomattavasti suuremmat tappiot (toim. huom.).

ansiesta onkin mahdollistanut tämän avomerellä. Saaristotaisteluissa on siihen pyrittävä myös maaston tarjoamia mahdollisuuksia hyväksi käyttäen. Parhaimpia esimerkkejä keskitetystä asevaikutuksesta on Surigao-salmen taistelu (24/25.10.1944)⁷, jossa amerikkalaisten hävittäjät, risteilijät ja taistelulaivat syvyyteen porrastettuina eri aseenkantomattoja vastaavalle etäisyydelle pääsivät samanaikaiseen asevaikutukseen. Tämä taistelu on mielenkiintoinen siinäkin mielessä, miten amerikkalaiset käyttivät hyväkseen maastoa saaristokapeikossa erikoisesti vaikuttaakseen vastustajan tutkimittausta.

Meikäläisessä saaristossa on suhteellisen heikoillakin laivastovoimilla maastoa edullisesti hyväksi käyttäen mahdollisuus päästä samanaikaiseen asevaikutukseen ja siten tuottaa vastustajalle huomattavia tappioita. Moottoritorpedoveneet, kevyet ja raskaat tykistöalukset sekä erikoistaisteluvälineet, kuten ohjattavat torpedot, räjähdysvenet ja pienoissukellusvenet on keskitettävä yht'aikaiseen iskuun. Liittämällä rannikkotykistön ja lentojoukkojen toiminta edelliseen on kehitettävissä niin vahva keskitys, että maaston ylivoimalle asettamat rajoitukset huomioon ottaen voimakaskin etenemisyritys on torjuttavissa.

Liikkuviin sotatoimiin saaristossa on laivaston pystyttävä yhtä hyvin kuin avomerelläkin. Puolustajalla on etuna maaston tuntemuksensa, kun taas saaristoon tunkeutuva vastustaja on suuremmassa määrin sidottu väyliin. Tosin nykyaikainen erikoiskalusto on niin matalakulkuista, että suhteellisen helposti pystyy liikkumaan väylien ulkopuolellakin, mutta raskaammat tukivoimat ovat edelleen väyliin sidottuja. Omien laivastoyksiköittemme tulee pystyä liikkumaan vapaasti väylien ulkopuolellakin, voidakseen keskitetysti ja yllätyksellisesti käyttää aseitaan edullisimmissa maasto-olosuhteissa. Samaa liikuntavapautta edellyttää myös erikoiskalustolla varustetun hyökkääjän torjuminen ja maaston hyväksi käyttö hyökkäyksellisessä toiminnassa.

Puolustusasemien muodostamiseen laivastovoimilla on saaristomaastossa myös varauduttava. Saaristokäyttöiselle aluskalustolle on tiedusteltava ja valmisteltava taisteluasemat, joissa maaston suoman tuli- ja näkösuojan turvin on mahdollista käydä sitkeästi puolustustaistelua. Tällä tavoin voidaan korvata alusten puutteellisuuksia aseistuksen ja suojan suhteen. Alueille, minne rannikkojoukkojen aseita ei ole riittänyt tai missä on ollut pakko tyytyä harvaan puolustukseen, saadaan täten tarvittaessa muodostettua nopeasti puolustusasema. Laivaston asemataistelu ei saa johtaa liikaan passiivisuuteen, vaan keveitä ja nopeita asevoimaisia yksiköitä on tällöinkin käytettävä offensiivisiin iskuihin.

7. Lokakuussa 1944 käytyyn Leytenlahden taisteluun liittyen amerikkalainen laivasto-osasto (mm. kuusi taistelulaivaa, neljä raskasta ja neljä kevyttä risteilijää) upotti useita japanilaisia pintataistelualuksia melko kapeassa Surigaoansalmessa 25. lokakuuta käydyssä yhteenotossa. Se jäi viimeiseksi taistelulaivojen välillä käydyksi tykistötaisteluksi (toim. huom.).

B. TUKEUTUMINEN JA LIIKUNTAVAPAUDEN TURVAAMINEN.

Laivaston tukeutumisessa saaristoalueella on nykyisin huomioon otettava aivan toiset perusteet kuin aikana, jolloin saaristo oli vain laivaston ankkuripaikka, ja sen suojaamissa mantereen satamissa sijaitsivat laivastoasemat, joille keskitetysti oli ahdettu telakat, korjauspajat ja muut huoltolaitokset sekä -elimet.

Ilmavaara ja erikoisesti uusimmat aseet, raketti- ja atomipommit, eivät salli laivaston kokoontumista ahtaille ankkuripaikoille ja satamiin. Yksiköt ja alukset on hajoitettava laajalle alueelle lukuisiin ja vaihtelevasti käytettäviin tukikohtiin, joissa on valmistellut suoja-asemat ja hyvä ilmatorjunta. Tähän antaa saaristomme oivallisen mahdollisuuden juuri päätoimintasuunnassa Saaristomerellä. Lukuunottamatta Vaasan aluetta ovat saaristomme korkeussuhteet myös suotuisat täydellisen suojan antavien kalliosuojien rakentamiseen. Suurempien alusten suhteen on pakko tyytyä perusteelliseen naamiointiin valmistelluissa suojasyvennyksissä.

Keskitetty laivastoasema ei turvaa riittävästi laivaston huoltoa, vaikka se olisikin järjestetty kestämaan lentohyökkäyksiä. Syvässä saaristossa on edullista siirtää ainakin osa huoltoelimistä ja -laitoksista ulommas tukikohtien yhteyteen. Ideaaliratkaisun muodostavat saaristoon hajasijoitukseen järjestetyt tukikohdat, joissa alusten kalliosuojissa on myös telakat, korjauspajat ja välttämättömät varastot.

Tällaisen järjestelyn etuina mainittakoon:

- Saaristomaastoon hajoitettut tukikohdat kiinnittävät vähemmän vihollisen huomiota puoleensa ja sijaitsevat rannikkojoukoin hyvin puolustetulla alueella.
- Alukset saavat täydellisen suojan ja levon tukikohdissa ollessaan sekä samalla korjaushuollon ja täydennyksen.
- Alukset säästyvät monilta siirtymisiltä, joiden aikana ne ovat alttiina lentohyökkäyksille väistömahdollisuuksien ollessa sisävyöllä rajoitetut ja joita vihollinen voi miinoituksilla hidastuttaa.
- Alusten taisteluvalmius lisääntyy huoltomatkojen vähetessä ja niiden voidessa tukeutua lähelle operaatioaluetta, sekä toimintasäde kasvaa.
- Huolto on turvattu vielä vihollisen vallattua maitse mantereen rannikonkin.
- Toimintakausi pitenee ulompien saariston osien jäätyessä myöhemmin ja sulaessa aikaisemmin kuin mantereen satamat.

Kevyelle laivastolle, jollainen meidän tulee pääosin olemaan, on suhteellisen helppo järjestää saaristomaastoomme tärkeimmille toimintasuunnille tämäntapainen tukeutuminen. Kevyet alukset tarvitsevat myös lyhyin

väliajoin täydennystä ja konehuoltoa samalla kun niiden toimintasäde on pieni. Niiden taisteluvalmius hyöttyy erikoisesti edellä esitetystä tukeutumisjärjestelmästä. Saaristomaastoon hajoitettut tukikohdat kiinnittävät vähemmän vihollisen huomiota puoleensa ja sijaitsevat rannikkojoukoin hyvin puolustetulla alueella.

Ilmatorjunnan tarve on riippuvainen suojan laadusta. Kalliosuojallakin varustetuissa tukikohdissa on estettävä tunneliporttien tuhoaminen ja väylän miinoittaminen. Tämä tapahtuu ilmatorjunta-asein, torpedoverkoin, savutuksin ja sulkupalloin. Tutkan tultua käyttöön ilmavalvonnassa, voidaan hävittäjälennosto hälyttää ajoissa ehtiäkseen osallistumaan mantereen ranta- viivaa ulompanakin sijaitsevien tukikohtien torjuntaan.

Liikuntavapauden säilyttämiseksi saaristoalueella on tarpeen runsas väyläverkosto ja hyvin järjestetty väyläpalvelus. Liikuntamahdollisuuden pimeällä ja huonon näkyvyyden vallitessa on kiinnitettävä erikoisesti huomiota. Tähän kysymykseen palataan vielä jäljempänä.

Vihollisen keveiden laivastovoimien miinoitus- ja taistelusyöksyt väylille on estettävä. Mahdollisuus sulkea ahtaat saaristoväylät lentokoneesta laskettavilla miinoituksilla ja siten pienelläkin miinamäärällä tuottaa suurta haittaa liikenteelle ja vaatii tehokkaan tähystysverkoston järjestämisen saaristoalueelle. Normaalisti ilmavalvontaverkostoa on täydennettävä valvonta- ja varoitustehtävän omaavilla miinätähystysasemilla erikoisesti väyläkaapeikkojen ja -risteyksien alueella niin, että pudotettujen miinojen paikat voidaan määrittää leikaten kahdelta asemalta.

Jatkuva tarkistusraivaus väylillä on välttämätön ja todettujen miinoitusten nopeaan poistamiseen on varauduttava. Lentokonemiinoitusten takia on kaukolaukaisumiinojen raivaukseen kiinnitettävä erikoisesti huomiota. Liikenteen jatkuvuuden turvaamiseksi on tärkeisiin suuntiin saatava varaväyliä ja arimpiin kohtiin kiertämismahdollisuus.

Tukeutumisen asiallinen järjestely auttaa oleelliselta osalta välttymistä ratkaisevilta iskuilta heti sodan alussa ja yhdessä liikuntavapauden säilyttämisen kanssa luo edellytykset laivaston tehokkaalle taistelutoiminnalle.

C. SAARISTOMAASTON VAIKUTUS ALUSTEN JA TAISTELUVÄLINEIDEN TAKTILLISEEN KÄYTTÖÖN.

Erikoisolosuhteet antavat leimansa alusten ja aseiden taktilliselle käytölle saaristossa. Maaston rajoitukset liikuntavapauden, tähystyksen ja veden syvyyden suhteen sekä sen antama tulisuoja ja yllätysmahdollisuus vaikuttavat suuresti taisteluvälineiden käyttöön aiheuttaen monia avomeritaktiikasta poikkeavia piirteitä. Saaristo-olosuhteemme ovatkin kehittäneet laivaston saaristotaktiikan, jonka perinteet pohjautuvat Ruotsi – Suomen ja Venäjän

välisiin saaristotaisteluihin 1700-luvulla. Maaston vaikutus alusten ja aseiden taktilliseen käyttöön on kaikessa saaristotaistelutoiminnassa huomioon otettava, jotta näitä voitaisiin käyttää mahdollisimman tehokkaasti kokonaisuuden eduksi.

1. Tykistöase ja alukset.

Tykistöalukset pyrkivät saaristotaistelussa käyttämään hyväkseen maaston näkö- ja tulisuojaa mahdollisimman suuressa määrin. Täten ei saaristoon perusteellisesti tutustumattoman vastustajan tykistöllinen ylivoima pääse vaikuttamaan yhtä ratkaisevasti kuin avomerellä. Saaristotuntemuksen suoma liikuntavapaus ja maaston tarjoaman näkösuojan hyväksikäyttö edistävät heikomman mahdollisuutta päästä tuliylläkköön ja edulliselle taisteluetäisyydelle, joten kantomatkan merkitys pienenee ja edellytykset taistelulle ylivoimaakin vastaan lisääntyvät. Puolustaja voi myös taistella tuli- ja näkösuojan antavista valmistelluista asemista käsin hyökkääjää vastaan.

Samalla kun maastoesteet rajoittavat optillista mittausta ja tulentähystystä, saaristo suuresti vaikeuttaa uusimpien teknillisten mittaus- ja tähystysvälineiden käyttöä. Toisaalta maasto helpottaa tuntijaansa etäisyyden ja liiketekijöiden määrittämisessä, mahdollistaa aputulenjohtajien käytön ja häiritsee vähemmän tulenjohtoa saaristosta ulkomeren suuntaan, kuin mereltä sisäänpäin.

Saaristotoiminta vaatii suurta tulivalmiutta. Nopean tulenavauksen vaatimus johtaa pikamenetelmien runsaaseen käyttöön. Joustavasti on kuitenkin pystyttävä siirtymään teknillisesti täydellisempiin ampumamenetelmiin.

© Puolustusvoimat

Kevyet ja ketterät tykistöalukset voivat olla saaristo-oloissa oikein käytettyinä tehokkaita aseita.

Mittarimenetelmän⁸ käyttö lisääntyy kellomenetelmään⁹ verrattuna, koska väylämutkailu ja rajoitettu mahdollisuus seurata maalia ennen tulenavaus-hetkeä erikoisesti vaikeuttavat viimeainittua. Myös ampumamenetelmän puitteissa joudutaan saaristomaastossa jatkuvasti siirtymään tulenjohto- ja suuntaustavasta toiseen, minkä tulee tapahtua keskeytyksettä. Saaristotaistelu vaatii siis erittäin hyvin koulutettua tulenjohtohenkilöstöä samoin kuin tykkimiehistöäkin.

Täydellisten keskustulenjohtolaitteiden avulla voidaan ammuntaa jatkaa keskeytyksettä vain ajoittain näkyvään maaliin, mikä tilanne vaihtelevassa saaristomaastossa usein tulee esille. Kaksitähystein ammunta mahdollistaa tarkan tulituksen silloinkin, kun vain osia maalista on näkyvissä. Sulkumenetelmällä¹⁰ on suuri käyttöarvo vihollisen etenemisen pysäyttämisessä ahtailla väylillä, jolloin myös tulen keskittäminen kärkialukseen tulee usein kysymykseen.

Koordinaattimenetelmä mahdollistaa ammunnan täydellisesti maaston suojasta. Sen ja apumaalimenetelmän¹¹ avulla suoritetaan myös maa-ammunnat. Suurena etuna joustavalle tulen käytölle on se seikka, että laivatykistön tulta voi nykyisten menetelmien mukaan johtaa minkä aselajin tulenjohtaja tahansa, samoin kuin alus voi toimia sekä rannikko- että kenttätäkistön tulenjohtajana. Saaristomaastossa on tykistöalusten aina oltava valmiina tällaiseen ammuntaan ja siksi omattava myös siihen sopiva kalusto ja välineet.

Yölläkin on edulliseen alkuasemaan pyrittäessä käytettävä saarten näkö-suojaa siten hyödyksi, ettei vastustaja valaisullaan voi havaita lähestymistä, sekä taistelun aikanakin vaikeutettava vihollisen valaisun tehoa maastosuh-teiden avulla. Oma taisteluvalaisu saadaan edulliseksi toisten alusten ja ran-nikkojoukkojen valaisuelimien avulla.

Voidakseen täysin käyttää hyväkseen saariston suomaa mahdollisuutta tuli-ylläkköön pääsyyn lähietäisyyksiltä tulee heikommalla tykistöllä varustetun omata kevyelläkin kaliiperilla suuri läpäisykyky. Tehon lisäämiseksi vahvasti panssaroituihin maaleihin on syytä varautua suunnatun räjähdysvaikutuksen sekä alikaliiperiammusten käyttöön.

Kevyillä tykistöaluksillaan, vartiomoottoriveneillä ja moottoritykkiveneillä voi merimaaston tarkoin tunteva liikkua vapaasti väylien ulkopuolellakin ja suorittaa taistelusyöksyjä yllättäen odottamattomilta suunnilta. Täten

8. Mittarimenetelmä perustui nimensä mukaisesti jatkuvaan maalin etäisyyden mittaukseen. Mittarimenetelmää tuli käyttää nopeasti muuttuvissa taistelutilanteissa, joissa maali oli joko nopea tai oma alus joutui suorittamaan jatkuvia väistöliikkeitä (toim. huom.).

9. Kellomenetelmä oli meriammuntojen päämenetelmä, jota käytettiin, jos ammunnan valmisteluun ja tulenjohtolaitteiden käyttöön oli aikaa. Kellomenetelmä perustui alkuetäisyyden mittaukseen, jonka jälkeen maalin loittominen tai läheneminen otettiin huomioon erillistä matkakelloa hyväksikäyttäen (toim. huom.).

10. Sulkumenetelmää pidettiin pääasiassa pienten alusten torjuntamenetelmänä. Peittävällä, ennakkopisteeseen ammutulla sulkutulella oli tarkoituksena torjua hyökkäviä ilmamaaleja sekä pieniä aluksia (toim. huom.).

11. Apumaalimenetelmä oli koordinaattimenetelmää tarkempi maa-ammuntamenetelmä. Siinä ampuma-arvot määritettiin maalialueella tai sen läheisyydessä olevaa pistettä ja siirtolevyä hyväksikäyttäen (toim. huom.).

saadaan niiden pienikaliiperisillakin aseilla keskitetysti käytettynä kehityksi suuri tulivoima. Niiden tehoa panssaroituihin aluksiin voidaan lisätä ontelokranaateilla ja suurentaa samalla tulivoimaa varustamalla nämä alustyyppit rakettiasein.

Tärkeinä tehtävinä kevyillä tykistöaluksilla on myös vartiopalvelus, isompien alusten ja kuljetusten varmistaminen, tiedustelu ja rantatorjunnan lamauttaminen maihinnousuhetkellä. Voidakseen tehokkaasti toimia voimakkaan tulen vaikutuspiirissä sekä epäedullisenkin ilmatilanteen vallitessa pitäisi niiden suojaa lisätä ainakin arimpien osien panssaroinnilla. Suuntaa osoittavina tässä suhteessa mainittakoon Neuvostolaivaston kehittämät panssaroidut vartiomoottoriveneet. Raskaampien tykistöalusten suhteen on syytä muistaa suuri käyttöarvo ja elinkyky, jonka monitorit osoittivat omaavansa viime sodan rannikkotaisteluissa.

2. Torpedoase ja -alukset.

Torpedon käyttöä saaristossa ovat syvyyssuhteet rajoittaneet eniten. Tämä johtuu lähinnä alkukuopan suuruudesta. Nykyisin on kuitenkin alkukuoppa onnistuttu pienentämään puoleen entisestä, joten torpedon käyttö matalisakin vesissä on täysin mahdollinen. Tämä seikka lisää huomattavasti sen arvoa saaristoaseena. Lentokonetorpedojen vaatimasta minimisyvyydestä ei ole käytettävissä tarkkoja tietoja, mutta saaristossamme vallitsevat syvyyssuhteet rajoittanevat edelleen suuresti näiden käyttömahdollisuuksia.

© Björn Gottberg

1960-luvulla valmistuneet Nuoli-luokan moottoritykkiveneet varauduttiin aseistamaan kriisitilanteessa torpedoilla. Aluksia pystyttiin käyttämään myös nopeina miinoittajina taktisten miinoitteiden laskuun.

Kapeimmat vesialueet, karikot ja matalikot vaikeuttavat torpedon käyttöä saaristossa. Edullisesti sijoitettuna voivat alukset ankkuri- ja naamiointipaikoilla olla täysin turvassa torpedohyökkäyksiltä. Toisaalta samat syyt rajoittavat alusten väistämahdollisuuksia, mikä taas koituu torpedon osumisvarmuuden eduksi. Ahtaat vesialueet myös pienentävät torpedon kantomatkan merkitystä.

Saaristomaaston näkösuojaa hyväksi käyttäen on torpedoaluksilla hyvät mahdollisuudet sivustoilta kiertäen päästä iskemään yllättävästi. Lähihyökkäyksen edellytykset vahvastikin varmistettuja maaleja vastaan ovat täten huomattavasti paremmat kuin avomerellä. Torpedoveneetkin voivat edullisissa olosuhteissa näkö- ja tulisuojassa edetä alkuasemiin, mutta erikoisesti moottoritorpedoveneiden toimintamahdollisuuksia saaristomaasto tehostaa suuresti. Niiden pieni syväys sallii vapaan liikehtimisen vaikeakulkuisillakin vesillä ja helpottaa pääsyä edulliseen lähtöasemaan. Maaston suojasta yllättäen eri suunnilta tapahtuvaa keskitettyä hyökkäystä on vaikea täydellisesti torjua, ja tappiovaaraa pienentää tilaisuus torpedoammunnan jälkeen nopeasti päästä saarten tulisuojaan.

Petteinen maasto voi toisaalta rajoittaa tähtäysalaa, mutta tämä hankaluus on eliminoitavissa aputähtäyspisteen tai -tähtäjäjän avulla. Täten voidaan edullisessa tapauksessa suorittaa torpedoammunta täydellisesti maaston suojastakin.

Hyvä mahdollisuus yllättävään toimintaan pienentää torpedoalusten nopeuden merkitystä saaristo-olosuhteissa, joten vanhentuneella avomerialueella toimintaan soveltumattomalla kalustollakin on käyttöarvoa. Sopivimpia saaristotoimintaan ovat pienet ja ketterät mt-veneet, joiden ammuntalaitteet mahdollistavat torpedolaukauksen aluksen ollessa paikallaankin.

Pienoismoottoritorpedoveneet, sen tapaiset, joita italialaiset käyttivät sata-mahyökkäyksiin Välimerellä¹², ovat sangen käyttökelpoisia saaristovesillä. Ne voivat kätkeytyä helposti vähäistenkin luotojen lomaan ja päästä täydellisesti yllättäen syöksymään vastustajan kimppuun. Erittäin pieni koko tekee ne vaikeasti havaittaviksi etenkin yöaikana ja vaikeuttaa torjunta-aseiden osumismahdollisuuksia. Hyökkäyksessä vastustajan ankkuripaikoille on puomiasteiden ylityskyky hyvänä avuna. Toimintasäde, vaikka onkin pieni, riittää hyvin saaristo-olosuhteissa.

Ihmistorpedot soveltuvat myös hyvin saaristosotaan. Sopivin on saksalaisen tapainen malli, jota voidaan käyttää liikkeellä oleviakin maaleja vastaan ja jonka ohjaajalla saaristossa on hyvät mahdollisuudet pelastautua. Torpedon ohjaus on saaristotaisteluissa myös järjestettävissä radion avulla maaston muodostaessa edullisia tähtäyspaikkoja johtamista varten.

12. Italialaiset rakensivat toisen maailmansodan aikana muutamia pienikokoisia moottoritorpedoveneitä vihollisen tukikohtiin suoritettavia iskuja varten. Matalan silhuettinsa ja hiljaisen koneen vuoksi veneet oli erittäin vaikeasti havaittavissa.

Ollen käytöltään edellisten kaltaisia, voidaan tässä yhteydessä mainita myös räjähdysveneet, joita miehitettyinä tai radiolla ohjattuina samoin edullisesti voidaan käyttää saaristotaisteluissa vastustajan isompia aluksia vastaan. Niiden johtamismahdollisuudet ovat hyvät lähisaarten suojasta ja torjunta vaikeutuu yllättävän ja lyhyen syöksyn takia.

3. Sukellusveneet.

Sukellusveneiden toimintaa saaristoalueella vaikeuttavat lähinnä syvyyssuhteet. Ohjailu ahtailla vesillä on myös hankalaa suuren kääntymissäteen ja paikallistamisvaikeuksien takia sukelluksissa ollen. Sodanedellisenä aikana pidettiin sukellusvenetoimintaa saaristossa mahdollisena vain suurimmilla ja syvimmillä selillä.

Kaluston teknillinen kehitys pakottaa kuitenkin tarkistamaan tätä käsityskantaa. Nykyaikaiset pienemmät sukellusveneluokat ovat ketteriä ja helposti ohjailtavia. Niiden näköputkea voidaan käyttää pienimmilläänkin sukellussyvyyksillä ja uudenaikaisin mittauslaittein ne voivat saaristossa määrittää paikkansa tarkasti. Toiminta sukelluksissa on mahdollista siellä, missä veden syvyys vain sallii pinnan alle piiloutautumisen. Kymmenen metrin syvyys on jo riittävä tässä mielessä.

Suomen saaristo tarjoaa sukellusveneille erinomaiset piiloutumis- ja lähestymismahdollisuudet. Toisaalta matalat ja vaikeakulkuiset väylät asettavat korkeat teknilliset ja taidolliset vaatimukset sekä sukellusveneille että niiden miehistöille.

Pikasukellus samoin kuin lentotähystykseltä suojautuminenkin vaativat luonnollisesti suurempaa syvyyttä. Huomioon ottaen saaristoalueittemme veden huonon läpikuultavuuden, joka on vain puolet Itämerellä ja noin 1/10 Atlantilla vallitsevista arvoista, voidaan 15 metrin syvyisiä vesiä pitää jo otollisina sukellusvenetoiminnalle. Merikorttien luotettavuus on tällöin tärkeä seikka, mutta toisaalta ei sukellusvene ole erikoisemmin arka vaurioitumaan pienistä pohjakosketuksistaan. Sukellusveneen havaitsemista lentokoneesta käsin vaikeuttavat lisäksi saariston vaihteleva maastokuva, varjot ja epätasaisten syvyysuhteiden aiheuttama väri vaihtelu. Vesikuuntelu ja –mittauslaitteiden teho huononee oleellisesti pienten syvyyksien ja epätasaisen pohjan takia.

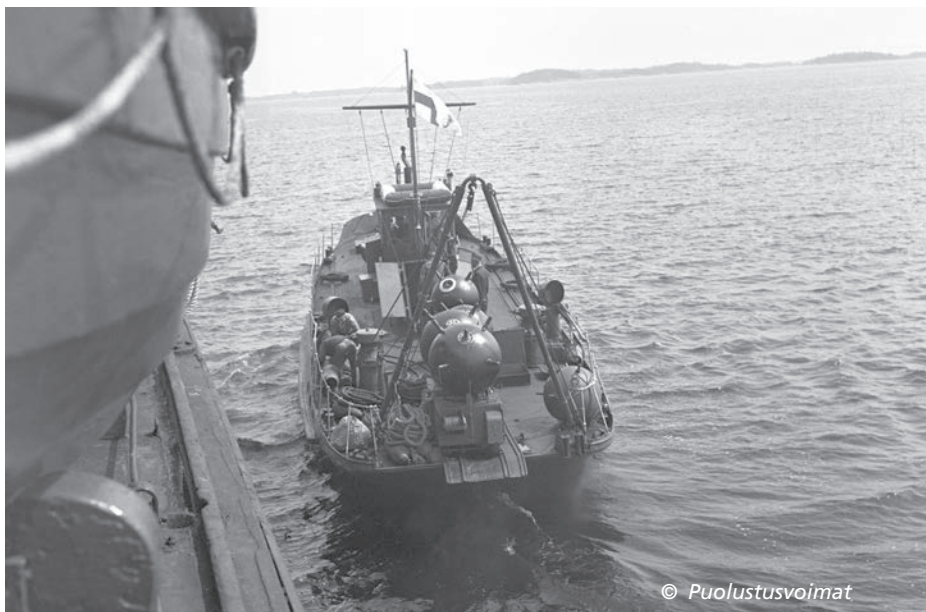
Tarkka saaristotuntemus tekee sukellusveneidän toiminnan mahdolliseksi melko vaikeakulkuisillakin vesillä. Maastonsuojaa hyväkseen käyttäen voivat ne saaristossa päästä niinkin vahvasti varmistetun ja hyvillä torjuntavälineillä varustetun vastustajan kimppuun, joka avomerellä pystyisi estämään sukellusvenehyökkäykset.

Pienet ketterät sukellusveneet soveltuvat parhaiten saaristokäyttöön. Erikoisen sopivia näissä olosuhteissa ovat torpedoilla aseistetut pienoissukellusveneet. Niiden toimintaa rajoittavat syvyysuhteet vähiten ja pieni toimintasäde on riittävä lyhyihin saaristosityöihin. Sotakokemukset osoittavat, että yllätys on pienoissukellusveneen menestyksen perusedellytys. Saaristotaisteluissa voidaan tämä saavuttaa vastustajan ankkuripaikoille tapahtuvien offensiivisten hyökkäysten ohella myöskin vihollisen etenemistä estettäessä. Maastosuhteet mahdollistavat yllättävän toiminnan saaristossa liikkuvaa, torjuntaan valmistautunutta vihollista vastaan.

4. Sulutukset, miinat, syvyyspommit ja savutus.

Sulutuksille yleensä ovat saaristo-olosuhteet suotuisat. Jo merimaasto sinänsä saarineen ja karikkoineen muodostaa paikoin tehokkaan esteen laivastovoimille. Se kanalisoi taistelualueen usein vain harvoin liikennekelpoisin väyliin, joille etenkin raskaampien alusten toiminta rajoittuu. Kiinteän puolustuksen painopiste muodostuu näiden valtaväylien varsille ja laivasto voidaan keskittää niillä toimivia vihollisen päävoimia vastaan. Ne muodostavat myös sulutustoiminnan painopisteen.

Merimiinoituksin voidaan ahtailla vesillä ja erikoisesti väyläkapeikoissa pienellä kalustomäärällä järjestää tehokkaita esteitä. Saariston puolustusasemaa voidaan huomattavasti vahvistaa väyläsuluilla ja rantamiinoituksilla. Vihollisen raskaiden alusten taistelua puolustuskeskusten lamauttamiseksi vaikeutetaan miinoittamalla niiden toiminnalle edulliset vesialueet. Heikoimmin puolustetut sivustat sulutetaan tehokkaasti. Miinoitussuunnitelmassa on aina huomioon otettava omille laivasto-operaatioille tarpeelliset väylät ja toiminta-alueet.

Varsinaisten miinalaivojen ohella myös pienemmät alukset voivat suorittaa miinoituksia esimerkiksi vastustajan selustassa.

Keveiden yksikköjen offensiivisilla miinoitusyöksyillä sivustasaariston suojasta katkaistaan vastustajan jälkiyhteydet ja perääntymistie. Alueilla, minne laivastovoimin ei päästä, suorittavat lentojoukot tämän tehtävän. Vetäydyttäessä saaristossa voivat jälkijoukot miinoittaa kaikki kulkukelpoiset etenemistiet ja siten suuresti hidastaa vihollista. Kaukolaukaisumiinoille on saaristoalue varsin otollinen syvyyssuhteiden salliessa pohjamiinojen käytön miltei kaikkialla. Suluiksi keveimpiä maihinnousualuksia ja uivia ajoneuvoja sekä panssarivaunuja vastaan olisi tarpeen kehittää yksinkertainen ja halpa rantamiina, jonka käyttö on mahdollista syvyyssuhteiltaan ja pohjanlaadultaan epätasaisissakin rantavesissä.

Miinakenttien tehoa saaristossa lisää huomattavasti mahdollisuus estää raivaustoiminta rannikkojoukkojen ja saarten suojasta toimivien alusten tulella. Ahtailla väylillä voivat vaurioituvat alukset upotessaan tukkia kulkutien tehostaen sulkua.

Raivausta vaikeuttavat ahtaat mutkikkaat väylät ja suuresti vaihtelevat syvyyssuhteet. Saaristotoiminta vaatii kevyttä raivauskalustoa, jonka syvyyskulkua voidaan tarkoin säätää ja joka mahdollistaa muodostelman joustavan liikehtimisen. Kaukolaukaisumiinojen raivaukseen on erikoisesti varauduttava lentokoneiden pystyessä näillä nopeasti ja yllättäen suorittamaan miinoituksia koko saaristoalueen syvyydessä.

Erilaisella sulutuskalustolla, puomi- ja verkkoesteillä sekä alusupotuksilla, voidaan kapeita saaristoväyliä sulkea helposti pienelläkin materiaalmäärällä. Rannikkojoukkojen tulella estetään näiden raivaaminen ja sivusta-asemista tuhotaan niiden pysäyttämä vihollinen.

Mahdollisuus tuhota havaittu sukellusvene syvyyspommeilla lisääntyy oleellisesti sen johdosta, että maalin liikkumismahdollisuus syvyyssuunnassa on varsin rajoitettua. Veneen tuhoamiseksi vaarannettava kuutiola pienenee näin ollen huomattavasti, joten suotuisaan tulokseen voidaan päästä vähäisemmällä pommimäärällä. Läheisen pohjan ja pinnan vaikutus paineaaltojen heijastumiseen ja leviämiseen voi myös lisätä syvyyspommin tehoa.

Savutuksilla voidaan saariston vaikeakulkuisilla vesialueilla tehokkaasti häiritä vastustajan merenkulullista varmuutta, hidastuttaa sen liikehtimistä ja aiheuttaa karilleajoja ja vaurioita.

Saarten omille operaatioille antamaa näkösuojaa täydennetään helposti savu-verhojen avulla aukkopaikoissa. Irtaannuttaessa vihollisvoimista voi savutus estää vastustajan takaa-ajoaikkeit karikkaisilla vesillä. Rannikkojoukkojen taistelun tukeminen alusten toimesta vihollista sokaisevin tai puolustusasemien suojasavutuksin tulee usein kyseeseen. Maasto voi myös estää alusta laskemasta savuverhoa haluttuun suuntaan, mutta toisaalta se mahdollistaa rannikkojoukkojen savutustuen laivastoyksiköille.

Saaristotukikohtien ja naamiointipaikoilla olevien alusten suojauksessa lentojoukkojen hyökkäyksiltä muodostavat savutukset tärkeän osan. Näitä tehtäviä varten tarvitsee laivasto omia savutusedelmiä.

Vaikka saaristo tarjoaa sukellusveneille hyvät mahdollisuudet huomaamattomaan liikkumiseen ja tehokkaaseen piiloutumiseen, ovat ne havaituiksi tultuaan erityisen alttiita syvyyspommeille.

Vaikeakulkuisilla saaristoalueilla toteutettavat savutuksilla voidaan häiritä vastustajan toimintaa huomattavasti. Rannikkojoukot ja laivastoyksiköt voivat tukea savutuksilla myös toistensa taistelua.

© Puolustusvoimat

Miinanraivaustoiminta on saaristo-oloissa haasteellista, mutta miinoitteiden estevaikutuksen vuoksi erittäin tärkeää. Kevyt kalusto on tälläkin alalla tarkoituksenmukaista.

5. Maihinnousuerikoiskalusto saaristo-olosuhteissamme.

Viime sodan aikana kehitetty maihinnousuerikoiskalusto on erittäin saaristokelpoista. Pienen syväyksensä ansiosta nämä alukset voivat hyvin liikkua väylättömillä vesillä ja vähemmän tunnetuilla alueilla. Erikoinen keularakenne mahdollistaa joukkojen ja raskaankin kaluston nopean purkamisen matalille ja laiturittomille rannoille. Maihinnousutukialukset voivat seurata joukkoja vaikeakulkuisessa saaristossa, missä muiden sotalaivojen liikkumiskyky on rajoitettu tai mahdoton, ja antavat tehokkaan tulituen suorasuuntauksella maihinnousuhetkellä sekä välittömänä saattona sen jälkeen. Niiden tykistön ja rakettiaseiden tuliteho on suuri ja kranaatinheitinaseistus erittäin sopiva juuri saariston maastosuhteissa käytettäväksi. Maihinnousuilmatorjuntalaitvat ovat liikuntakyvyltään parhaita ilmatorjuntapatteristoja saaristossa.

Maihinnousuerikoiskalustoa käyttäen voi hyökkääjä saaristossa laajentaa operaationsa vahvasti puolustettujen väylien sivustoille aikaisemmin kulkukelvottomana pidetyille alueille ja kiertää rannikkojoukkojen puolustuskeskukset päästäkseen niihin käsiksi selustasta käsin. Taistelualue saaristossa näin ollen laajenee, ja puolustajan on varauduttava torjuntaan entistä leveämmällä rintamalla. Tästä on seurauksena lisäjoukkojen tarve.

Joukkoja ja aseita ei ole kuitenkaan rajattomasti käytettävissä siroteltaviksi laajoille saaristoalueille ja siten tiiviin ja syvän puolustusaseman luomiseksi koko rintaman leveydelle. Puolustus on pakko keskittää pääsuuntiin, joten

Maihinnousuerikoiskalusto mahdollistaa joukkojen joustavan liikkutun. Se on tarpeellista niin hyökkääjälle kuin puolustajallekin.

toisarvoisemmat sivustat jäävät heikon miehityksen ja vahvojen reservien varaan. Tämä, samoin kuin tehokas viivytystaistelu ja vastahyökkäykset saaristo-olosuhteissa edellyttävät rannikkojoukkojen liikuntakyvyn lisäämistä. Maihinnousuerikoiskaluston tapaiset kuljetusyksiköt soveltuvat parhaiten tähän tehtävään.

Laivaston tulee pystyä keskittämään vahva tukivoima rannikkojoukoille myös vaikeakulkuisilla alueilla. Maihinnousutukialukset voivat hyökkäyksellisen toiminnan tulituen lisäksi tehokkaasti suorittaa tämän tehtävän merenkulullisesti epäedullisessa maastossakin. Saarten suojaa hyväksi käyttäen ne pystyvät taisteluun itseään vahvempiakin vihollisaluksia vastaan ja voivat sitkeästi puolustaa saaristomaastoa valmistelluista tuliasemista tai tilapäisesti tulisuojaan naamioituneena.

Pienemmät maihinnousu- ja tukialukset ovat käyttökelpoisinta saaristotaistelukalustoa myös Sisä-Suomen järviolueella. Niiden pieni syväys sallii vapaan liiketiminisen näillä matalilla vesialueilla ja nykyaikainen aseistus antaa maataisteluissa tarpeellisen suuren tulitehon. Tällaisen kevyen kaluston kuljetus vesistöstä toiseen on suoritettavissa rautateitse ja hyvien tieolojen vallitessa maanteitsekin. Saaristo-olosuhteet tekevät maihinnousuerikoiskaluston yhtä tarpeelliseksi puolustajalle kuin hyökkääjällekin.

6. Raketti laivastoaseena saaristossa.

Kommandohyökkäysten eräänä kokemuksena havaittiin sellaisen aseenn tarpeellisuus, millä maihinnousujoukoille voidaan antaa tehokasta tulitukea sen jälkeen, kun laivatykistön on varmuussyistä siirrettävä tulensa sisemmäksi rantaviivalta. Tätä tarkoitusta varten aseistettiin ensin maihinnousutukiveineitä ja sittemmin panssarivaunujen maihinnousulaivoja raketeilla. Näillä oli hyvä menestys maihinnousutaisteluissa perustuen niiden arvo taktillisen kuolion peittämiseen. Ne toimivat lähellä rantaa raivaamattomilla vesillä, jonne suuremmat alukset eivät voineet tunkeutua ja pitivät puolustajan matalana viimeisinä kalliina minuutteina ennen maihinnousuhetkeä.

Etenemisen tapahtuessa liikkuvassa saaristosodassa saarelta toiselle portaittain joudutaan suorittamaan lukuisia pienempiä tai suurempia maihinnousuja, joissa raketeilla varustetut tukialukset ovat tulitukena erinomaisia. Niitä voidaan käyttää myös maihinnousun torjunnassa sivustasaarten suojasta ja ovat ne sopivilla ammuksilla ja ammuntalaitteilla varustettuina soveliaita käymään myös puolustustaistelua saaristoon varustetuissa asemissa.

Paitsi näitä suhteellisen hitaita aluksia, on saaristotaisteluja varten keveiden tykistöalusten tulivoimaa pyrittävä lisäämään rakettiasein. Kun raketissa lisäksi hyvin voidaan käyttää suunnattua räjähdysvaikutusta, saadaan näidenkin alusten tuli tehoamaan myös panssaroituihin maaleihin. Tällaiset nopeat iskukykyiset yksiköt pääsevät saaristossa helposti otolliseen tuliylläkköön tehokkailta etäisyyksiltä maaston näkösuojaa hyväkseen käyttäen.

Pienellä valtiolla on aina taloudellisia vaikeuksia erikoisalusten hankinnassa. Raketin suurena etuna on ammuntilaitteiden yksinkertaisuus ja keveys. Sen tilapäinen käyttö erilaisten sotalaivatyyppien aseistuksen vahvistuksena on helposti toteutettavissa. Varatut aluksetkin voidaan aseistaa raketein suu-remmitta vaikeuksitta. Täten saadaan tulivoimaisia taisteluyksiköjä, joiden muita heikkouksia voidaan saaristotaisteluissa eliminoida maaston taitavalla hyväksikäytöllä.

Vasta tulevaisuus näyttää, missä määrin raketti syrjäyttää tykistön raskaampien sotalaivojen aseistuksena, mutta nimenomaan saaristo-olosuhteissa, missä kantomatkan merkitys on pienempi kuin avomerellä ja maa-ammunnat vaativat usein kaarevaa lentorataa, on raketeilla omat etunsa tässäkin suhteessa.

Raketin etuina laivaston saaristoaseena on:

- keveys, joka mahdollistaa voimakkaan aseistuksen matalakulkuisissa aluksissa,
- yksinkertaiset ammuntilaitteet, joiden ansiosta toisarvoisista aluksista voidaan saada saaristossa käyttökelpoisia tulivoimaisia yksiköjä ja
- suuri tulivoima, jota tarvitaan maihinnousun torjunnassa ja maa-amunnassa.

Saaristomaasto mahdollistaa rakettiaseen käytön tehokkaalta ampumamatkalta, joten sen suurella tulivoimalla voidaan tasoittaa vastustajan tykistöllistä ylivoimaa. Jalkaväen tukena maihinnousutaisteluissa pitävät eräät tarkkailijat Tyynenmeren alueella saatujen kokemusten perusteella kuitenkin kranaatinheitinaluksia tehokkaampina kuin rakettialuksia.

7. Saariston vaikutus tutkan käyttöön.

Tutka on suuresti muuttanut laivaston avomeritaktiikkaa. Sen ansiosta on mahdollista käyttää yölläkin sellaista marssiryhmitystä, josta suoraan voidaan eri alustyyppien aseet saada samanaikaiseen vaikutukseen. Hyökkäys on suoritettavissa nopeasti, koska taistelu voidaan aloittaa pitkiltä etäisyyksiltä ja suorittaa suurimmalla vauhdilla ilman yhteentörmäysvaaraa. Aluksen vaikutuskyky on täten lisääntynyt ja päästään erinomaiseen asekeskitykseen, jollaiseen aikaisemmin ei ollut mahdollisuuksia.

Nämä tutkan edut ovat johtuneet ylivoiman merkityksen suureen arvoistamiseen. Sotakokemukset kuitenkin osoittavat, ettei tutka suinkaan estä lukumääräisesti heikomman toimintamahdollisuuksia, vaan että laadullinen ylivoima on tullut numerollista tärkeämmäksi. Esimerkkeinä tästä mainittakoon Syrtilahden (22.11.1942) ja Karhusaaren taistelut (31.12.1942)¹³.

13. Saksan laivaston taisteluristeilijä Scharnhorst upposi Barentsinmerellä 28.–31. joulukuuta 1942 käydyssä taistelussa. Kuninkaallisen laivaston tutkalla varustetut risteilijät yllättivät Murmanskiin edennyttä saattuetta häiritsemään lähteneen Scharnhorstin pimeällä merellä ja ne pystyivät vaurioittamaan sitä pahoin tulenjohtoon apuvälineenä käytettyjen tutkien vuoksi. Scharnhorst upposi lopulta useiden torpedojen aiheuttamiin vaurioihin. (toim. huom.)

Tutkan merkitystä saaristotaisteluissa on arvosteltava olosuhteet huomioon ottaen. Saaristossa maasto estää hyökkääjää käyttämästä sellaista leveää marssi- ja taisteluryhmitystä, johon tutka on johtanut avomerellä ja josta kaikkien aseiden samanaikainen keskittäminen on mahdollista. Vaikeat merenkululliset olosuhteet rajoittavat nopeuden ja maastoesteet suuren taisteluetaisyyden hyväksikäyttöä.

Erikoisesti vaikeutuu tutkan käyttö saaristossa maaston aiheuttamien häiriötekijöiden takia. Tyynenmeren sota antaa tässä suhteessa runsaita kokemuksia. Savosaaren taistelussa (8/9.7.1942)¹⁴ pystyi japanilainen laivasto-osasto rantaa pitkin kulkemaan 10-16 km leveän Savosalmen läpi huomaamatta, vaikka amerikkalaiset hävittäjät suorittivat varmistuspalvelusta salmessa tutkillaan. Tassafarongan taistelussa (30.11.1942)¹⁵ amerikkalaiset valvonta- ja tulenjohtotutkista sekä omatunnuslaitteista huolimatta eivät voineet eroittaa mistä aluksista on kysymys, kun kahdeksan japanilaista hävittäjää yritti tunkeutua rantaa pitkin varmistavan laivasto-osaston ohi. Amerikkalaiset hävittäjät ampuivat torpedonsa tutkamittauksella ja risteilijät avasivat tulensa näiden leikatessa maaliviivan. Kun maalit tulituksen aikana katosivat näkyvistä, luulivat amerikkalaiset niiden uponneen. Japanilaiset hävittäjät, joilla itsellään ei ollut tutkia, suorittivat kuitenkin yllättäen menestyksellisen torpedosyöksyn risteilijäosastoa vastaan. Samantapaisia kokemuksia antavat Kulalahden ja Vella la Vellan¹⁶ taistelut sekä jo aikaisemmin mainittu Surigaosalmen taistelu osoittaen selvästi, että tutkalla on vaikeata eroittaa aluksia, joilla on maasto taustanaan.

Meikäläisessä erittäin rikkonaisessa saaristomaastossa aiheuttavat taustasaarten lisäksi myös tutkausmatkalla olevat luodot ja karikot runsaasti häiritseviä heijastuksia. Vaikka tutka suosii yleensä taktillisesti offensiivista puolta, on saaristo-olosuhteissamme puolustajalla parempi mahdollisuus maaston hyväksikäyttöön tässäkin suhteessa.

Edellyttäen, että tulevaisuudessa tutkakalusto on samalla kehitystasolla molemmilla puolilla, voidaan päätellä vastakeinojen suhteen maantieteellisten, topografisten ja ilmastollisten seikkojen tulevan yhä merkityksellisemmiksi. Taistelun huolellinen suunnittelu ja taitava johtaminen käyttäen hyväksi maaston erikoisolosuhteita lisää tässäkin suhteessa saariston puolustajan mahdollisuuksia ylivoimaisen hyökkääjän torjumisessa.

-
14. Guadalcanalin luoteisrannikon tuntumassa sijainneen Savon saaren edustalla käydyssä taistelussa japanilainen alusosasto yllätti liittoutuneiden laivastovoimat pimeyden turvin. Japanilaiset upottivat torpedoin ja tykistön tulella neljä risteilijää sekä vaurioittivat kahta hävittäjää (toim. huom.)
 15. Tassafarongan taistelu käytiin niin ikään Savon saaren alueella Yhdysvaltojen ja Japanin laivaston välillä. Yhdysvaltalainen viidestä risteilijästä ja neljästä hävittäjästä koostunut osasto tuhosi tutkahavainnon avulla suoritettussa torpedoammunnassa japanilaishävittäjän. Guadalcanalin huoltokuljetuksia toteuttaneet japanilaisaluukset upottivat yhden amerikkalaisen risteilijän ja vaurioittivat kolmea. Taistelun seurauksena japanilaiset eivät kuitenkaan enää kyenneet huoltamaan Guadalcanalilla taistelevia joukkoja vaarattomasti (toim. huom.)
 16. Yhdysvaltalaiset ja japanilaiset pintataisteluosastot kävivät useita taisteluja Uuden Georgian saaren alueella vuoden 1943 aikana. Uuden Georgian saaren koillispuolella sijainneen Kula-lahden taistelut käytiin heinäkuussa ja Vella Lavellan taistelu lokakuussa 1943 (toim. huom.).

Tutkan avulla voi lentokone löytää aluksen avomereltä pimeässäkin, mutta saaristossa on siitä tässäkin mielessä sängen pieni hyöty. Lentohyökkäyksen torjuntamahdollisuudet ovat sitä vastoin lisääntyneet suuresti.

Merenkululle huonolla näkyvyydellä saaristossa on tutkasta suuri hyöty. Sen avulla saadaan saaret ja lähietäisyyksiltä väyläviitatkin näkyviin sekä samalla mitatuksi etäisyys näihin. Varustamalla purjehdusmerkit ja linjataulut sopivilla heijastimilla saadaan nekin erottumaan maastosta. Tutka lisää siten huomattavasti alusten liikuntamahdollisuuksia saaristo-olosuhteissa.

D. TALVIOLOSUHTEIDEN VAIKUTUS LAIVASTON SAARISTOTOIMINTAAN.

Talviolosuhteet vaikeuttavat laivaston toimintaa monessa suhteessa. Lämpötilan aleneminen aiheuttaa jo roiskeveden jäätyksen, mistä aseiden käytölle voi olla tuntuvaa haittaa. Jääkelin aikana estyy eräiden aseiden käyttö kokonaan. Jäät pienentävät liikuntavapautta ja keskeyttävät etenkin kevyempien alusten toimintakauden pitkäksi ajaksi. Myöhäisyyksillä ja talvisin ovat tavallisesti ankarimmat myrskyt, jotka tosin haittaavat saaristotoimintaa vähemmän kuin avomerellä liikkumista. Näkyvyysuhteet vaihtelevat talvikautena jyrkemmin kuin muina vuodenaikoina, ja maalla muodostuva sumu työntäytyy rannikolle haitaten suuresti merenkulkua saaristossa. Jääkelillä myös laivojen jäljet näkyvät helpottaen lentotiedustelua. Maisemien muuttuminen saaristossa vaikeuttaa navigeerausta ja lentokoneiden orientointia.

Talviolosuhteet sotivat alusten saaristokäyttöisyyttä vastaan. Kevyet matalakulkuiset laivat ovat huonoja liikkumaan jäissä. Puurunkoiset on pakko telakoida jo jäätyksen alkuvaiheessa. Maihinnousuerikoiskaluston tapaiset lauttamaiset alukset eivät lainkaan pysty kulkemaan jääkelillä. Keskikokoisten alusten konevoiman tarve tulee suuremmaksi ja laidoitusta on vahvennettava, mikä lisää aluksen painoa ja syväystä. Panssaroidut alukset eivät kaipa vahvistusta, mutta keulan muotoon on niissäkin kiinnitettävä huomiota.

Erikoisesti on saaristotoimintaa tarkasteltaessa kiinnitettävä huomiota siihen suureen aikaeroon, joka vallitsee mantereen satamien ja uloimman saaristoalueen jäätyksen välillä. Normaalitalvina jäätyminen alkaa Vaasan seudulla jo marraskuun 10 p:n vaiheilla, Merenkurkun ulomman saariston jäätyessä vasta helmikuun alussa eli kolme kuukautta myöhemmin. Jään taantuessa on aikaero vastaavasti yli kuukauden suuruinen.

Saaristomeren alueella alkaa jäätyminen mantereen lahdissa normaalisesti jo marras-joulukuun vaihteessa. Kuintojää ulottuu Lohmin seudulle joulukuun puolivälin jälkeen ja Utöhön sekä Eckerön lounaiskärkeen helmikuun 10 p:n paikkeilla. Jäätymisintervalli on siis lähes 2½ kuukautta. Jään taantuessa on aikaero Eckerön – Turun välillä noin 20 vrk. Eckerössä on siis sulakelikausi normaalitalvina 3 kk ja Lohmissa 1½ kk pitempi kuin Turussa.

Lisäksi on huomioon otettava, että Ahvenanmerellä normaalitalvinakin on yhteenjäätynyttä ajo- ja ahtojäätä vain alle kahden kk:n aikana. Sydäntalvi, joka kestää normaalisesti helmikuun lopulta maaliskuun loppuun, ulottuu Ahvenanmerelle keskimäärin vain joka toinen vuosi, ja erittäin leutoina talvina ei tällä alueella muodostu lainkaan kiintojäättä.

Laivaston pitää pystyä tukemaan rannikkojoukkoja saariston puolustamisessa myös näinä vaihekausina, jolloin meri ja ulompi osa saaristoa on avoinna, mutta sisällä olevat tukikohdat jäässä. Erittäin vaaralliseksi muodostuu Ahvenanmaan tilanne sen johdosta, että siellä ei saa olla puolustusjoukkoja eikä –laitteita. Etenkin keväisin on Itämeren suunnasta mahdollista nousta sinne maihin yllättäen Saaristomeren jäätilanteen estäessä vielä laivastomme nopean toiminnan tähän suuntaan.

Laivastomme suhteen on siis huomattava, että sen täytyy omata riittävästi myös jäissäkulkuun kelvollisia aluksia. Sen tukeutuminen on järjestettävä siten, että kevyemmätkin alukset pystyvät toimimaan mahdollisimman myöhään syksyllä ja aikaiseen keväällä. Tämä seikka puolustaa monien jo edellä esitettyjen perusteiden lisäksi tukikohtien sijoittamista mantereen satamista ulommas saaristoalueelle. Lisäksi hajoitettu talvisijoitus on välttämätön ilmavaaran takia. Jäänsärkijöiden merkitys laivaston talvitoiminnalle on ensiarvoinen, joten niitä ei saa avoveden aikana asettaa uhanalaisiin tehtäviin. Ne olisi suunniteltava siten, että riittävä aseistaminen, etenkin ilmatorjunta-aseistuksen sijoittaminen, on mahdollista. Aseiden talvikäyttöön on kiinnitettävä myös riittävästi huomiota. Jäätilanteen kehityksen jatkuva seuraaminen ja odotettavissa olevien muutosten tiedoittaminen joukoille on välttämätöntä.

IV. LAIVASTON YHTEISTOIMINTA MUIDEN ASELAJIEN KANSSA SAARISTOTAISTELUISSA.

Samalla tavoin kuin luonto liittää toisiinsa maan ja veden vuorovaikutuksen saaristossa, tulee myös eri aselajien toiminnan täällä yhdistyä kokonaisuudeksi. Saaristo-olosuhteissa on laivastolla hyvä mahdollisuus läheiseen yhteistoimintaan erikoisesti rannikkojoukkojen ja ilmavoimien kanssa.

A. YHTEISTOIMINTA RANNIKKOJOUKKOJEN KANSSA.

Läheisimmäksi muodostuu yhteistoiminta rannikkojoukkojen kanssa. Suojaamalla laivaston tukialueet ja saaristo- sekä meriväylät rannikkojoukot jo sinänsä lisäävät laivaston operatiivapautta. Taisteltaessa itse saaristoalueella tulee näiden sisaraselajien yhteistoiminnan olla mitä kiinteimmän.

Tämän tutkielman puitteissa ei ole asian laajuuteen katsoen mahdollista yksityiskohtaisesti tarkastella yhteistoiminnan suoritustapoja. Sen sijaan on tyydyttävä lyhyeen katsaukseen yhteistoimintamuotojen ja johtosuhteiden järjestelyn selvittämiseksi. Laivaston saaristotaistelutehtäviä aikaisemmin määriteltäessä on osin jo viitattukin yhteistoimintatehtäviin.

1. Yhteistoimintamuodot.

Tiedustelu ja varmistus, jota laivaston keveät yksiköt ja sukellusveneet suorittavat ulkomerellä sekä saariston edustalla palvelee yhtä hyvin rannikkojoukkoja kuin laivastoakin. Siten paljastetaan ajoissa vihollisen lähestymisaikeet, hyökkäyksen suunta ja laatu. Tämä helpottaa hälytysvalmiutta ja puolustuksen keskittämistä ajoissa oikealle alueelle. Rannikkojoukot tehostavat ulkovartiointia valvontatutkillaan ja hoitavat lähivarmistuksen merivartioasemillaan ja liikkuvilla lähivartioelimillään.

Taisteltaessa saariston sisällä laivasto jatkaa kaukotiedusteluaan. Rannikkojoukot lähettävät lisäksi tiedustelupartioita vihollisen hallussa oleville saarille ja luodoille joko omin kulkuvälineinensä tai laivaston keveiden voimien ja sukellusveneidien kuljettamina. Saaristorintaman lähivarmistus suoritetaan yleensä rannikkojoukkojen omasta toimesta, mutta voidaan sen tehostamiseksi määrätä myös tehtäviä laivaston osille tai alistaa keveitä yksiköitä rannikkoyhtymälle. Lähitiedustelu kuuluu myös rannikkojoukoille. Tähystysalueensa ulkopuolella suorittavat ne tehtävänsä tiedusteluvenejoukkueillaan. Laivasto tehostaa kuitenkin tiedustelua ainakin omalta kannaltaan tärkeillä suunnilla kevein voiminsa, joita voidaan myös osoittaa rannikkoyhtymälle tätä tehtävää varten. Molempien aselajien kannalta on yhteistoimin suunniteltu ja järjestetty tiedustelu sekä varmistus edullisin ja tehokkain.

Tykistöyhteistoiminta on ehkä monipuolisinta. Laivatykistö suorittaa yhteistoiminnassa rannikkotykistön kanssa sekä meri- että maa-ammuntaa. Lisäksi se antaa yksinkin tulitukea rannikkojoukoille ja rannikkotykistö vastaavasti muille laivastovoimille.

Puolustajalla torjuessaan saaristoon tunkeutuvaa hyökkääjää on etuna mahdollisuus keskittää sekä laivaston että rannikkotykistön tuli vihollisen laivastoa vastaan. Yhteistoimin tai jomman kumman toimesta tuetaan myös keveiden laivastovoimien offensiivisia syökyjä. Viivytystaistelussa saaristossa antaa etupäässä laivatykistö tulituen jälkijoukoille. Viivyttäminen tulella välimaastossa sekä tulituki viivytys- ja puolustusasemissa taisteleville joukoille tapahtuu rannikkotykistön ja tykistöalusten yhteistoimin.

Saaristohyökkäyksessä järjestetään tulituki myös yhteistoimin, mutta mitä nopeammin ja syvemmälle eteneminen tapahtuu, sitä vaikeammaksi voi käydä rannikkotykistölle hyökkäävien joukkojen seuraaminen ja tukeminen, joka näin ollen siirtyy pääasiassa laivatykistön tehtäväksi. Välittömästi maihinnousua edeltävä suorasuuntaustuli rantaviivan puolustuslaitteiden ja -joukkojen tuhoamiseksi tai lamauttamiseksi lankeaa useimmiten yksinomaan laivaston kevyempien tykistöalusten ja erikoisesti tykistöllä, rakeilla ja kranaatinheittimillä aseistettujen maihinnousutukialusten tehtäväksi. Nämä myös toimivat tulitukena välittömässä saatossa joukkojen jatkaessa etenemistään rantaviivalta saarikohteen valtaamiseksi.

© SA- Kuva

Rannikojoukkojen ilmatorjunnalla on merkittävä osansa laivastoyksiköiden suojaamisessa.

Molemmipuolista yhteistoimintaa esiintyy paitsi tulen muodossa myös tulenjohtossa, mittauksessa, taisteluvalaisussa ja savutustehtävissä. Kummankin aselajin on saaristotaisteluissa jatkuvasti oltava valmiina sekä autamaan toista näillä aloilla että käyttämään naapuriaselajin apua hyväkseen.

Ilmatorjuntatukea antavat rannikkojoukot erikoisesti laivaston tukikohdille ja tilapäisille tukeutumisaikoihin, mutta myös niiden kantopäin liikkuville ja taisteleville laivastoyksiköille. Alukset suojaavat lähinnä rannikkojoukkojen kuljetuksia lentohyökkäyksiltä. Hyökkäysjoukkojen ja vallatun alueen ilmatorjunta jää usein myös pääasiassa alusten tehtäväksi niin kauaksi aikaa, kunnes joukkojen omat yksiköt saadaan kuljetetuksi ja ryhmitetyksi. Sekä rannikkojoukot että alukset osallistuvat myös ilmaluotaukseen täydentäen lentojoukkojen verkkoa.

Merisulutukset saaristossa tulee suunnitella ja toteuttaa laivaston ja rannikkojoukkojen yhteistoimin, jotta ne parhaiten saataisiin palvelemaan kummankin taistelutehtäviä. Merimiinoitukset suoritetaan etupäässä laivaston toimesta. Rannikkoyhtymät rakentavat meripioneereillaan rantavesiin sulutuksia rantamiinoin ja maihinnousuestein. Näihin miinoituksiin voivat laivaston yksiköt osallistua, mutta on ne suoritettava rannikkojoukkojen suunnitelman puitteissa, jotta ne liittyisivät kiinteästi rantaviivan sisäpuolisiin sulutuksiin. Väyläesteet rakennetaan useimmiten rannikkoyhtymän toimesta, mutta suunnitelmassa tulee ottaa huomioon omien laivastovoimien väylätarve.

Rannikkojoukot suojaavat tulellaan saaristoalueella sekä sen edustalla olevia merimiinoituksia estäen vastustajan raivaustoiminnan, ja niiden tähyystasemat täydentävät ilmaluotaukset lentokonemiinoitusten valvonnassa.

Väyläpalveluksen hoitavat rannikkojoukot suurelta osalta. Väyliin kohdistuvista merenkulullisista toimenpiteistä kuuluvat niille pääasiassa väylien kunnossapito, valaisun hoitaminen, sekä poistamistyöt. Uusien väylien tutkiminen, merkitseminen ja valaisu suoritetaan yleensä laivaston tai merivoimien toimesta erikoismuodostelmia käyttäen. Nämä myös järjestävät suuremmat ankkuripaikkojen tutkimustyöt. Laivaston yksiköt suorittavat myös itse pienempiä väylä- ja ankkuripaikkatutkimuksia sekä merkitsevät ja valaisevat tilapäisväyliä.

Liikenteen ohjaus ja valvonta tapahtuu rannikkoyhtymän ja laivaston yhteistoimin. Saatto-osasto huolehtii toimintasuunnissaan kauppamerenkulun ohjaamisesta määrättyille väylille, mutta muualla tämä jää luotsi- ja merivartiokomppanioiden tehtäväksi. Rannikkoyhtymä yleensä valvoo liikennemääräysten noudattamista alueellaan. Väylien sulkeminen ja liikenteen ohjaaminen turvalliselle tielle suoritetaan sen toimesta, joka vaarannoksen on todennut, mutta jää varoitus ja valvonta tässä suhteessa useimmin rannikkojoukkojen tehtäväksi.

Väyliä turvallisena pitoon osallistuvat myös molemmat aselajit. Miinatähtystys on useimmiten helpointa järjestää rannikkojoukkojen toimesta yhdistäen muita valvontatehtäviä tähtystysasemille. Lentokonemiinoituksille arimmissa kohdissa voi laivasto tarvittaessa täydentää tätä tähtystysverkostoa. Miinanetsintää ja raivausta suorittavat saaristossa laivaston raivausmuodostelmien ohella myös meripioneerit. Nämä huolehtivat yleensä vain paikallisista väylästä yhtymän alueella lähinnä sen oman liikenteen, mutta pääväylien osilla myös kauppamerenkulun turvaamiseksi. Suunnitelmallista raivauspalvelusta varten on läheinen yhteistoiminta tarpeen ja useimmiten johtaakin laivasto keskitetysti koko raivaustoimintaa.

Merikuljetukset saaristoalueella suoritetaan pienissä puitteissa rannikkojoukkojen omien kuljetusmuodostelmien avulla ja tarvittaessa laivaston suojaamana. Suuremmat joukko- ja materiaalikuljetukset suoritetaan ja suojataan laivaston toimesta rannikkojoukkojen osallistuessa suojaamistehtävään mahdollisuuksiensa rajoissa.

Viestiyhteydet ovat tehokkaan yhteistoiminnan perusedellytys. Rannikkojoukot rakentavat yleensä laivaston tarvitsemat puhelinyhteydet tukikohtiin ja ankkuripaikoille. Laivastovoimien tulee voida liittyä puhelinverkostoon koko saaristoalueella. Rannikkoyhtymä perustaa tarvittavat lähiradiopuhelinasemat laivaston päätoimintasuuntiin, jotta puhelinyhteys liikkuviin voimiin saataisiin jatkuvaksi.

Laivaston ja rannikkojoukkojen yhteistyö on saaristotoiminnassa kiinteää. Saarien tiedustelu on yksi rannikkojoukkojen monista tehtävistä

Laivastolla ja sen osastoilla on omat radioverkkonsa, mutta voivat ne aina tarpeen vaatiessa liittyä rannikkoyhtymien verkkoon. Saaristotaisteluissa on jatkuva yhteys taattava yhteistoiminnassa olevien rannikkoyhtymien ja laivastoyksiköiden välillä. Komentoyhteyksien lisäksi on erikoista huomiota kiinnitettävä tykistöyhteistoiminnan vaatimiin yhteyksiin.

2. Johtosuhteiden järjestely.

Johtosuhteiden asiallinen järjestely on yhteistoiminnan onnistumiselle tärkeä seikka. Suurusuuntaisissa sotatoimissa toimivat rannikkoyhtymät ja laivastovoimat yleensä rinnan merivoimien komentajan johdossa. Saaristotaistelujen luonne vaatii kuitenkin yhteistoiminnan tehostamiseksi usein alistamista puoleen ja toiseen.

Operatiivisia laivastovoimia ei yleensä alisteta rannikkoyhtymille, vaan määrätään tukemaan näitä, jotta ne ovat irroitettavissa tarvittaessa tehtäviin avomerellä tai muissa suunnissa. Paikalliset laivastovoimat, mikäli sellaisia on, sen sijaan tavallisesti alistetaan rannikkoyhtymille.

Suurempia merikuljetuksia suoritettaessa alistetaan joukot kuljetuksen ajaksi laivastolle. Pienemmissä kuljetuksissa voidaan laivaston osia alistaa myös rannikkoyhtymille. Mikäli sotatoimien tukeminen on suoritettavissa yksinomaan tai pääasiassa laivastovoimilla ja lentoyhtymillä, tulee rannikkoyhtymien alistaminen laivaston johdolle kyseeseen. Linnoittamattoman saariston osan rintamavastuu voidaan myös antaa laivastolle, jolle tällöin alistetaan rannikkoyhtymä. Kun tällainen alue tulee vahvemmin miehityksi ja välttämättömät linnoitustyöt suoritetuksi, siirtyy vastuu rannikkoyhtymälle, jota laivastovoimat tukevat.

Pienissä puitteissa alistaminen määrättyä tehtävää varten tulee molemmin puolin usein esille. Esimerkiksi jonkin saaren valtauksessa laivasto normaalisesti tukee rannikkoyhtymä, mutta näille voidaan myös osoittaa tai alistaa laivastoyksikköjä tämän tehtävän ajaksi. Kauempana sijaitsevan kohteen valtaamista, jota rannikkotykistö ei tehokkaasti yllä tukemaan voi taasen laivasto johtaa. Liikkuvan varmistuksen tehostamiseksi tulee usein kyseeseen kevyen laivastoyksikön alistaminen yhtymälle, kun taas raivaustoiminnan keskitettyä johtoa varten meripioneerien operatiivinen alistaminen laivastolle on varsin tavallista.

Johdon järjestelyssä on päästävä suureen joustavuuteen ja tarpeelliset alistamiset puoleen tai toiseen on suoritettava ennakkoluulottomasti. Saaristotaisteluissa rannikkoyhtymien ja laivastovoimien keskinäinen alistussuhde riippuu siitä, kummalla aselajilla suoritettavassa sotatoimessa on päätehtävä. Rinnakkaisaselajin hyvä tuntemus ja sen mahdollisuuksien ja toimintatapojen ymmärtäminen ovat ensiarvoisia tekijöitä johdon joustavaa järjestelyä silmällä pitäen. Yhteistä operaatiota johtavassa esikunnassa tulee olla yleisikuntakoulutuksen saanut edustaja naapuriaselajista ja yksiköissä riittävästi yhteisupseereita.

Rannikkotyökistön ja laivaston yhteistoimintaa voidaan toteuttaa myös tulenjohto- ja mittaustoiminnassa.

B. YHTEISTOIMINTA MAAVOIMIEN KANSSA.

Saaristotaisteluissa tulee yhteistoiminta maavoimien kanssa harvemmin kysymykseen, koska saaristoalueella yleensä toimivat rannikkosotatoimiyhitymät. Näiden vahvennuksena saattaa kuitenkin olla myös maavoimien muodostelmia ja mantereen reunustalla voi kenttäarmeijan yhtymillä olla rintamavastuu alueella, missä yhteistoiminta laivaston kanssa tulee kyseeseen. Sisävesien saaristoissa ei monesti liene lainkaan rannikkoyhtymiä, joten paikalliset laivastovoimat joutuvat kiinteään yhteistoimintaan maavoimien kanssa laajoillakin saaristoalueilla.

Periaatteessa tapahtuu yhteistoiminta maavoimien kanssa samalla tavoin kuin rannikkojoukkojen kanssa. Laivaston osien alistaminen tulee kuitenkin harvemmin kyseeseen yhteistoiminnan tapahtuessa pääasiassa kuljetusten ja tukemisen muodossa, ennen kaikkea tykistö-, raketti- ja krh.alusten tulitukena.

Suurmaihinnousun torjunnassa, johon kaikki aselajit osallistuvat saaristoalueellakin on keskitetty johto tarpeen. Mikäli torjuntaa johtaa rannikkoarmeijakunnan esikunta, järjestetään yhteistoiminta edellisen luvun tavoin. Jos torjuntaa varten on muodostettu erikoinen maihinnousun torjuntaesikunta, joka kokoonpanonsa puolesta on pätevä johtamaan kaikkia aselajeja, voidaan laivastonkin päävoimat alistaa tälle johtoportaalle.

C. YHTEISTOIMINTA LENTOJOUKKOJEN KANSSA.

Läheisten tukikohtien takia lentojoukoilla on paremmat edellytykset yhteistoimintaan laivaston kanssa saaristoalueella kuin avomerellä.

Merivoimille voidaan operatiivisesti alistaa lentolaivueita meritiedustelua, torpedohyökkäyksiä ja sukellusvenetorjuntaa varten. Näitä saattaa merivoimien komentaja osoittaa myös laivastolle välittömään yhteistoimintaan. Hävittäjä- ja pommituslennostoa johdetaan yleensä keskitetysti, joten niiden kanssa tulee kyseeseen etupäässä vain välillinen yhteistoiminta.

Yhteistoiminta laivaston ja lentojoukkojen kanssa saaristotaisteluissa käsittää samat muodot kuin avomerelläkin:

- Lentotiedustelun, jota tarvitaan myös välittömästi operaatioiden yhteydessä maaston suodessa näkösuojaa myös vastustajalle.
- Hävittäjäsuojan laivaston operaatioille, kauppamerenkululle ja merikuljetuksille.
- Yhteistoiminnan tykistöalusten kanssa yhteishyökkäyksinä pommi- ja torpedolennostoin, savutusten ja erikoisesti tulenjohton suhteen, jossa tarve saaristossa on huomattavasti suurempi kuin avomerellä.
- Yhteishyökkäykset torpedoalusten kanssa pommitus-, torpedo- ja savutuslennostoin, sekä samanaikaisesti hävittäjä- ja maataistelulennostolla vastustajan keveitä varmistusvoimia vastaan.
- Yhteistoiminnan sukellusvene-etsinnässä määrätyillä alueilla tai merimarssin varmistamiseksi.
- Lentojoukkojen miinoitustehtävät alueilla, minne laivastoyksikköjen on vaikea tunkeutua, erikoisesti vastustajan selustayhteyksillä.
- Maihinnousun torjunnassa edellä mainittujen tehtävien lisäksi hyökkäykset kuljetusaluksia, maihinnousualuksia ja joukkoja vastaan.

Suojaamistehtävät voidaan hyvin suorittaa välillisenkin yhteistoiminnan avulla, mutta monissa taistelutehtävissä, esim. moottoritorpedoveneiden ja pommi- sekä torpedolennoston yhteishyökkäyksissä olisi päästävä välittömään yhteistoimintaan. Johto tällöin on mtv-laivueen päälliköllä, joka määrää taustalla alkuasemissa kierteleville lento-osastoille maalit, hyökkäysajan ja -suunnat, sekä antaa savutuskoneille tehtävät.

V. LAIVASTOMME SAARISTOTAISTELUTOIMINNAN TEHOSTAMINEN.

A. LAIVASTON SAARISTOKÄYTTÖISYYDEN LISÄÄMINEN.

Taktiikka maaston mukaan ja väline olosuhteita varten, on sopiva iskulause saaristotoiminnalle, joka – ollakseen laivaston osalta tehokasta – edellyttää erikoisolosuhteiden vaatimuksia vastaavaa aluskalustoa ja aseistusta.

Saaristokäyttöisyys vaatii:

- suurta lukumäärää suhteellisen keveitä aluksia,
- sopivaisuutta liikuntasotaan vaikeakulkuisessa merimaastossa eli pientä syväystä ja hyvää ohjailtavuutta,

- soveltumista asemataisteluun eli mahdollisuutta sijoittaa ja naamioda alukset tuliasemiin maaston suojaan,
- suurta tulivoimaa
- tulen tehoa sekä meri-, maa- että ilmamaaleihin,
- suurta tulivalmiutta ja myös epäsuoraan sekä maa-ammuntaan soveliaita tulenjohtolaitteita ja keveidenkin alusten ainakin osittaista panssarointia.

Rannikopuolustuksemme merkitys on toisen maailmansodan jälkeen suuresti lisääntynyt. Nykyisessä sotilaspoliittisessa asemassamme ei meillä ole enää varaa kääntää selkäämme merelle, vaan päinvastoin on avoimin silmin seurattava sitä mullistavaa kehitystä, jonka kulunut sota aloitti maihinnoususotatoimien alalla.

Ennen – maamme ollessa kaupan suhteen 98-prosenttisesti saarivaltion asemassa – oli laivastomme päätehtävänä meriyhteyksien ylläpito. Sotilaspoliittisen asemamme muututtua voi päätehtäväksi tulevaisuudessa tulla maihinnousun torjunta. Saaristojen tärkeä merkitys maamme puolustukselle ja niiden voimasuhteita tasoittava luonne vaativat varautumista saaristotaistelutoimintaan, joka muodostuu tehokkaimmaksi, jos käytettävissä on erikoisolosuhteita varten rakennettu saaristolaivasto.

Yksinomaan saaristolaivastolla emme kuitenkaan voi täyttää kaikkia laivastollemme kuuluvia tehtäviä. Maihinnousun torjunta avoimilla rannikon osilla ja torjunnan ulottaminen suureen syvyyteen merelle päin sekä meriyhteyksien turvaaminen vaativat avomerikäyttöisestä aluskalustosta kokoonpantua operatiivista laivastoa. Kelirikko- ja talviolosuhteet edellyttävät myös lujarakenteisia jäissäkulkukykyisiä aluksia. Taloudelliset mahdollisuutemme eivät salli kahden erillisen laivaston luomista, joten ratkaisu on löydettävä näiden väliltä.

Olosuhteissamme täytyy operatiivisen laivaston pystyä myös tehokkaaseen saaristotoimintaan, joten sen aluksia suunniteltaessa on otettava huomioon myöskin saaristotaistelukelpoisuus, kuitenkin vasta toisella sijalla avomerikäytön asettamien vaatimusten jälkeen. Saariston tehokas puolustaminen edellyttää myös paikallisia saaristokäyttöisiä laivastovoimia. Näitä varten tuskin pystymme hankkimaan omaa aluskalustoa. Sen sijaan vanhentuneet, operatiivisen laivaston käyttöön soveltumattomat alukset voidaan siirtää niihin ja varustaa erikoisesti saaristotaisteluja varten. Tällaisen, mm. Ruotsissa käytetyn järjestelyn etuina mainittakoon:

- operatiivinen laivasto saadaan pysymään ajan vaatimusten tasalla ja
- vanhentuneet alukset eivät heti joudu romuksi, vaan
- niitä voidaan käyttää saaristossa korvaamalla heikkoudet maaston hyväksikäytöllä ja uusimalla aseistus osin saaristokäyttöisemmäksi.

Lisäkalustoa paikallisiin laivastovoimiin saadaan varatuista aluksista, joiden entistä tehokkaampi aseistaminen on mahdollista raketin ja krh:n avulla. Valtiovallan ohjaus olisi tarpeen, jotta rannikkoliikennöitsijät siirtyisivät aluskantaansa uusiessaan kaljaasityyppisistä taloudellisempaan maihinnousulautan tapaiseen malliin, joka sodan aikana paremmin soveltuisi taistelukäyttöön. Kuljetettavien aseiden, kuten krh:n ja it.tykkien taistelukäyttöön aluksissa ollessa tulee kiinnittää huomiota.

Kuitenkaan ei saaristolaivastokysymys tule vielä täten tyydyttävästi ratkaisuksi. Rannikkojoukkojen liikkuvuuden lisääminen ja välitön tehokas tukeminen sekä saaristorintaman laajentuminen väylättömille vaikeakulkuisille vesille vaatii erikoiskalustoa. Saaristolaivasto-osasto, jonka aluskanta käsittää miehistön ja kaluston kuljetusveneitä sekä –lauttoja ja tukivoima tykein, raketein ja kranaatinheittimin aseistettuja maihinnousutukiveneitä ja –laivoja sekä it.aluksia, on varsin tarpeellinen saaristomme tehokasta puolustamista silmällä pitäen. Puolustuksen aktiivisuuden lisäämiseksi voi osastoon lisäksi kuulua räjähdysveneitä, ohjattavia torpedoja ym. erikoisaseita.

Tämä osasto kuuluisi laivastoon, joka kouluttaisi sen tukivoiman saaristotaistelutehtäviin ja koko osaston amfibiotisteluihin yhteistoiminnassa rannikkojoukkojen kanssa. Sodan aikana osasto voitaisiin alistaa painopistesuunnan rannikkoyhtymälle sen liikkuvuuden lisäämiseksi ja paikallisen laivastovoiman vahventamiseksi, taikka sitä käytettäisiin laivaston tai rannikkojoukkojen komentajan johdossa erikoistehtäviin saaristotaisteluissa. Tilanteen vaatiessa olisi osasto pääosin helposti siirrettävissä myös Sisä-Suomen järviolueelle.

Laivaston käyttöön voidaan tarpeen tullen pakko-ottaa siviilialuksia. Tehokas aseistus ja oikeat toimintatavat tasapainottavat saaristotaisteluissa alusten mahdollisia puutteita.

B. TOIMENPITEET TUKEUTUMISEN, MERIKARTOITUKSEN JA VÄYLÄPALVELUKSEN SUHTEEN.

Laivaston tukeutumista varten on tutkittava Lounais-Suomen, Vaasan ja Suomenlahden saaristoissa sopivat tukikohta-alueet. Näille tulee suunnitella ja rakentaa kalliosuojat välttämättömine varastoineen ja korjauslaitteineen pienempiä aluksia varten sekä naamioimissyvennykset rantaviivan sisäpuolelle suuremmille laivoille. Varsinaisten tukikohtien lisäksi on tarpeen tutkia riittävästi eteentyönnettyjä tilapäisiä naamiointipaikkoja, jotta yksiköt voidaan sijoittaa edullisesti lähelle operaatioaluetta ja vaikeuttaa vihollisen tiedustelua sijoituspaikkoja vaihdellen. Näissä on myös suoritettava valmistelutyöt alusten sopeuttamiseksi täydellisesti maastoon.

Asemataisteluja varten on saaristoalueiden puolustussuunnitelman puitteissa määritettävä ne puolustus- ja viivytysasemat, joissa tulee kyseeseen kiinteän puolustuksen järjestäminen laivastovoimin. Tällaisilla alueilla on tiedusteltava ja valmisteltava tarkoitukseen soveltuville aluksille sijoituspaikat siten, että ne maaston suojaa hyväksi käyttäen huolellisesti naamioituina voivat käydä sitkeää puolustus- tai viivytystaistelua ylivoimaistakin hyökkääjää vastaan.

© SA-Kuva

Tarkat merikartat ovat saaristo-olosuhteissa edellytys joustavaan ja turvalliseen merenkulkuun ja tehokkaaseen tulitoimintaan

Merenmittausta saaristoalueillamme on tehostettava. Huomattavalla osalla saaristoamme merikortit vielä perustuvat vanhoihin epäluotettaviin mittauksiin. Uudemmissakin mittauksissa on laajoilla saaristoalueilla kiinnitetty vähemmän huomiota kauppamerenkulun kannalta toisarvoisiin suuntiin, jotka erikoisalusten takia kuitenkin voivat muodostua sotilaallisesti tärkeiksi. Tällaisiltakin alueilta ovat tarkat ja yksityiskohtaiset merikortit tarpeen.

Kuvaavaa vanhentuneisiin mittauksiin perustuvien merikorttien syvyysarvojen luotettavuudelle on laivaston esikunnan sota-aikana antama ohje, että väyliä ulkopuolella voi tykkiveneen kokoinen alus vapaasti liikkua vain alueilla, missä syvyysarvot ovat yli 20 m. Joskin tässä lienee varovaisuusnäkökohtia hieman liioiteltukin, antaa se kuitenkin aiheen nopeisiin toimenpiteisiin alusten liikuntamahdollisuuksien parantamiseen saaristossa merikartoituksen tehostamisen avulla. Päämääränä tulee olla niin tarkat merikortit, että alukset eivät ole sidottuja väyliin, vaan voivat liikkua vapaasti syvyysarvoihin luottaen kaikkialla saaristoalueella.

Topografiset kartat saaristoalueesta ovat tarpeen epäsuoraa ja erikoisesti maa-ammuntaa varten. Näiden sijasta on käytetty merikorttia, johon on merkitty koordinaattiruudusto. Edullisimmat ovat hydrotopografiset kartat, jotka ammutekijöiden määrittelyn lisäksi edistävät maaston hyväksikäyttöä kaikkinaisessa saaristotaistelutoiminnassa.

Väyläpalveluksessa on monessa suhteessa parantamisen varaa. Uusia väyliä on tutkittava ja merkittävä tärkeimmillä saaristotoiminta-alueilla laivaston operatiivisen liikuntavapauden tehostamiseksi. Tällöin tulee kysymykseen puolustusasemiin liittyvät taisteluväylät, niiden läpi johtavat aktiiviselle toiminnalle tarpeelliset väylät sekä taemmat siirtymistiet operatiivisia keskityksiä ja kauppamerenkulkua varten. Talviolosuhteita silmällä pitäen on suunniteltava jäänsärkijöiden käyttö ja niiden avulla avoinna pidettävät taistelu- ja siirtymäväylät. Heikoin on väylätilanne tätä nykyä Vaasan saariston alueella.

Väylävalaisun tehostaminen on tärkeää yötoimintamahdollisuuksien lisäämiseksi hyökkääjän ilmaylivoiman vaikeuttaessa suuresti operaatiota valoisana aikana. Pelkkä valaisun parantaminen ei kuitenkaan riitä, vaan kaikki tekniikan suomat mahdollisuudet on huomioon otettava navigerauksen ja tulenjohton helpottamiseksi pimeällä ja huonolla näkyvyydellä. Aluksien tulee voida liikkua saaristossa radioloistojen mukaan kuten nyt valaistuilla väylillä sekä määrittää paikkansa jatkuvasti ja tarkasti ammuntaa varten. Väylävalaisu on näin ollen jo vanhentunut käsite, jonka tilalle olisi saatava uusi sana kuvaamaan sekä valaisua että radiopurjehdusmenetelmiä. Aina-kin tärkeimmille saaristoalueille pitäisi järjestää Decca-verkosto. Tämä helpottaisi merenkulkua väylillä ja niiden ulkopuolella sekä paikanmääräystä miinoituksissa, raivauksessa, epäsuorassa ammunnessa ja alusten johtaessa toisten aselajien tulta.

C. KOULUTUS.

Samoin kuin laivastolta puuttui saaristotaisteluihin sovelias aluskalusto, ei koulutuksessakaan menneinä rauhanvuosina kiinnitetty riittävää huomiota toimintaan saaristo-olosuhteissa. Saaristotaistelujen todennäköisyyden lisääntyttä talvisodan jälkeisessä rajan siirrossa ja Hangon vuokra-alueen luovuttamisen johdosta korjaantui tilanne tässä suhteessa. Viime sodan mullistavat muutokset maihinnoususotatoimien suhteen lisäävät entisestään saaristotaistelukoulutuksen tärkeyttä.

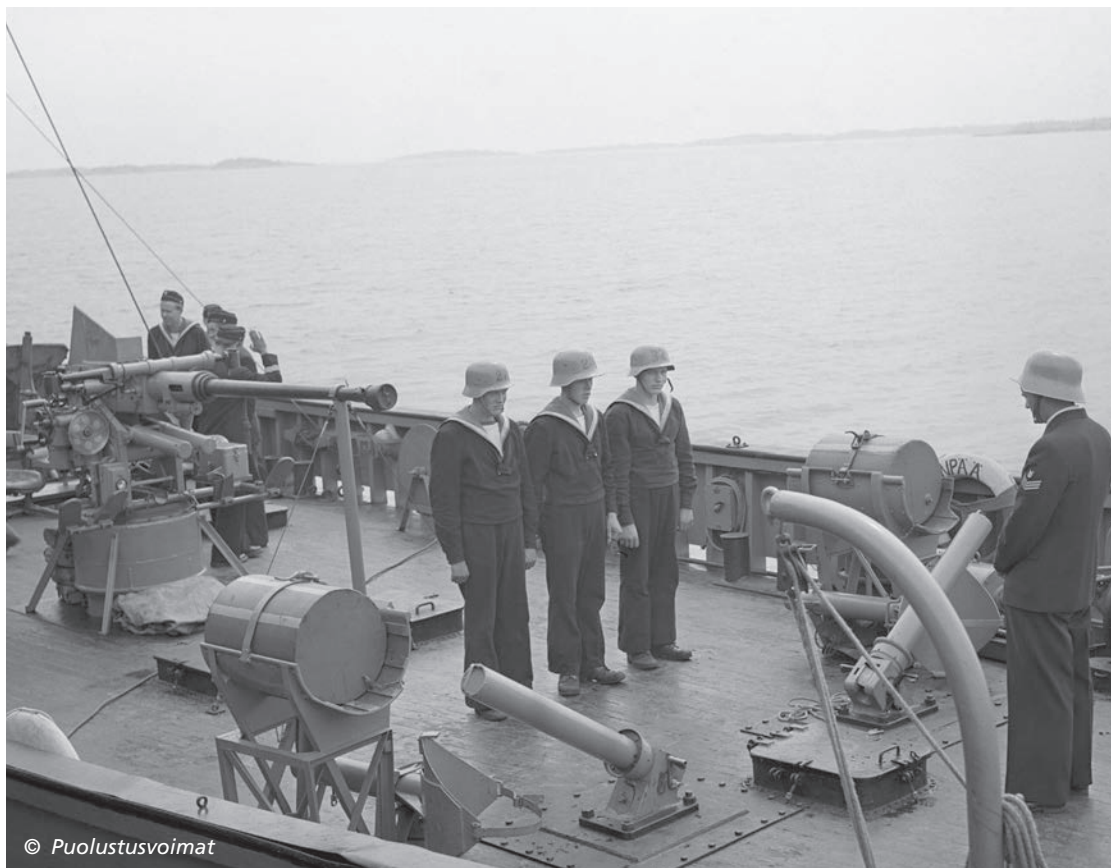
Olosuhteissamme on kaikki laivastovoimat koulutettava myös saaristotoimintaan. Operatiivisen laivaston osalta koulutuksen painopiste saaristossakin on liikuntasodassa, rannikkojoukkojen tukemistehtävän muodostaessa toisen tärkeän koulutushaaran. Saaristolaivasto-osaston ja mahdollisten paikallisten laivastoviemien koulutuksessa on tärkein sija yhteistoiminnalla rannikkojoukkojen kanssa saariston puolustus- ja hyökkäystaisteluissa. Nämä erikoisesti on myös koulutettava puolustamaan saaristoa kiinteissä puolustusasemissa taistellen.

Merenkulkukoulutus luo pohjan kaikelle saaristotoiminnalle. Päämääränä tulee olla maaston yksityiskohtainen tuntemus ja kyky liikkua kaikissa näkyvyysolosuhteissa saaristossa sekä virallisilla väylillä että niiden ulkopuolella.

Maaston hyväksikäyttöön kaikessa taktillisessa toiminnassa on koulutuksessa kiinnitettävä erikoista huomiota. Aseiden käyttö on sovellettava erikoisolosuhteiden mukaan ja pyrittävä nämä huomioon ottaen saamaan niistä suurin mahdollinen teho. Nopeaan, yllättävään ja keskitettyyn aseiden käyttöön on perusteellisesti totutauduttava.

Yhteistoiminnan muiden aselajien, erikoisesti rannikko- ja lentojoukkojen kanssa ollessa laivaston saaristotaistelutoiminnalle ensiarvoinen tekijä, on koulutuksessa tämä seikka erikoisesti otettava esille. Yhteistoiminta edellyttää kiinteää yhteistyöskentelyä saariston puolustussysteemiä luotaessa, operaatiosuunnitelmia tehtäessä sekä taisteluja johdettaessa ja suoritettaessa. Ne tekijät, jotka vaikuttavat operaatioihin ja muuhun toimintaan, voivat vaihdella jatkuvasti, joten niitä etukäteen ei pystytä tyhjentävästi selvittämään valmiilla kaavoilla. Vaadittavat edellytykset tehokkaaseen yhteistoimintaan voidaan luoda ainoastaan tähän suuntautuvalla eri aselajien henkilöstön koulutuksella sekä molemminpuolisella mielenkiinnolla ja ymmärtämyksellä.

Saaristotaistelukoulutuksella kehitetään myös samalla laivastollemme soveltuvaa saaristotaktiikkaa ja yhteistoimintamuotoja muiden aselajien kanssa, luodaan ja kokeillaan toimintasuunnitelmia sodan aikaa varten sekä saadaan arvokkaita kokemuksia johtamismenetelmistä.

Saaristotaistelun hallitseminen edellyttää kaikkien osatekijöiden kouluttamista toimintaympäristön vaatimusten mukaisesti.

Aiemmin julkaistut suomalaiset sotataidon klassikot:

Toivo V. Viljanen

Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytyksiä

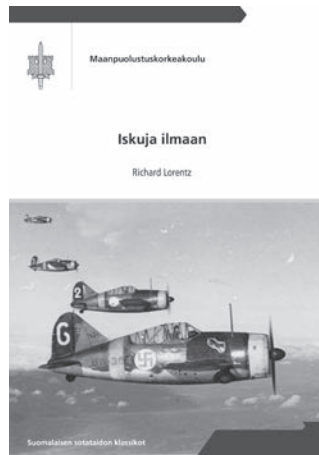
Alkuperäisteksti kirjoitettu vuonna 1947, julkaistu toimitettuna vuonna 2012.

Richard Lorentz

Iskuja ilmaan

Alkuperäisteksti kirjoitettu vuosina 1952–1953, julkaistu toimitettuna vuonna 2014.

Teokset luettavissa ilmaiseksi Doria-julkaisuarkistossa osoitteessa

<http://www.doria.fi/handle/10024/72633>

Maanpuolustuskorkeakoulu
PL 7, 00861 Helsinki
Helsinki » Finland

ISBN 978-951-25-2616-1 (sid.)
ISBN 978-951-25-2617-8 (pdf)